3 1761 08300294 9

SV. 1.

»KNIHY PRO KAŽDÉHO«

T. G. MASARYK:

POLITICKÉ MYŠLENKY

Presented to the

LIBRARIES *of the*

UNIVERSITY OF TORONTO

by

PETER J. POTICHNYJ

„KNIHY PRO KAŽDÉHO“

ROČNÍK I.

Dosud vyšlo:

Sv. 1.: T. G. Masaryk:
„Politické myšlenky“.

Sv. 2.: Babák Ed.:
„O výživě“.

Sv. 3.: Joachim V.:
„Co má věděti každý občan“.

Sv. 4.: Dittrich A.:
„Slunce, měsíc a hvězdy“.

Sv. 5.: Werstadt-Sychrava:
„Československý odboj“.

ROČNÍK II.

Sv. 1.: T. G. Masaryk:
„Mravní názory T. G. Masaryka“.

Sv. 2.: Zachoval Jan:
„Rodinná výchova.“

Další svazky budou obsahovati:

Sv. 3.: Žilka Fr.:
„Vývoj světových náboženství.“

Sv. 4.: Roček J.:
„Lidová zdravověda.“

Sv. 5.: Gruber Jos.:
„Národní hospodářství.“

Made in Czechoslovakia

KNIHY PRO KAŽDÉHO.

SBÍRKA SPISŮ POUČNÝCH.

ŘÍDÍ KAREL VELEMÍNSKÝ.

SVAZEK 1.

T. G. MASARYK:

POLITICKÉ MYŠLENKY.

V PRAZE 1923

STÁTNÍ NAKLADATELSTVÍ.

T. G. MASARYK:

POLITICKÉ MYŠLENKY.

VYBRAL

V. K. ŠKRACH.

---

2. vydání.

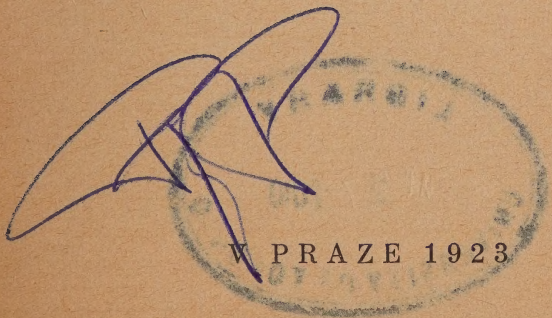

V PRAZE 1923

STÁTNÍ NAKLADATELSTVÍ.

Poznámka k druhému vydání.

Poněvadž sazba stála, nemohl jsem provést větších změn, kterých bych si přál. Opraveny jen tiskové chyby, poznámky pod čarou jednotně typograficky upraveny. VI. kapitola doplněna odstavcem 4., 5. a 6., kapitola VIII. odstavcem 4., poslední kapitola několika aforismy.

V Praze v říjnu 1923.

V. K. S.

Všecka práva vyhrazena.

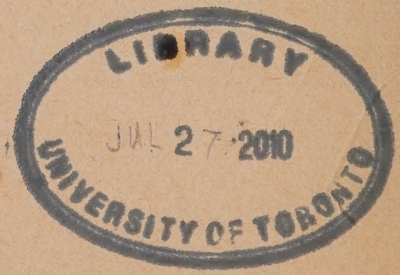

Knihtiskárna Státního nakladatelství v Praze.

I.

POLITIKA VĚDOU A UMĚNÍM.

1. — *Co jest politika, co věda o politice a co vědecká politika. — Základní pojmy.*

Názvem: politika označuje se praktické umění politické, praktické provádění politiky, ale označuje se jím také teorie toho praktického provádění, politika je také praktickou vědou.

Již Plato[1] napsal několik prací politických, zejména obšírné spisy o státě a zákonech; a byli političtí teoretikové již před Platonem, takže politika teoreticky se počala pěstovat velmi brzy. Ale teprve Aristotelův[1] spis svým obsahem a svou metodou je politikou ve smyslu, v němž se názvu politika podnes užívá.[2]

Politika, jakožto věda o politickém umění, poučuje především o tom, jak vládnout státem a jak stát spravovat, poučuje dále o poměru státu k občanům a států mezi sebou. Protože stát ve své historické skutečnosti je souborem určitých osob, mezi něž vláda a správa je rozdělena, politika poučuje právě ty osoby vládnoucí a spravující o jejich politických úkolech a o prostředcích, uskutečňujících ty úkoly.

Z historie politické vědy vypozoruje každý, že se posud dělá veliký rozdíl mezi vládnutím a správou a že téměř všecek obsah politiky se vyčerpává

---

[1] Plato a Aristoteles, nejznamenitější filosofové starého Řecka. — [2] Řecký název byl: politiké (rozuměj techné, epistémé = politické umění, věda). Slovo politiké souvisí se slovem: polités = občan.

poučením o správě; teorie vládnutí, zejména vládnutí panovnického, se téměř nepodává. Je staré známé slovo: le roi règne et ne gouverne pas (král panuje [kraluje], a nespravuje) — označuje se takto rozdíl panovničí moci a administrace[3]; ruský spisovatel Pnin vyslovil to o absolutistickém a aristokratickém Rusku propovědí: Rusko má mnoho ovladatelů, ale málo spravovatelů. Politika a státověda zabývá se sice problémem nejvyšší moci ve státě, pojmem suverenity[4] velmi pečlivě; ale více právnicky, než politicky, to jest, nejednává se o tom, jak suverenní osoba, vladař, mocnář sám svou moc má provádět. Tento stav vědy politické a státní zapříčiněn je nesvobodou, absolutismem, který se právě vyjadřuje učením o suverenitě mocnářů; učení o suverenitě vzniklo právě v době silného absolutismu v Anglii Hobbesem[5], ve Francii Bodinem[6]. Ponechává se historikům, aby podali obraz politických cílů a ideálů různých panovníků, ale i ten obraz bývá nedokreslen, protože není politické svobody. Historikové zabývají se panovníky doby hodně staré, o žijících a přítomnosti bližších nepíší anebo píší panegyriky[7]. Jen tím se trochu věc koriguje[8], že dnes můžeme číst historiky cizí, kteří cizí panovníky mohou posuzovat příměji.

Vývojem svobody politické stav vědy politické se proto valně měnívá. Jakmile po veliké revoluci francouzské a pak po roku 1848 na pevnině zaveden konstitucionalism[9] a tu i tam dokonce začátky parlamentarismu, věda politická a státní se pro-

---

[3] veřejné správy. — [4] svrchovanosti státní — [5] Hobbes, politický myslitel anglický (1588—1679), ve filosofii materialista, v mravnosti egoista, v politice pro despotism. — [6] Bodin, filosof francouzský (1520—1596). — [7] chvalořeči. — [8] opravuje. — [9] soustava vlády ústavní.

spěšně změnila, že se totiž o politice mohlo myslit a psát svobodněji. V té příčině máme zajímavé příklady na Francii a teď na Rusku: jaký ohromný rozdíl je mezi vědeckou politikou za Napoleona III. a politikou za nynější republiky; a obdobně je politická diskuse v Rusku dnes docela jiná, než před Wittem[10], třebaže zatím zrušení absolutismu jen slíbeno.

Absolutism spravuje se všude a vždycky podle možnosti heslem legendárně přičítaným Ludvíku XIV.[11]: stát — to jsem já; konstitucionalism a parlamentarism přidržuje se hesla demokratického: stát — to jsme my všichni, totiž panovník, úřednictvo a lid.

Politické svobodě a tudíž i svobodě vědy politické nepřekáží ovšem jen jediný panovník, nýbrž jeho pomocníci-úředníci; překáží však svobodě a politice také politické smýšlení společnosti, t. zv. veřejné mínění. U nás na př. stálo mnoho bojů, než se mohlo věcně a svobodně uvažovat o národnosti; jinde nebylo volnosti pro diskusi náboženskou (na př. v republikánské Americe), jinde zase pro otázku pohlavní atd.

Politika, řekl jsem, především jedná o vládnutí a správě státní. Půjde o to, jak si rozdělíme mnohoobsažný pojem státu. Stát jakožto organisovaná moc centrální a centralisující[12] rozpadá se všude na moci podřaděné teritoriálně[13], na země, provincie, kraje, až konečně na jednotlivé obce, a tu zase na obce menší a větší (venkovské — městské). Různíme politicky moc centrální od mocí autonomních a samosprávných, a ovšem běží o to, vymezit poli-

[10] ruský státník; z původců volebního práva z 1906. — [11] králi franc. od 1643—1715; L'Etat, c'est moi! bylo heslo jeho absolutistické politiky. — [12] ústřední a soustřeďující. — [13] podle území.

ticky poměr obou těchto mocí. Najisto politika vědecká tu má důležitý úkol, nestejný ovšem podle historicky daného stavu v různých státech a zemích; úkol tím důležitější, že nemá pouze ustanovovat historicky daný stav věcí, nýbrž poučovat o politickém snažení centrální moci vůči mocem autonomním a těchto vůči moci centrální.

Avšak ani tím obor politiky vědecké vyčerpán není. Ve státech konstitučních a parlamentárních jsou politické strany, spolky a rozmanitá veřejná sdružení; mohou se konat politické porady, shromáždění, mohou se podávat sněmům a parlamentům petice[14] atd. — na toto všecko politika vědecká musí pamatovat a musí dávat poučení pro politické snažení stran atd. až jednotlivců.

Pokrokem doby a mohutněním smýšlení demokratického sílí se právo osobní iniciativy[15] politické — v tom právě spočívá demokratism proti aristokratismu (monarchism je částí aristokratismu) a proto politika vědecká nebude pouze jednat o historicky daných a zákonem uznaných právech, nýbrž bude návodem pro zesílení a rozšíření práv pro korporace[16] a osoby uznávané teprve částečně nebo ještě neuznávané. V tom smyslu staví se proti právu positivnímu, historickému, právo přirozené, netoliko právo státu (státní), nýbrž právo vůbec: právo, právo zvykové a psané, je souborem pravidel pro státní a státem uznávanou organisaci společnosti.

Základní rozdíl aristokratismu a demokratismu jeví se také v posuzování poměrů mezistátních, v posuzování politiky t. zv. vnější. I v tomto oboru vývojem doby proniká demokratisace; politika vědecká poučuje o poměrech mezistátních (mezi-

[14] žádosti. — [15] podnětu. — [16] společnosti.

národních — se obyčejně říká), poučuje o zásadách, cílech a prostředcích politiky vnější, a hledí vymezit poměr politiky vnější ku vnitřní. Je vážným úkolem politiky vědecké, určit váhu a hodnotu politiky vnější a vnitřní a ustanovit, do které míry a za jakých okolností trvání a zdar státu vyžaduje politiky obojí, které po případě má se přisoudit přednost.

2. — Vývoj a pokrok společnosti. — Politické předvídání. — Filosofická politika. — Utopism minulosti a budoucnosti. — Historism a realism.

Stát, zákony, všecky organisace a poměry společenské se m ě n í. Filosofie, historie a přírodověda uznávají v době nové ve všech oborech v ý v o j (e v o l u c i o n i s m), vývoj stálý a historickým a společenským zákonům neboli pravidlům podrobený. Zkušenosti nasvědčují, že tento vývoj je zároveň p o k r o k e m, zdokonalováním. V době starší toho názoru a přesvědčení o stálém vývoji a pokroku nebylo.

Politika, opírajíc se o studium společenského a státního vývoje, snaží se postřehnout směr vývoje a zjistit, v čem a do které míry je pokrok; politika vědecká stanoví z poznávání historické skutečnosti politické ideály. Politik vzdělaný, vědecký, snaží se předvídat — všecka praxe vůbec, nejen politická, zakládá se na předvídání. Vědění jakožto předvídání dává člověku moc nad přírodou a nad sebou samým.

Předvídání politické není ovšem podle posavadních znalostí přesné; nevidíme do budoucnosti daleké a velmi často nevidíme ani do budoucnosti nejbližší, ale přece všecko snažení politické domáhá se předvídání, jakého právě v dané době jsme schopni.

Někteří političtí teoretikové v tom smyslu mluvívají o politice „ideální", jiní o politice „filosofické", označujíce těmito názvy stanovení ideálů politických; ale obecně klade se důraz na to, aby politik se učil z historie, a záhy tato věda nazvána učitelkou života. Života vůbec a zejména také politického. Historie je učitelkou života právě tím, že poučuje o tom, co dělat, čeho dosahovat, čeho se vystříhat. Jestliže někteří historikové právě historické vzdělání kladou proti utopismu, který spatřují v tom směru „filosofickém" a „ideálním", jako by historie zabezpečovala politiku reální a realistickou vůbec, třeba upozornit na to, že právě také historie není vždy reální a realistická, nýbrž často utopistickou. Utopism (slovo řecké, znamená: bez místa, nemísto, nemístectví) není jen v předvídání a konstruování[17] budoucnosti, nýbrž také v konstruování minulosti. Historik, který nás nesprávně poučuje o minulosti, vede nás k utopismu budoucnosti, protože na základě špatného obrazu minulosti si kreslíme špatný obraz budoucnosti.

Otázka politiky realistické nezabezpečuje se historií, nezabezpečuje se filosofií, nepodávají-li vědění přesného a bezpečného; o metodu[18] tu běží, ovšem o metodu správnou.

Teoreticky i prakticky (sociologicky i politicky) máme tu starý a těžký problém svobody vůle, determinismu a indeterminismu[19], pokud totiž nejen individuum, ale také společnost jedná svobodně, jak a do které míry to jednání a tudíž právě celé to stanovení a dosahování budoucích ideálů se děje svobodně nebo v závislosti od světových a historických zákonů.

---

[17] sestrojování. — [18] cestu, způsob postupování. — [19] otázku omezenosti a neomezenosti lidské vůle, jednání.

Plnější uvědomení pojmu vývoje a pokroku a jeho významu pro politické snažení zavládá v 18. st., pak po revoluci, za pokusů restauračních[20]; v té době dostoupla historie nebývalé výše a vědeckosti, filosofie dějin ovládá historii a všecku filosofii a ustaluje se sociologie[21], doplňující filosofii dějin filosofií společnosti. S tímto vývojem historismu a sociologismu souvisí snažení o vědeckou politiku.

3. — Evoluce a revoluce. — Politický radikalism a konservatism. Myšlenka pokrokovosti a lidovosti. — Aristokratism a demokratism. Lid či monarcha? — Ústavní formy.

Historie vědeckého a společenského vývoje nás poučuje, že ve všech oborech vývoj se děje nejen povlovně a klidně, nýbrž r e v o l u c e m i. Nová doba započala revolucí náboženskou (reformace) a církevní, revolucí literární, uměleckou a vědeckou a také revolucí politickou. Pojem revoluce a její poměr k evoluci[22] je proto ve všech oborech sociálních důležitým problémem, zejména je však problémem politickým.

Podle stanoviska, jež vůči revoluci politické strany a směry zaujímají, posuzuje a odhaduje se politika jakožto radikální[23] nebo neradikální, ať už se neradikálnost positivně vymezuje jako konservatism, reakce nebo restaurace.

Proti konservatismu, reakci a restauraci stojí pokrokovost, demokratism, lidovost, radikalism, re-

---

[20] pokusů obnovit dřívější vládu, znovudosadit rod vladařský. — [21] nauka o zákonech složení a vývoje společnosti. — [22] evoluce = vývoj, nenáhlá přirozená změna; revoluce = přeměna náhlá, obyčejně násilná, neústrojná. — [23] jdoucí ke kořenům, z latinského radix = kořen.

volucionism. Všecky tyto názvy a pojmy nejsou dost ustáleny, jak vidět z běžných názvů stran: svobodně-konservativní a t. p. Nesmíme se přidržovat slov (lidé se v politice jako ve vědě velmi rádi spokojují slovy!), nýbrž musíme hledět na věcný, historií daný obsah těchto různých politických směrů. Velmi často na př. slyšíme a čteme, že pravý politik pokrokový chce a musí být také konservativním, a míní se tím, že chce udržet dobré; reakce a restaurace se hájí chybami revoluce a není pochybnosti, že chyby revoluční musejí být odstraněny. Revoluce není vždy revelací (zjevením).

Podle poměrů a doby i radikalism i jeho opak jsou relativními. Ideál, po němž politik pokrokový touží, je, aby se pokrok dál povlovně, nenásilně, stále a přece rozhodně; revoluci, jak Macaulay[24] řekl, žádný národ nemá dělat, ale vždy musí být odhodlán ji začít.

Spor o právo revoluce od velké revoluce francouzské dělí politiky konservativní a pokrokové. Proti právu na revoluci vynikli zejména de Maistre[25] a Burke[26], pro právo revoluce vyslovili se všichni pokrokoví politikové jako Rousseau[27], Fichte[28], socialisté atd.

Politicky i sociologicky je tu dán rozdíl a protiva staršího aristokratismu a zejména monarchismu a na druhé straně d e m o k r a t i s m u: je řešit otázku, jaký je věcný základ politické moci a

[24] Th. Macaulay, historik a politik anglický (Dějiny Anglie) 1800—1859. — [25] Joseph de Maistre, náboženský filosof katolický, obhájce zásady autority v politice i v náboženství (1753—1821). — [26] Edmund Burke, anglický řečník (1730 až 1797), protivník velké Revoluce Francouzské 1789. — [27] Jean Jacques Rousseau, slavný filosof a vychovatel francouzský (1712—1778). — [28] J. G. Fichte (1762—1814), filosof německý.

obzvláště moci svrchované, suverenity, a jestliže pochodí z monarchy nebo lidu. Je to otázka po právu monarším a právu lidovém.

V této souvislosti politika se bude zabývat výkladem a hodnocením různých forem ústavních (monarchie, republiky) a ovšem forem historicky ve skutečnosti daných, netoliko podle ústav psaných. Na veliký rozdíl ústavní litery a politické skutečnosti politika reální nesmí zapomínat. Klasifikace[29] ústav a států je dnes, při komplikovanosti[30] a měnivosti všech společenských poměrů, úkolem mnohem těžším, než byl Aristotelovi, jehož pokus o klasifikaci ústav posud nedosti kriticky[31] se klade za vzor.

4. — Moderní stát. — Byrokracie a militarism. — Odbornictví ve státní správě.

Moderní stát není charakterisován[32] pouze rostoucím demokratismem, nýbrž také rostoucí věcností a přesností správy — byrokracií a militarismem.

Stát starý, ještě feudální, byl politickou organisací aristokracie, jakožto třídy panující; vzrůstem obyvatelstva a přeměnami hospodářské a kulturní organisace celé společnosti v době nové vyvíjí se nový stát a je nový také tím, že panování a správa se oddělují, že vzniká veliké zvláštní těleso správní a vojenské — byrokracie a militarism (rozuměj militarism novodobý). Služba státní dostává tím nový, nebývalý význam, význam tím větší a hlubší, že společenské poměry uvnitř i na venek stále více se komplikují.

Moderní stát, můžeme říci, stává se odborným; k úspěšné správě státní je třeba odborného vzdělání, vzdělání stále širšího a hlubšího.

---

[29] třídění. — [30] složitosti. — [31] soudně. — [32] vyznačován.

Tím dán je politice opravdu moderní nový těžký problém, jak spojit demokratism a politickou odbornost.

Také je dáno měřítko pro posouzení revolucí: kdo pozoruje pozorněji nynější revoluci ruskou, může dost dobře postřehovat nepoměr mezi politickými ideály a mezi přípravou pro správu — Havlíčkovo posuzování revolučních běhů roku 1848 a 1849 jest pokrokové politice posud velmi cenným poučením.

5. — Politika a mravnost — věda o politice a mravnosti. — Humanita základem politické praxe. — Ospravedlnění politických cílů a prostředků. — Jesuitism. — Mravní zásady a trestní zákon. — Právo přirozené a historické.

Všecko úsilí politické podléhá soudu mravnímu. O poměru politiky a mravnosti vede se diskuse od samého počátku politického myšlení.

K ujasnění věci rozlišujme politiku praktickou a mravnost od politiky vědy a vědy o mravnosti, ethiky. Obojí se často směšuje. Věda politická, rozumí se, oddělena je od vědy o mravnosti, od ethiky; to je dvojí obor vědní a dělba vědeckého myšlení vyžaduje odrůznování politiky vědy od ethiky (morálky, jak se také říkává, ale toto slovo je dvojznačné = *a)* mravnost, *b)* ethika).

Také politická praxe je jiná než praxe mravní; tou měrou, kterou lišíváme spravedlnost od lásky k bližnímu. Všecko úsilí politické uskutečňuje státem a v státě spravedlnost, kdežto mravnost spočívá v lásce k bližnímu. Ale spravedlnost není než matematikou lásky, politická praxe všecka na konec má své ospravedlnění v zásadách ethiky hu-

manitní. Humanita není než latinský výraz pro lásku k bližnímu.

Byli a jsou politikové, kteří politiku od mravnosti odtrhují v tom smysle, že by smělo být politicky jednáno proti zásadám mravnosti. Krajní názory tyto jsou známy jako macchiavellism[33] a politický jesuitism, jenž .všeliký politický prostředek posuzuje podle toho, slouží-li politikovu cíli nebo ne. Proti tomu nelze než zdůrazňovat, že předně ethicky musí býti ospravedlněn ten cíl samý a dále, že dovoleny jsou jen prostředky ty, které také o sobě jsou ethicky ospravedlněny.

Ostatně dokládá nám to zkušenost stále, že se vysoké a šlechetné účely nedají uskutečnit prostředky nízkými a mrzkými — kdo vědomě užívá špatných prostředků, nemívá pěkných cílů, ať sebe více horuje o prospěchu státu, vlasti, národa atd. Geniální Mirabeau[34] podává výstražný příklad a doklad, že není rozdílu mezi mravností velikou a malou, jak to řekl k ukonejšení svých kritiků a svého svědomí.

Zastáncové macchiavellismu vyskytují se v politických táborech všech. Havlíček vytýkal jesuitism Bakuninovi[35], proslul jesuitismem Bakuninův následník Nečajev; více než se na to pamatuje, macchiavellism se praktikuje od stran konservativních pod rouškou a záštitou legality a legitimity[36]. V oboru zákona civilního a trestního jsou všude známi mnozí lidé, kteří své jednání zařizují tak, aby se jen vyhnuli ustanovením trestního zákona; avšak zákon může být nedokonalý a je pak pouze dočasný,

---

[33] Nicola Macchiavelli, historik a politik italský (1469—1527), hájil zmíněné soustavy politické zejména ve spise Kníže. — [34] Honoré Gabriel Mirabeau, nejslavnější řečník Velké Revoluce (1749—1791). — [35] Mich. Bakunin, ruský revolucionář (1814—1876). — [36] zákonnost, nároky opřené o zákony a staré řády.

a proto jednání, vypočítané na využití a vlastně zneužití zákona, při vší legalitě příčí se mravnosti. A stejně v oboru práva státního a veřejného vůbec legitimita v této krajnosti nestačí zásadám, usilujícím o mravní a tudíž i právní pokrok.

Je rozdíl mezi právem přirozeným a historickým v zákonících kodifikovaným[37]; právo přirozené usiluje o právní vývoj a pokrok ve jménu ideálů mravních, právo t. zv. historické opírá se o svou kontinuitu[38].

Již Aristoteles věděl, že zákon svou moc čerpá ze zvyku, z trvání, kontinuity; ale týž Aristoteles již věděl, že zákon je nedostatečný a že se musí měnit podle požadavků spravedlnosti. Tento dvojí správný požadavek formuloval se[39] v nové době školou t. zv. historickou a přirozenoprávní; dnes pod vlivem evolucionismu a sociologie, pochopující lépe smysl vývoje a pokroku obě školy se smiřují. Právo historicky dochované a jakožto zákon kodifikované musí se pozměňovat podle lepších poznání a ideálů humanitních.

Litera zabíjí, duch oživuje, instituce a řády státní a společenské nejsou bez lidí a nad lidi.

V politice litera se často zjevuje jako doktrinarism[40].

6. — Jedinec a celek. — Individualism a socialism. — Práva člověcká a absolutism společenských útvarů. — Relativnost státu a právního řádu.

Jak v sociologii a historii, tak v politice je veliký problém, jak určovat poměr individua k celku státnímu, národnímu, církevnímu a

[37] vtěleným v zákon, zapsaným, zajištěným. — [38] souvislost, nepřerušenost. — [39] vyjádřil se. — [40] Doktrina = nauka, učení; doktrinář = kdo se přísně a slepě drží určitého učení.

ku všem organisacím vůbec. Ovšem musí se také určit poměr těchto organisací mezi sebou a všech k státu, jenž v nové době je organisací vedoucí. Vedoucí — nikoli nejvyšší svou hodnotou.

Takto se nám podává obtížný problém individualismu a socialismu, jestliže si slovem: socialism, jak prvotně ve Francii vzniklo, označujeme protivu individualismu, a to všeobecně, netoliko hospodářsky, jak se slovo rozumívá obecně. Užívá se proto někdy slova kolektivism (totiž jakožto protivy k individualismu).

Názory o individualismu a tudíž i socialismu a navzájem se měnily a mění. Ale je význačným charakterem nové doby, počínající s reformací a renaissancí[41], že ve všech oborech — v náboženství, vědě, filosofii atd. a konečně i v politice — individualism jakožto úsilí a boj pro osobnost a její samostatnost a svobodu vůči osobám ostatním se uplatňuje.

Individualism souvisí se silnějším subjektivismem[42], čímž rozumíme to nazírání na svět, jež v duchu (v rozumu, citech a vůli) vidí hlavní zřídlo poznání a pramen a východisko konání. Individualism a subjektivism charakterisují moderní dobu.

Politicky určují se proto v nové době práva člověcká, práva individuální a subjektivní. To znamená, že se starší absolutism, odpovídající silnějšímu objektivismu[42], absolutism organisací společenských, najmě církve a státu, ztrácí a ustupuje poli-

---

[41] Reformace je mravní a náboženská snaha po obnovení opravdového křesťanství. Renaissance je úsilí o obrození ideálů antických, řeckých a římských v životě a zejména v umění; po stránce literární nazývá se humanismem. — [42] subjektivism = soustřeďování se člověka na sebe, na vlastní nitro, hledání měřítka věcí lidských v sobě samém: proti objektivismu, který se opírá o něco (objekt = předmět) mimo člověka (o boha, dějiny, ostatní lidi, zřízení společenská atd.).

tickému individualismu a subjektivismu. Politicky se to vyjadřuje uznáváním a zabezpečením práv individuálních a subjektivních.

S toho hlediska dnes politika pokroková ospravedlňuje stát a jeho právní řád a určuje jeho cíle a úkoly relativisticky[43]: stát, jak už řečeno, není tou nejvyšší hodnotou, kterou z něho dělal absolutism a po zmírnění a pádu absolutismu ještě liberalism. Hodnoty politické a hodnoty společenské vůbec určují se však ethikou.

7. — Církev a stát. — Středověká theokracie. — Vliv náboženství na politiku. — Odcírkevňování společenského života.

Pro politiku dnešní posud je velmi důležito pochopit a uvědomit si, že novodobý stát vznikl ze středověké theokracie[44]. Ve středověku církev a stát tvořily jednotu, jednotu ovšem dualistickou; reformací a církevní revolucí dualism se zesílil. Stát stal se samostatným vedle církve a přejímal krok za krokem funkce, které dříve mívala církev. Historicky jeví se tento vývoj jako odcírkevnění a zestátnění. Ve Francii právě teď dovršuje se tento vývoj formou zvláštní. Poměr státu a církve všude má své zvláštní formy a svou zvláštní platnost.

Avšak tento vývoj státní je komplikovanější. Zestátňování všech společenských organisací dostoupilo poměrně brzy svého vrcholu (absolutismem) a nastává již odstátňování, t. j. stávají se různé společenské instituce samostatnějšími, zejména hospodaření, také školství atd.

---

[43] relatio = vztah; význam státu se určuje podle vztahu k potřebám pospolitého života lidského. — [44] theokracie = vláda božská, kněžská.

Připouštíme-li tedy, že stát podnes je institucí a organisací vedoucí, může být sporno, je-li organisací a mocí nejen nejvyšší — to jsme již popřeli — nýbrž také nejsilnější. Politika vědecká zabývá se problémem prvenství sociálních organisací a sil: „primát“, prvenství státu nebo hospodaření, nebo církve, nebo vzdělání atd. Problém nabyl marxistickým učením historického (= ekonomického[45]) materialismu význam nový.

Je důležitým, třeba i velmi zanedbávaným úkolem politiky, dobře postihnout poměr státu a církve a ve své plnosti vyanalysovat[46]. Neví se dost dobře, že základní pojmy náboženské a metafysické[47] určují pojmy politické a navzájem pojmy politické určují pojmy náboženské. Konkretněji[48] řečeno: na př. monarchism politický a monotheism[49] těsně souvisí, lidé si boha představují podle svého politického ideálu monarchického a navzájem zase náboženský názor o bohu a jeho poměru k člověku ustaluje názor o poměru vladaře k občanům. Zejména právní pojmy formovaly pojmy náboženské a dokonce církevní, a pojmy theologické, najmě církevní, navzájem formovaly pojmy právní a politické. Ta souvislost je velmi těsná, její studium velmi zajímavé a politicky důležité.

Člověk si své bohy dělá sám — to se říká dávno a potud správně, pokud všecky pojmy vznikají člověkem, jeho rozumem; člověk dělá si však také své vládce a v téže době a zároveň: náboženství, náboženská mravnost a právo, církev a stát navzájem se dlouho doplňovaly a posud spolu souvisí.

---

[45] hospodářského. — [46] rozebrat. — [47] filosofické, nadsmyslné. — [48] určitěji. — [49] jednobožství.

Náboženství, učí sociologie od Vica[50] počínajíc, bylo sociomorfické (anthropomorfické[51]) a proto politické pojmy byly podmíněny náboženskými. Proto novodobý vývoj politický v takové veliké míře podmíněn byl vědou a filosofií. Absolutism proto všude se opíral o historicky dané náboženství a církev a nepřál odcírkevněnému vzdělání. Věda a filosofie a pro masy národní škola revolucionovaly společnost absolutisticky zřízenou.

V podrobnosti bude zvláštním úkolem vědecké politiky, ujasnit s této stránky význam daných náboženských vyznání a církví pro jednotlivé státy a jejich zřízení; katolicism, různé formy protestantismu a pravoslaví odpovídají různým politickým formám, ústavám a zřízením.

8. — Myšlenka národnostní. — Národ a stát. — Práva jazyková.

Vedle státu a církve uplatňuje se v nové době národnost.

Národ čistě politicky znamenal a posud znamená politicky oprávněné občanstvo daného státu; ale znamená také něco jiného a více. Národem rozumíme svým živým jazykem charakterisované celky vedle „umělých" celků církevních a státních, celky přirozené, části člověčenstva. Idea národnostní v 18. st. odvozována z idee humanitní.

Politicky národnost jsme si určitěji uvědomili v státech národně smíšených, tam otázka národnostní v době nové nabyla váhy. Národ, netoliko stát, stává se subjektem práv jazykových a národních.

---

[50] Giovanni Vico, filosof italský, předchůdce sociologie (1668—1744). — [51] představující, zpodobující si božství podle lidské společnosti a podle člověka (řec. anthrópos = člověk, morfé = podoba).

Národnost je vedle jazyka charakterisována také tělovými a duchovými vlastnostmi — otázka rasy[52] po stránce anthropologické[53] a duchovní. Vzniká tu nový nesnadný obor studií, národnost jakožto nová kategorie[54] společenská a politická stává se důležitou pro pochopení vývoje a organisace všekulturní.

Vzniká zejména problém po poměru státu a národnosti. Pro státy národně smíšené je palčivá otázka státního jazyka a práv jazykových a národních (hlavně školských); touto otázkou vzniká pak další otázka po státotvorné moci národnosti, otázka po vývoji a oprávněnosti států národních (přesně jednonárodých). S tím vším souvisí konečně záhada, také prakticky důležitá, jak rasové i národní vlastnosti zjevují se ve vypracování státu, jeho zvláštních forem a řádu právního. Stát a právo řecké bylo jiné než římské, německé, české, ruské atd. — jak a pokud tu působily vlastnosti národní? Obdobně se tážeme po vlivu národnosti na náboženství, mravnost, vědu, filosofii a kulturu vůbec.

Navzájem ovšem musíme stopovat vlivy státní organisace na vývoj národnosti. Při tom všem nesmíme zapomínat, že národnost, jako vůbec všecky prvky a kategorie společenské, se mění a vyvíjí.

9. — Poměr státní organisace k silám a organisacím kulturním. — Kulturní politika. — O výchově politické. — Věda, umění a politika. — Vliv žurnalistiky. — Dějiny a filosofie dějin. Sociologie. — Životopisy a paměti.

Konečně musí se v politice vědecké určit poměr státní organisace ke kulturním organisacím a silám vůbec.

---

[52] plemene. — [53] anthropologie = věda o člověku, o lidských plemenech. — [54] obor, třída.

Dnes stojí v popředí otázka po poměru státu a poměrů hospodářských a majetkových, ale stejně důležito je, prozkoumat poměr státu k ostatním a ke všem silám a organisacím kulturním.

S otázkou po poměru státu a církve dán je problém po poměru obou těchto organisací ke škole; „školou" rozumíme vlastně všecky vzdělávací a výchovné prostředky a těch stále přibývá.

Mluví se proto v širokém smyslu o politice kulturní, všekulturní a stát pojímá se jako organisátor kultury — a opět jsme netoliko při stanovení kulturního ideálu, ale také při jeho hodnocení.

Důležitá část politiky skutečně praktické je návod k politické výchově: dávat a sílit politické přesvědčení. Hned Plato, po něm Aristoteles a všichni znamenití vychovatelé pokládali pedagogiku za část politiky, anebo ji alespoň politice podřizovali. Jistě je pedagogika politikou nepřímou, škola, to Marie Terezie svým rádcům řekla velmi dobře, je politicum[55]. Prostý občan, volič, zákonodárce vzdělává se školou, ovšem také již rodinou a celým veřejným životem.

Rozdíl mezi politikou a vychováním je ovšem hlavně rozdílem moci a vlivu: vidíme dnes, jak historicky dochované politické moci jsou často bez vlivu a jak moci nové mají vliv, ale jsou bez politické moci.

Politika si vždy bude všímat literatury krásné a vědecké, umění, divadla, zkrátka všeho duchovního ruchu a duchovní práce. Vlády jistě tento ruch střežily; historie censury ve všech zemích je historií politického vývoje.

[55] věc politická.

Vliv žurnalistiky a její politická moc je dnes už zjevna každému. Nejednou bylo řečeno, že svoboda tisku je základem vší politické svobodě.

Politická funkce žurnalistiky v státech konstitučních je podstatnou součástí zřízení parlamentního.

Politický vliv poesie, divadla atd. není ve všech zemích stejný; na př. literatura ruská je po výtce politickou, anglická méně, protože v despotickém Rusku jen literatura přirozeně požívala něco volnosti, kdežto v Anglii za úplné volnosti literatura se mohla věnovat problémům jiným. Ale i v Anglii měli Byrona, Shelleyho[56].

Dějiny mají taktéž takový výchovný vliv, ovšem dějiny koncipované[57] politickým a filosofickým duchem; ať už vysloveně nebo nevysloveně každý myslivější historik, povznášející se nad suchopar kronikářský, podává, třeba že líčí doby minulé, obraz budoucnosti tím, že minulost posuzuje.

Filosofie dějin, jakožto část sociologie, stala se od francouzské revoluce důležitým vůdcem politickým u všech národů; vůbec je sociologie vědou naší doby, které se často připisuje hlubší sociálnost.

Biografie velikých mužů, zejména autobiografie a memoiry[58], jsou obzvláště vydatnou pomůckou politické výchovy. V té příčině obzvláště anglická literatura je bohata. Neběží tu pouze o vynikající vladaře a státníky, jakými byli Bismarck, Gladstone, Disraeli, Washington[59] a mn. j., nýbrž také o muže,

---

[53] Básníci angličtí: Lord G. G. Byron (1788—1824); Percy Bysshe Shelley (1797—1851). — [57] pojaté. — [58] biografie = životopisy, autobiografie = vlastní životopisy, memoiry (čti memoáry) = paměti. [59] státníci: Bismarck německý (1815—1898), Gladstone (1809—1898) anglický, Disraeli (1804—1881) anglický, Washington (1732—1799) prvý president Spojených států severoamerických.

působící více v ústraní a přece vlivně. Sem patří na př. Tomáš Paine[60], účastník a vůdce v dvojí revoluci, americké a francouzské; patří sem političtí spisovatelé jako de Maistre, jehož knihy staly se zákoníkem politiky katolické.

10. — Jak se politicky vzdělávat. — Soustava a roztřídění věd.— Věda o politice praktickou sociologií.— Poměr k jiným vědám teoretickým i praktickým. — Konkrétní vědy sociologické. — Sociální vědy praktické.

Další problémy politiky a zároveň návod, jak se politicky vzdělávat, kterými vědami se připravovat, podá nám rozhled po celém oboru věd společenských; kladu sem proto napřed obrazec klasifikace těchto věd, k němu pak připojíme některé další vysvětlivky.

Vědy sociální

abstraktní	konkretní		praktické	
Sociologie, jakožto filosofie společnosti a filosofie dějin.	mesologie (anthropogeografie)	každý obor může být všeobecný nebo speciální	politika správovědy právovědy vojenství	každý obor může být všeobecný nebo speciální
	populacionistika			
	věda o rodině			
	ethnologie			
	státověda			
	věda o intelektuální a mravní organisaci			
	historie			

[60] Paine (1757—1809) Thomas, filosof a politik americký, známý knihou Věk Rozumu.

Podle pravidel konkretní logiky[61] touto klasifikací je řečeno, že praktická sociologie neboli politika předpokládá studium oborů konkretních a sociologie, také konkretní obory založeny jsou na sociologii.

Politické studium, t. j. studium vědecké politiky, má tedy svůj základ v sociologii a v konkretních vědách sociálních.

Sociologie je filosofií společnosti a historie; je základní vědou pro celý obor sociální a historický, podávajíc poučení o podstatě společenské organisace a jejím vývoji.

Z oborů konkretních na prvém místě uvádíme mesologii neboli antropogeografii (= geografie člověka), teorie o milieu[62], o vlivu přírody na člověka, určitěji na organisaci společnosti a její vývoj.

Populacionistikou rozumíme teorii o organisaci obyvatelstva, vznikající přirozeně narozením a zmíráním, různými stupni stáří, pohlavím a vůbec společenskými podmínkami biologickými (zdravost, síla, chorobnost atd.).

Věda o rodině ustavila se v posledních letech; nemá ještě ani jména, jako že vůbec se nedostává názvů některým důležitým oborům konkretním i praktickým. Posud jednostranně se pěstuje studium rodinných poměrů národů a plemen nižších, ale je třeba všímat si rodinného života národů civilisovaných.

Etnologie také jednostranně se zabývá národy na nižším stupni; musí se povznést na vědu o národech všech. Bude třeba zvláštního oboru všeobecného o národnosti vůbec, při čemž bude, pokud třeba, přihlíženo na antropologické problémy rasové. An-

---

[61] nauka o třídění, soustavě, organisaci věd (Masarykův výraz). — [62] učení o prostředí.

tropologie ovšem je obor zoologický, třeba že při člověku musí také přihlížet ku vlastnostem netoliko tělovým, ale také duchovým. Tak zv. psychologie rodová (Völkerpsychologie), pokud nebyla psychologií sociální, obsahuje všeobecnou etnologii. Speciální obory etnologické (etnografické = národopisné) budou studiem jednotlivých národů.

Přirozeně etnologie pořád více přichází ve styk s historií. Mluví se proto o etnologii historické; míní se tím na př. národopis Římanů, Řeků a není to vlastně než historie, podávající popis zaniklých národů; historie je také jejich popisem, třebaže popisem vývoje. Etnologie zachycuje celkový stav národní v určité době.

Státověda bude všeobecná a speciální, po případě nejspeciálnější — věda o státě rakouském atd.

Podobně jsou různé stupně všeobecnosti a speciálnosti v oboru hospodářském: ekonomika[63] všeobecná, pak věda o obchodu, bankovnictví, zemědělství atd.

Věda o intelektuální[64] a mravní organisaci společenské nemá ještě svého názvu, ani obor tento není přesněji vypracován; obyčejně posud se o něm jednává v správní vědě; běží tu o organisaci všeho školství, písemnictví a časopisectví, sbírek atd. Mravní organisace může být předmětem církevědy zvláštní, ale spadá sem všeliká organisace filantropická[65], také přátelství a t. p. poměry a svazky mravní. Sem hledí také studium zvyků a mravů.

Přicházíme k sociálním vědám praktickým. Máme především politiku, o které jednáme. Je to obor všeobecný vedle ostatních praktických oborů, obor základní.

---

[63] nauka o národním hospodářství. — [64] rozumové. — [65] lidumilná.

Speciální obory politické charakterisují se již názvem. Mluvíme o politice sociální, hospodářské a speciálněji, o politice agrární, živnostenské, dělnické atd. Další obory jsou: politika populační — a tu zase lze podrozdělovat politiku: vystěhovaleckou, koloniální — školská — církevní — právní (speciálněji: kriminální atd.).

Slyšet dnes častěji slovo: politika kulturní — míní se tím politika nepřestávající na starosti o státní zřízení, nýbrž o všecky obory sociální organisace; při tom se vychází z poznání, že stát souvisí se všemi ostatními organisacemi a je jimi podmíněn. Také se zdůrazněním politiky kulturní vyslovuje hodnocení jednostranné politiky státní, že totiž stát není sociální organisací nejvyšší.

Věda správní opět je všeobecná a speciální, mezi těmito hlavně věda finanční.

Obor právovědecký rozpadá se zase na všeobecný a vědy speciální: všeobecný je to, čemu se říkávalo filosofie práva a pro co se dnes ujímá název: právověda („všeobecná nauka o právě“ a t. p.). Pro politiku jsou důležity vědy o právě veřejném, najmě státním a ovšem různíme tu zase obory všeobecnější a speciálnější, tedy: právo státní — právo ústavní — právo parlamentní atd.

Vojenství je podřízeno politice, ale je prakticky obor samostatný, souvisící s technologií, ovšem i s pedagogikou.

Některých často slýchaných oborů vědních jsme posud neuvedli. Zejména je tu třeba zmínky o statistice. Statistika vývojem věd a jejich organisace se měnila; dnes se statistikou téměř obecně rozumí statistická metoda a předběžné statistické vyčíslení obyvatelstva, hospodaření, školství atd., vůbec všecko, co číselně se dá zjistit...

II.

DEMOKRATISM V POLITICE.

1. — Nová demokracie proti absolutismu, aristokratismu a monarchismu hlásá svobodu, rovnost, bratrství, svrchovanost lidu, přirozená práva člověka občana. — Program demokracie: volič zákonodárcem. Demokratisace také vojenství, diplomacie, správy, školství i — monarchismu: ústavní a parlamentární monarchie. Republikánství.

Demokracií dnes rozumíme tu demokracii — na rozdíl od dřívějších snah —, která od tak zv. veliké francouzské revoluce se vyvíjí. Heslem svoboda, rovnost, bratrství, revoluce prohlásila suverenitu[1] lidu proti absolutismu a monarchismu a prohlásila a kodifikovala[2] přirozená práva člověka a občana. Tento moderní demokratism pojmově i historicky čelí a čelil aristokracii, t. j. aristokratické oligarchii[3]. Monarchismus je vyvrcholením aristokratismu. Tedy běží o poměr, o spor demokratismu s aristokratismem.

Program demokracie jest dán: předně všeobecné právo hlasovací s jeho parlamentárními důsledky. V parlamentarismu bude klásti důraz na moc zákonodární — každý volič jest zákonodárce, nejen císař a aristokraté, kteří toto oprávnění mívali výlučně pro sebe. I vojenství se demokratisuje, militarismus přechází v milici. Zahraniční politika má se demokratisovati a již se demokratisuje; stará diplomacie aristokratická ustupuje pořád více nearistokratickému konsulství a

[1] svrchovanost. — [2] uzákonila. — [3] vládu několika málo lidí.

věcné správě zahraničních poměrů. Školství a celá administrace vůbec pořád víc a více se demokratisují. Pokud konečně běží o hlavu státu, tedy s demokratického hlediska přijímá se monarchie, ale omezená, ne absolutistická, tedy monarchie konstituční aneb ještě dále parlamentní. Nemusím vykládat, že parlamentní monarchie jest více než jen konstituční — my v Rakousku máme konstituční, Anglie, Francie mají parlamentární. (V parlamentární monarchii rozhoduje většina.) Mnozí se domnívají, že demokracie přirozeně vede k ústavě republiční a ukazují na vývoj politický zejména již také v Evropě, jak nejpokročilejší národové po mnohém úsilí se stali republikánskými.

2. — Nesnáze demokracie: Přímá, neomezená vláda lidu neuskutečnitelná. Rousseau. — Zásada nepřímého zastoupení. — Pokus o vládu přímou v syndikalismu. — Centralism a autonomism. Stát a obce. Odborové hnutí; oprávněnost organisací stavovských a jejich vliv na parlament.

Tento program demokratický je empiricky[4] dán; ale teď začneme přemýšleti a poznáme, že v podstatě demokracie, demokratismu, jsou značné obtíže, je nutno znát, které jsou tyto obtíže. Otec moderního demokratismu Rousseau pověděl často opakovaný výrok, že demokracie v pravém slova smyslu, totiž aby lid, všichni lidé vládli, lidovláda, jest nemožná, že nikdy nebyla a nebude. Rousseau totiž požaduje vládu lidu přímou. Je proto proti parlamentismu, jakožto vládě nepřímé, poslanec je mu jako voják v parlament vyslaný, aby sloužil, majorita potlačuje minoritu[5]. Rousseau vidí demo-

[4] zkušeností. — [5] většina potlačuje menšinu.

kratismus hlavně v zákonodárné činnosti, on chce, aby počet občanů byl malý, proto chce velké státy rozbíti na malé federativní[6] obce, aby každý občan občana znal, aby se snadno mohli shromážditi, aby na shromážděních opravdu mohla všeobecná vůle se projeviti. Požadoval jednoduché mravy, zavrhoval luxus[7], vůbec všechny civilisační komplikace[8]. Viděl v civilisaci úpadek, občané musí míti stejné, rovné, vnější poměry a potom teprve možno mluviti o demokratismu přímém.

Není pochyby, že geografie a počet obyvatelstva rozhoduje, jak to Rousseau znamenal. V Athénách[9] volní aristokratičtí občané se mohli skutečně sejíti na velkém foru[10] a od osoby k osobě se dohodovat. Ale občané Spojených států, jak se tam má přímá demokracie ustanoviti? Musí býti nepřímá, a nejen ve Spojených státech, i v menších státech je možné jen nepřímé zastoupení. Přímá vláda doopravdy byla by vůbec nadmíru obmezena: Kolik jeden člověk dovede opanovat druhých! I v tom nejzazším asijském carismu je vláda nepřímá, ten jeden nevládne sám, nýbrž pomocí tisíců nad těmi miliony. Řada místodržících.

Požadavky přímého vládnutí podléhají pochybnostem. Narážím na zajímavé veliké hnutí syndikalistické[11] ve Francii a v jiných státech. Je proti parlamentarismu a domnívají se, že tato nová forma v odborových organisacích — syndikalistických — uskutečňuje vládu přímou. Zdá se však, že revoluční směr, který v tomto hnutí jest, v po-

---

[6] smlouvou spojené (lat. foedus = smlouva). — [7] přepych. — [8] složité, zapletené poměry, způsobené vývojem vzdělanosti. — [9] v starověkém městě řeckém. — [10] tržišti, náměstí. — [11] syndikalism chce tvořit skupiny (syndikáty) odborové na ochranu hospodářských zájmů sdružujících se členů.

slední době se mírní a před několika dny jeden z hlavních orgánů „La guerre sociale“ [12] vydal prohlášení, že jest chyba v dnešním antiparlamentarismu. Dnes demokratičtí teoretikové i praktikové někteří se vyslovují proti demokratickým požadavkům referenda[13], iniciativy[14], i minoritního zastoupení.

S demokratického stanoviska vzniká dále problém, centralism — autonomism; stát s demokratického hlediska byl by federací obcí, obec byla by politickou základní jednotkou, centrální moc byla by redukována na minimum[15]. Vedle obcí máme dnes různé autonomní korporace[16]. Odborové hnutí vzniká, různé stavovské organisace. A jestliže se polemisuje proti organisacím stavovským po stránce hospodářské, nesmí se zapomínat, že vývoj tento posud není ukončen, Přichází tu něco nového do posavadní organisace společnosti. Kvalifikace[17] těch organisací přichází ku platnosti. Jaký bude vývoj, to netroufám si povědět; jistě že z těchto kvalifikovaných vrstev bude kvalitativně[18] pozměněn i parlament.

3. — Otázka vlády a správy otázkou byrokracie; její vady a důležitost zákonodárná; zvláště soudci jsou spoluzákonodárci. — Spolupráce sněmovny, politických stran a tisku v moderní demokracii; důsledky nepřímého vládnutí: nebezpečí oligarchismu i v demokracii a jejích zřízeních.

Vládnutí, vláda — toť v praxi dnešní byro-

[12] sociální boj. — [13] právo všech občanů vyslovit se přímo (hlasováním) o určitých důležitých otázkách. — [14] právo dávat návrhy, podněty. — [15] omezena na nejmenší míru. — [16] samosprávná tělesa, celky. — [17] schopnost a oprávněnost. — [18] co do jakosti.

kracie. (Já pro stručnost musím užívati hesel, a jedním z nich je byrokracie.) Mohl bych ukázat na vady byrokracie; co však je vadné, musí býti napraveno, co jest správné, má býti rozvinuto. Dnešní byrokracie, ať evropská či americká, trpí vadami. V Americe vyměňovala se byrokracie — alespoň vyšší — po určité řadě let s nastolením nového presidenta — ale upouští se od toho, i tam byrokracie se stává stálou.

Jedna z nejdůležitějších odvětví byrokracie jest soudní. Není nahodilé, že soudcové (i u nás v Rakousku) jsou mnohem nezávislejší než jiné úřednictvo. Když se o tom přemýšlí, přijde se k poznání, že soudcové jsou spoluzákonodárci, a to někdy důležitějšími, než některý parlament. Soudcové vyvíjejí zvykové zákonodárství a špatná jest představa právníků, že zvykové právo již přestalo. To platí i pro politickou část byrokratického aparátu, a proto pravím, že byrokracie má velkou důležitost zákonodárnou.

Tedy všude jen vládnutí nepřímé! Stejné vládnutí vidíme také v politických stranách moderní demokracie a v parlamentu, který jest možný jen za spolupráce politických stran a žurnalistiky. Parlament jest nemožný bez stran. I v nejlidovějších stranách je také jen nepřímé vládnutí. Vidíme to z práce francouzsky píšícího sociologa Ostrogorského a obzvláště z práce italského sociálního demokrata Michelse; Michels dobře ukazuje, jak ve stranách, čím jsou větší, tím spíše vzniká oligarchie. Oligarchie de facto[19] vládne v demokracii jako vládne za absolutismu.

[19] ve skutečnosti.

4. — Demokracie ne tak lidovládou jako lidosprávou. Správa osou demokracie. — Věcnost správy: demokracie spiata s vědou a vědeckou politikou.

Demokracie jest opravdu contradictio in adjecto[20], to jest, jestliže se klade důraz na —kracie, vládnutí; demokracie znamená lidovláda, ale neběží o vládnutí a panování, nýbrž o lidosprávu. Správa, administrace, to jest hlavní věc pro demokracii, pro aristokrata jest hlavní věcí vládnutí: stojí proti sobě administrativa demokracie a vláda aristokracie. Naše české „pán" vyjadřovalo stručně oligarchické, aristokratické panování, vládnutí.

Avšak v moderní době pravé demokracie žádáme v administrativě především věcnost. My říkáme, že politika se nám stává nejen empirickým uměním, ale, a to v první řadě, vědou. A moderní hnutí demokratické jest organicky a nutně spiato s vědou, nikoli ovšem s učeností, s profesorským mandarinstvím[21]. Politicky myslit a pozorovat!

5. — Demokracie úsilím proti nadpráví a násilí. — Bratrství, láska k bližnímu, humanita posledním důvodem pro demokratism. — Mravní základ všeho snažení politického; nestačí moc. — Kde jsou páni, tam jsou i otroci. — Rozličné druhy aristokracie; její hierarchický základ. — Aristokracie nepracuje — demokracie stojí na práci. — Organisace pracujících. — Demokracie není snadná, přirozená; žádá usilovné a uvědomělé práce.

Nejen svobodu a rovnost hlásala francouzská revoluce, také bratrství, ať již to bratrství

---

[20] protimluv v přídavku, rozpor věcný mezi obsahem určitého pojmu a znakem mu přisuzovaným. — [21] čínské úřednické šiechtictví se zvláštními výsadami.

chceme formulovat jako lásku k bližnímu, což v moderní době zavání církevnictvím, nebo jako humanitu, ačkoli i to slovo již se nelíbí. Ale všechno politické úsilí konec konců vychází z mravního úsudku, demokracie jest úsilí proti nadpráví, proti násilnosti. Co jiného jest aristokracie, než násilí — demokracie boj proti tomuto násilí.

Jestliže není mravního rozdílu, pak, prosím — a to bych rád věděl — jaký důvod má demokrat proti aristokratu? Nebojte se, prosím, že se tím spojuje politika s ethikou, ne, to jsou dva různé vědní obory; ale jde o to, pochopit, že máme v ethice svůj rozhodný důvod pro demokratismus.

A populární demokratický řečník, který stojí na stanovisku Marxova amoralismu[22], také žaluje na bezpráví, které se děje. Všecko politické úsilí konec konců je apel[23] na city sympatie a lidskosti. A máme-li přehodnocovati staré hodnoty, tož právě to pře-hodcování existuje. Nietzsche dává nové hodnoty, ovšem ethické, to je věc hlavní. Tedy: v politice (demokratické) žádáme nejen posuzování věcné, nýbrž i mravní. Možná, a upozorňuji na to, že se proti tomu názoru bude polemisovati, že to jest moralisování, morálkaření — nic naplat, jinak než na morálních základech nelze politické snažení odůvodňovat. Stačí-li moc, t. j. prakticky větší silnější moc, je-li moc pravdou a právem, pak ovšem po-

[22] zakladatel německého socialismu Marx přehlížel mravní hodnocení; amoralism = bezmravnost. — [23] odvolání.

litika se stane částí — zoologie[24] a basta!

Aristokratismus naproti demokracii jest tedy aristokratická oligarchie; kde jsou páni, tam jsou sluhové a otroci. Aristokratismus nejen politicko-sociální a vojenský jest také aristokratismus v náboženství — plebs[25] v Římě měla jiné bohy než aristokraté, každý katolický laik[26] má jinou morálku než aristokracie (kněží, mnichové); jest aristokratism jazykový, národní a rasový, a ovšem aristokracie hospodářská. Podstatou aristokratismu, jakožto oligarchie jest organisace hierarchická[27], jak ji ve vojsku a v římské hierarchii nejlépe vidíte. — Aristokracie nepracuje, nekoná té drobné, černé práce, jak říká Rus, pro tuto byli a jsou otroci. Demokratismus jest založen na práci. A proto pracující lid se demokraticky organisuje: to není jen stavovství, jak se vždycky vytýká, to jest demokracie v pravém slova smyslu, která se tu organisuje vedle těch jiných pracujících inteligentů, a není náhoda, že inteligent a dělník, student a dělník se nalézají velmi často.

Proto si také musíme uvědomiti, že demokracie není něco přirozeného, musí se usilovně vypracovat. Přirozený je (v tom zvláštním smyslu) aristokratismus, každý z nás chce býti pánem, my všichni jsme aristokraty. A býti demokratem uvědomělým, demokratem nejen na tribuně, ale v každém počínání — do toho máme daleko a k tomu musí inteligent demokrat přihlížeti.

6. — Demokratická politika v poměru k církvi a náboženství. — Demokracie proti theokracii. — Odcírkevňování politiky. — Reformace a její demokra-

[24] živočichopisu. — [25] lid. — [26] nekněz, věřící. — [27] hierarchie = odstupňovaná vláda kněží.

tické účinky. Renaissance, osvícenství. Revoluce: odcírkevnění mravnosti, filosofie a vědy. — Nová mravnost. — Ideál humanity v politice: Člověčenstvo organisací národů — ne států. — Národ je lid — demokratický pojem národa.

Velký problém jest poměr politiky nejen ku mravnosti, nýbrž i k náboženství. Stát a církev se státním náboženstvím tvoří jeden celek, organisovanou theokracii[28]. Jednota trůnu a oltáře, z boží milosti, to nejsou jen okrasná rčení, to jest brutální[29] skutečnost. Protože náboženský názor na svět a na život byl prvotní názor, přirozeně i politika byla nábožensky zbarvena, resp. vyvíjela se z náboženství. Na nejprimitivnějším stupni vývoje jest kněz i lékařem, i filosofem, i panovníkem. Až ve středověkém katolicismu theokracie, ve které stát a církev tvoří celek, provedena důsledně a uměle. Podle teorie o poměru duše a těla císař byl podřízen papeži, moc světská moci duchovní. Odsud papežové a scholastové[30] viděli v panovníkovi často jen jakési nutné zlo; je známo, jak Řehoř VII.[31] charakterisuje moc světskou. Podle této teorie suverenita národa, lidu, byla už ve středověku od scholastiků formulována. Theologové katoličtí i protestantští hlásali právo na zavraždění tyranů („monarcho-machové").

Pochopitelno: proto, že všechna politika na mravnosti se zakládá a mravnost na vyšším stupni vývoje je podstatnou částí náboženství, politika nutně měla vždy náboženský ráz, resp. poměr státu a politiky k církvi byl vždycky také náboženský.

Od středověku pozorujeme historický vývoj,

---

[28] vládu kněžskou. — [29] drsná, příkrá. — [30] katoličtí filosofové středověcí. — [31] papež od 1073—1085.

který zvu odcírkevněním. Emancipace[32] od autority církevní nutně uvolnila i stát; mravně je důležité, že reformace zrušila kněžský celibát[33]. Tím právě mravnost byla zreformována, ale kněz nabyl jiného postavení ve společnosti, ne tak aristokratického, jak dříve. Vznikly národní církve. I politika měla z toho zisk, že Hus v náboženství prohlásil za autoritu ne církev, nýbrž svědomí, a že Luther vedle evangelia uznal rozumné důvody. Proto není náhoda, že v reformovaných státech demokratické zřízení nejlépe se ujalo.

Pravý parlamentarismus máme v Anglii, v Americe, ve Francii proticírkevní, kdežto u nás a v jiných katolických státech je parlamentarismus jen dle jména. Je docela jiný člověk, který musí v církvi mlčet, jako v katolické, než tam, kde v církvi jest svéprávný, kde laik vystupuje ve věcech svědomí, kde laik má dokonce i účast na bohoslužbě. Takový člověk bude v parlamentě samostatnější než člověk, který mravně je odvislý od kněze. V katolických státech proto parlamenty hrají ubohou úlohu.

Vedle reformace byla renaissance; tu laická mravnost přichází k platnosti a mravnost namnoze již nekřesťanská. Máme dále odcírkevnění filosofie i vědy. Od Descartesa[34] počínajíc stojí věda a filosofie na zkušenosti a rozumu, a je přímo proti středověkým názorům o světě. V 18. století z těch tří směrů vzniká hnutí a nejširší vrstvy byly na tento moderní základ postaveny, toto hnutí jest tak zvané osvícenství.

Svoboda myšlení, rozumu, má platnost. Vedle toho je vyvinut ideál přirozenosti:

---

[32] oproštění. — [33] bezženství. — [34] René Descartes, filosof a matematik francouzský (1596—1650).

přirozené náboženství, ne církevní, přirozené právo, tudíž i přirozený stát, přirozený stav a přirozená mravnost. Všechny filosofické systémy vrcholí v pokusu o svou necírkevní ethiku a nejmodernější filosofie dává přednost filosofii praktické před teoretickou. Voluntarismus[35] dnes a podobné pokusy je jen úsilí o novou mravnost, Nietzsche přehodnocuje atd. Lidé chtějí míti novou ethiku.

V 18. století tužby ty se zhušťují v tom, co zove se úsilím humanitním. V Anglii skeptik Hume[36] zakládá na humanitě celou společnost, ve Francii humanita více se formuluje politicky (práva člověka a občana), u Němců je více literární a filosofická (Lessing, Herder[37] a j.). Všichni mají ideál humanity. To je čistá člověckost, mravně a společensky člověčenství jako organisovaný celek. Z humanity se pak dovozuje právo národnosti vedle státu a církve, a proti státu a církvi. Člověčenství je organisace z národů, ne ze států, stát je něco umělého, historického, národ je něco přirozeného. Národnost přichází jako část člověčenstva k platnosti. Vedle národnosti vzniká nový pojem, lidovosti, uvědomění, co jest národ? Jen ti aristokraté, nebo každý jednotlivec, masa, lid. Z tohoto hnutí vzniká také hnutí stavovské. A z těchto prvků, z tohoto hnutí osvícenského, humanitního, vzniklo politické úsilí velké francouzské revoluce. Ona nese jméno „velká" (jako Alexandr „veliký"), protože je zde opravdu něco velikého, nového.

[35] filosofie zdůrazňující význam vůle. — [36] David Hume, anglický filosof, u něhož pochybování (skepse) má velký význam (1711—1776). — [37] Lessing (1729—1781) a Herder (1744 až 1803), spisovatelé němečtí.

7. — Demokratism a revoluce. — Pravá revoluce demokratická: aby lid byl připraven ujmout se otěží správy. — Konstitucionalism demokratický a aristokratický. — Revolučnost proti legitimismu. — Revolučnost stavem trvalým. — Filosofické a náboženské prameny revolucí. — Právo na revoluci — mozková, filosofická revoluce podmínkou demokracie. — Evoluce nevylučuje revolucí. Pokrok. Demokrat však hlavně věří v práci.

Problém revoluce je pro moderního člověka důležitý: jí byl lid nadobro prohlášen za suveréna[38]. Revolucí rozumím stálý stav nového člověka, revolučnost; revolucionář je kritik všeho starého a revolučnost jest nejen v politice, nýbrž i v literatuře, filosofii atd., jest to ideál postaviti společnost na docela jiný základ. Proto znamená r e v o l u c e p ř e v r a t z g r u n t u. Proto jsou revoluce, jež přinášejí málo užitku. Revoluce v pravém slova smyslu, jakou si moderní demokrat přeje, jest, aby lid byl připraven převzíti otěže administrativy, konstituce a parlamentarism jest pouze začátek tohoto nedokončeného převratu.

Jest spor mezi konservativními právníky, kdo dal konstituci; panovník, anebo vrátil král lidu, co uchvátil. V tom se liší konstitucionalism pruský od francouzského, aristokratický od demokratického. A konstituce, psaná konstituce, je původu církevního... Opět důkaz, jak demokratické hnutí s církevním souviselo.

Proti revolučnosti stojí škola práva historického, která chce legitimní, starý absolutism přivésti k platnosti, po případě i ve formě caesarismu[39], no-

[38] za svrchovaného vládce. — [39] samovládnosti císařovy.

vého absolutismu. (Napoleonism, caesarism.) Tím se vysvětluje ohromné zesílení reakce katolicismu, nejen politické, nýbrž i nábožensko-církevní. („Romantism.“)

Máme revoluce r. 1830, 1848, ruskou v r. 1905—6, a dnes revoluci v Persii a j. Permanentní[40] stav je revoluční, v Evropě, v Americe, v celém světě.

Filosofie moderní vykládá spojitost veškeré revoluce a politiky s církví; t. zv. filosofie náboženská je, správně pojata a prováděna, také filosofií politickou. Mohu to osvětliti na filosofii Feuerbachově[41]. Podle Feuerbacha náboženství je jen antropomorfismem[42], t. j. člověk na své bídě si idealisoval sám sebe, bůh je vlastně člověk. Důsledně nejen Stirner[43], ale i Marx[44] a j. od kritiky theologie přešli ke kritice politiky, státu a společnosti vůbec. Bakunin[45] to silně vyjádřil slovy, že nebe je mužíkovi kořalnou, kořalna je nebem.

Přirozeně filosofická revoluce levice Hegelovy[46] v Německu stala se revolucí 1848, jako ve Francii Rousseau, Voltaire, encyklopedisté, materialisté[47] vedli revoluci myšlenkově. Vznikl názor, že demokracie musí býti založena na beznáboženském a amorálním stanovisku, humanistický atheism zdál

---

[40] trvalý. — [41] L. Feuerbach, německý filosof (1804—1872). — [42] představa božství v lidské podobě, s lidskými vlastnostmi. — [43] Max Stirner, duchaplný německý filosof (1806—1856), krajně hájící práva jedince. — [44] Karel Marx, zakladatel německého socialismu (1818—1883). — [45] Ruský revolucionář, anarchista (1814—1876). — [46] levice Hegelova = radikální stoupenci německého filosofa Hegela v polovině 19. stol. (Feuerbach). — [47] Rousseau, filosof a vychovatel (1712—1778); Voltaire, spisovatel a myslitel (1694—1778); encyklopedisté, spisovatelé francouzští, kteří koncem 18. stol. vydali naučnou sbírku (encyklopedii); materialisté francouzští 18. stol., filosofové, vycházející od hmoty.

se býti jedinou zárukou amonarchismu[48]. Feuerbach zejména v Rusku se stal základem hnutí revolučnímu.

Legitimisté[49] popírají právo na revoluci. Pro každého myslícího člověka jest právo na revoluci nesporným. Každý myslící člověk má právo se bránit, a tím už jsem řekl: jakou revoluci. Smrt za smrt, řekl ruský revolucionář Stepňak. Ale to je mi málo, jen obrana fysická. Každý má povinnost se brániti mravně, t. j. ničit absolutism duchovní. Mně je mozková, filosofická revoluce nezbytnou podmínkou moderní demokracie.

Mnozí říkají, revoluce se již přežila, místo revoluce se prohlašuje evoluce[50].

Ano, moderní člověk plně věří v pokrok. Uznává evoluci, odmítá katastrofism[50], připouští, že pokrok se děje krokem (po — krok!), ne skokem, že se děje přeměnami téměř infinitesimálními[51]. Víra v pokrok také znamená, že dnešek je lepší než včerejšek, že stav společnosti a jednotlivce není zoufale špatný, evolucionista je optimista, věří, že zítřek bude lepší dneška.

Přes to správné pozorování nás učí, že v oboru duchovní krise a revoluce jsou, prostě jsou, a tudíž také politické revoluce nejsou evolucí vyloučeny. Možno mít spor, nutna-li ještě revoluce, kde již je konstituce (ten spor se vede v marxismu!),

---

[48] amorální stanovisko nepřipouští mravního měřítka; atheism = bezbožectvi; amonarchism nepřipouští vlády jednoho („a" je řecká předpona značící ne-, bez-). — [49] Legitimisté jsou stoupenci zákonného, starého řádu. — [50] Revoluce je náhlá, násilnická změna, převrat; evoluce znamená vývoj, změnu pomalou, přirozenou; „katastrofé" je řecké slovo téměř souznačné s latinským slovem revolutio, jen stupňovaného odstínu: shroucení. — [51] nekonečně malými.

ale nikdo dnes nemůže zaručiti, že revoluce již nebudou a že nebude revoluce definitivní, „velké".

Demokrat věří také v práci, v práci drobnou, jak ji hlásal Havlíček, Dostojevskij a j.; nedávno zemřelý Bang[52] radil mládeži..., aby se naučila těžkému umění být malými.

8. — Demokrat pochybuje o liberalismu; jde mu o jeho demokratisaci a socialisaci. — Demokracie a ústavní formy: monarchie či republika? — Demokracie a socialism (marxism), komunism, anarchism. — Uvědomělá demokratičnost žádá filosofického myšlení a poučení z dějin. — Myslící demokrat není slepým radikálem ani oportunistou — vyhýbá se však i zlaté střední cestě.

Demokrat pohlíží na liberalism skepticky[53] (jméno liberál vzniklo ve Španělsku!), poněvadž liberalism je starší názor. Konstituce, parlamentarism, konkurence hospodářská — to jest dnes hodně konservativní. Vyskytli se proto liberálové, jako Bentham, J. Stuart Mill[54], kteří zastupují liberalism, tak zvaný radikální. Dějí se stále pokusy, liberalism opravit, zdemokratisovat a socialisovat.

Každý myslící člověk uznávaje obtíže pravé demokracie, nezapomene na obtíže monarchismu... Vidíme, jak monarchism zneužitím moci sám sebe podkopává.

---

[52] Bang, moderní romanopisec dánský. — [53] liberalism je hospodářská soustava, hájící především důsledně práva soukromého majetku a svobodné soutěže hospodářské a sociální a svobodomyslnosti vůbec; původně hnutí pokrokové, na př. proti feudalismu středověkému; proti novému hnutí zejména socialistickému je liberalism ovšem konservativní a nedemokratický. — [53] Skepticky = pochybovačně. — [54] Bentham (1748—1832), J. S. Mill (1806—1873), myslitelé angličtí.

Ale já s demokratického stanoviska upozorňuji, že tato revoluce shora — a je jí všude hodně — je také nebezpečna pro pravou demokracii — jest to demokracie negativní, více anarchism, jenž se takto šíří. Ale je to jeden z činitelů ve vývoji demokratismu. Nebezpečí ohrožující monarchism je netoliko mravní, ale také biologické[55]; je sporno, zdali dědičnost, podle principu aristokratického, je zdravá pro rod samý, šlechtí-li se šlechta...

Jest dále otázka, zdali demokracii monarchie svědčí nebo republika. Nezvykejme si v politice lpít na slovech, neposuzujme skutečný stav národa podle psaného programu ústavního; tedy na př., co je demokratičtější, republika francouzská nebo anglická aristokraticko-oligarchická monarchie[56]? Já se kloním k názoru, že je monarchie anglická demokratičtější. Co je demokratičtější, Německo nebo Rakousko? Bez odporu Německo. Já nepochybuji o tom, že vývoj vede k republice, ale pro posuzování demokracie tato forma ústavy jest věcí podřízenou, protože jde o celkovou administraci a ne pouze o formu ústavy.

Konečně poměr demokracie k socialismu, dnes hlavně k marxismu. Marx filosoficky vychází z náboženského humanismu Feuerbachova, pozměnil jej však v materialism a positivistický amoralism[57]. Před Marxem socialisté všichni zaklá-

---

[55] biologie = obecná nauka o životě ústrojném. — [56] oligarchie = vláda několika málo lidí. — [57] učení positivistické přijímá nemožnost poznání o nadsmyslnu, připouští poznání jen rozumové, vědecké, na základě zkušenosti, empirie; mravnost uznává jen přirozenou, vyvinuvší se z potřeb člověka a společnosti; amoralistický je positivism v tom smyslu, že neuznává původní, vrozené mravní zásady.

dali socialism také mravně a nábožensky, Marx zakládá jej pouze na hospodářských poměrech a jejich vývoji (materialism historický neboli ekonomický). Marxism je komunismem. Komunism se zavede sociální revolucí definitivní, ke které spěje kapitalism sám svým vykořisťováním — proletáři světa se spojí a odstraní starý řád kapitalistický.

Socialismus správně se staví proti upřílišenému individualismu (původně slovo socialismu znamená tento antiindividualism) a dokonce proti anarchismu. Anarchismem rozumíme buď pouze astatism, apolitism (antiparlamentarism atd.) nebo neorganisaci, resp. desorganisaci společnosti vůbec[58].

Komunismu je několik druhů (k. vyrabědel — udílení výtěžku práce podle schopností nebo potřeby). Sám nejsem přívržencem komunismu, marxism odmítám filosoficky, socialism akceptuji[59]; nestačí starší filantropie pouze humanistická, socialism právem žádá sociální zákonodárství. Socialism pro moderního demokrata jest také problémem filosofickým, nejen hospodářským, ačkoliv do velké míry ano, my chceme, aby bylo dost chleba, to jest dnes hlavní požadavek, ale člověk nežije pouze chlebem.

Přicházím k tomu zakončení, že býti uvědomělým demokratem, znamená filosoficky myslet, tedy z historie čerpat poučení, postihovat historický vývoj — filosofie historie. Problém zní, jak se dá sloučit determinace[60] historického vývoje se svobodou jednotlivce, tedy problém o poměru historie a mravnosti. Přemýšlející demokrat bude

---

[58] anarchism je odpor proti vládě, řádu, astatism odpor proti státu, apolitism proti politickým formám; neorganisace je nedostatek uspořádání, desorganisace stupňovaný nepořádek, zmatek. — [59] přijímám. — [60] vymezenost, určenost.

se lišiti od slepého radikála. Radikalismus je do velké míry slepý, ale postavení k radikalismu myslícího demokrata jest toto: nehledat mezi extrémy, mezi pravou a levou, tak zv. zlatou prostřední cestu. Radikalism, totiž levý, slepě empiristický[61], čelívá radikalismu zprava. Nehledat tak zvanou prostřední zlatou cestu a chytrácky prokluzovat tou zlatou prostřední cestou mezi levicí a pravicí. Politický program z přemýšlení, z myšlení historického, není slepou empirií[61], nýbrž zdůvodněným přesvědčením a přesvědčení není slepé. Myšlení politické překonává radikalism, nejen pravý, nýbrž i levý, myšlení není oportunismem[62] a chytráctvím, třebaže právě politik myslící přihlíží ke skutečnosti — ovšem právě tu skutečnost všecku neakceptuje, neoddává se historismu slepě, nýbrž chce měnit.

9. — Demokratism proniká ponenáhlu. — Je novým názorem na svět a celý život, nejen na politiku. — Demokratism chleba, ale i ducha. — Demokratism žádá změny lidí a smýšlení, nejen programů a zřízení. — Demokratism úsilím o nový život, demokrat novým člověkem.

A. — Demokratism proniká jen ponenáhlu; aristokratism nemizí najednou a nemůže být nahrazen pouze demokratickými programy a institucemi[63]. Anglické men not measures[64] je odpozorováno ze života. Všeobecné hlasovací právo samo nezaručuje demokratického smýšlení; pravý demokrat

[61] nevidoucí nic než empirii = zkušenost. — [62] využívání vhodných příležitostí, beze zřetele k zásadám. — [63] zřízeními. — [64] „Lidé, nikoli zřízení", to jest, že na změnu sociálního řádu nestačí změnit vnější zřízení, zákony atp., nýbrž že napřed nebo zároveň je nutno změnit lidi, jejich smýšlení.

bude všude cítit a jednat demokraticky nejen v parlamentě, ale také v obci, ve straně, v kruhu svých přátel, v rodině. Demokracie je nový světový názor a nový způsob života. Plato jako odpůrce demokracie chtěl poznat demokracii podle chování oslova — to je zlá, ale přes to geniální předtucha demokratické svobody a zároveň výzva k demokratické důslednosti.

Není proto bez významu, že idea pokroku a vývoje byla hlásána a všeobecně přijata současně s požadavky demokratismu; souvislost je vnitřní a podstatná: aristokratism je absolutistický, konservativní a tradiční, demokratism je pokrokový a obrozující, poněvadž spoléhá na zkušenost historického vývoje, nikoli na zjevení. Demokratism je úsilí o nový život.

B. — Demokratism nezná jen rovnost politickou (všeobecné volební právo...), nýbrž též hospodářsko-sociální, mravní, náboženskou a duchovní vůbec. Chceme býti co možná rovni. Jistá nerovnost je přirozená, nadáním, postavením atd. Chceme míti bratrství nejen v chlebě, ale také v právech, ve vědě, v mravnosti a v náboženství. Nemá býti aristokratism kněžský, učenecký, kapitalistický, politický; zkrátka, demokratismus je celkový názor na svět, hlásající zásady rovnosti nejen hospodářské a politické, nýbrž také duchovní, mravní a náboženské.

Demokratické požadavky nové doby jsou ve všech oborech, nejen v oboru hospodářském a politickém. Bylo by klamné mysliti, že domáháme se jediné demokratismu chlebového. Musíme žádati rovnost a bratrství všude, tedy nejenom politickou v zákoně, ale také náboženskou, mravní a duchovní. Chceme

demokratisaci vědění, mravnosti, náboženství, zkrátka, demokratismus znamená doslova: V l á d u l i d u, v l á d u l i d s k o u naproti teokracii, vládě boha a ve skutečnosti kněží.

J e s t t e d y d e m o k r a t i s m u s c e l ý n á z o r n a s v ě t, a m u s í s e s t á t n o v ý m č l o v ě k e m, k d o c h c e b ý t i d o o p r a v d y d e m o k r a t i c k ý...

10. — Vůdcové v demokracii. — Výchova vůdců. — Vůdcové neviditelní.

Válka a revoluce přivedly ku platnosti demokracii s principem majority a režimem parlamentárním. Rozšíření a uplatnění všeobecného práva hlasovacího nutně rodí obtíže, s nimiž demokratický režim všude zápolí. Majorita sama o sobě nezaručuje správnosti, pravdy a práva; boj politických stran sílí stranickost a strany nevysílají do vlád, úřadů a parlamentů vždycky svých lidí nejlepších. Znalost a prakse administrační a politická nejsou volbami dost zaručeny; a proto právě v demokracii dán je veliký problém vůdcovství, jak vzdělat politické vůdce a jak jim zabezpečit vedení. V monarchii tato věc byla rozhodnuta.

Tento problém týká se vysokých škol v míře svrchované; studenti a profesoři jsou voliči, jsou vojáky, studenti jsou budoucími učiteli a úředníky, profesoři jsou poslanci a vyššími úředníky. Je již proto úkolem vysokých škol v řešení problémů sociálních a politických vydatně spolupůsobit. To neznamená účastnit se vždycky politické činnosti ve stranách a v parlamentě, nýbrž především zabezpečit na vysokých školách poznatky a vzdělání pro politiku v pravém slova smyslu kulturní. Pravým vůdcem politickým není jen poslanec, mi-

nistr nebo president, často vedou národy více a lépe vůdcové neviditelní, vůdcové již nežijící. Vysoká škola je především povolána, aby pěstovala, třeba že theoreticky, politiku vědeckou, aby učitelé a žáci vybředli z abstraktních neplodných hesel, z vřavy stran a straniček, zapomínajících dost často na celek národní a státní.

11. — Demokracie musí se stát obecným názorem. — Nová Evropa a demokracie. — Mravní převychování národů. — Ježíš ne Caesar.

Nový člověk, homo Europaeus[65], nezrodí se pouze politikou vnější, nýbrž hlavně vniterní — všichni národové budou po válce nuceni všechno své myšlení věnovat hmotné a duchovní obnově. Vzájemné ubíjení není velikým činem — velikost historického okamžiku národové vytvoří procítěním válečných hrůz, analysí válečné horečky a přibližnou orientací, kam a jak další vývoj měl by spět, jestliže se rozhodneme pro trvalý mír a pro humanitu.

Demokracie musí se stát obecným přesvědčením, světovým názorem. V Prusku Němci zorganisovali násilné poněmčování Poláků, a našel se filosof (Ed. v. Hartmann), který prohlásil ve jménu pruské idee nutnost vyhubení Poláků („Ausrotten!"); v Uhrách se maďarská oligarchie udržuje postřílením slovenských, srbských a rumunských voličů a násilným potlačováním školství, literatury a jazyků; v Rakousku pangermáni diskutovali veřejně o svých plánech násilné germanisace celých národů; ruský carism následoval německého příkladu — — civilisovaná Evropa zůstala klidna a spokojena uprostřed všech těchto politických ohavností, až tato válka upozornila na nebezpečí, pod kterým

[65] člověk evropský.

nejen národové východní Evropy, ale celá Evropa úpěli léta a léta.

Politický úkol demokratické rekonstrukce Evropy musí býti dovršen a vlastně umožněn mravním převychováním národů — buď demokracie nebo dynastický militarism, buď Bismarckism nebo politika rozumná a poctivá, buď násilí nebo humanita, buď hmota nebo duch!

Politikové pruští a rakouští, nejhlasitěji císař Vilém, zdůrazňují náboženský podklad své politiky a svých států; avšak toto náboženství je náboženství politické: Prusko, Rakousko jsou zbytky theokratického imperialismu středověkého; demokracie je protivou a překonáním theokracie.

Náboženství tím neztratí váhy a autority, naopak získá, bude-li osvobozeno od státu a libovůle absolutistických dynastů. Co v theokracii bylo správné — idea katolicity, všelidskosti, člověčenstva jako organisovaného celku, demokracií se neztratí. I demokracie doufá a pracuje k tomu, aby byl jeden ovčinec a jeden pastýř.

Ježíš, ne Caesar — toť heslo demokratické Evropy, zejména, když se pojímá Caesar, jak jej vybájil Mommsen[66], podávající ideál pangermánského imperialismu.

12. — Vítězství demokracie ve válce světové. — Světová demokracie osvobodila i nás. — Osud národa našeho spiat s moderní demokracií.

„Věřím i já bohu, že po přejití vichřic hněvu, hříchy našimi na hlavy naše uvedeného, vláda věcí Tvých k Tobě zase se navrátí, ó l i d e český, a pro tuto naději Tebe dědicem činím všeho toho, co jsem koli po předcích svých byla zdědila a přes těžké a

[66] německý historik.

nesnadné časy přechovala, nýbrž i v čemkoliv dobrém skrze práci synů mých a požehnání boží, rozhojnění jsem přijala, to všecko Tobě odkazuji."

Proroctví-modlitba Komenského vyplnila se doslova; náš národ je svobodný a nezávislý a vstupuje vážen a podepřen všeobecnou sympatií do společnosti evropských národů.

Žijeme v pohádce? Tak se ptají politikové všech zemí a sám kladu si stejnou otázku; a přece je to všechno skutečná skutečnost, výsledek čtyřletého zápolení všech národů světa. Svět rozstoupil se na dva tábory a v hrozném boji zvítězili ti, kteří hájili ideály spravedlnosti — zvítězili idealisté, zvítězil duch nad hmotou, právo nad násilím, pravda nad chytráctvím.

Theokratická autokracie podlehla demokracii, spočívající na zásadách humanitní mravnosti. Berlín, Vídeň, Cařihrad hlásaly rouhavé učení, že jejich státy, ve skutečnosti i dynastie jsou z boží milosti, ba přímo zjevením a nástrojem, stát opírající se o militaristickou armádu postaven jako ideál proti národnosti, výboj a panství nad světem staly se cílem berlínského, vídeňského a cařihradského carismu-imperialismu. Prusství, rakušanství a džingischánství nespojovalo se pouze zeměpisně; je vniterní shoda a příbuznost těchto tří přežitků středověké theokracie.

Proti ní seskupily se moderní demokracie; demokracie nemilitaristické, hájící ideály humanity. Pruský militarism, armáda vojenských specialistů, poražen lidovým vojskem, které teprve průběhem války musilo býti organisováno a ve zbrani vycvičeno; promyšlená příprava Německa a jeho vypočtený útok neobstály. Spojenci, věrni demokracii, prohlásili důsledně právo všech států a národů, nejen velikých, nýbrž i malých, na samostatnost; president Wilson formuloval vedoucí zásady

demokracie, obsažené v americké deklaraci nezávislosti a ve francouzském prohlášení práv člověka a občana. Revoluce zvítězila nad legitimistickou ztrnulostí: všecka politická moc pochází z lidu, aneb jak to řekl Lincoln: z lidu, lidem a pro lid; a president Wilson prohlásil jakožto cíl války osvobození celého lidstva. Proti čtyřem centrálním mocnostem spojilo se celé lidstvo a jestliže souhlas národů kdysi považován za důkaz pro jsoucnost Boží, souhlas všech národů všech dílů světa v této válce jest důkazem demokratické pravdy. Pruský militarism a jeho spojenci byli a jsou mravně isolováni.

My Čechové a Slováci nemohli jsme v tomto světovém boji stát stranou; museli jsme se rozhodnouti proti Rakousko-Uhersku a Německu, a museli jsme vystoupit, neboť celá naše historie, její obsah a smysl vede nás k mocnostem demokratickým. Vybudování našeho státu a jeho udržení proti německému náporu na východ, naše reformace a ideály, naše utrpení protireformačního násilí, způsobené Habsburky, zneužívajícími náboženství pro své nízké hmotné cíle a naše probuzení, vedené ideou humanity a vyplývající z ní demokracie — osud našeho národa přímo logicky jest spiat se západem a jeho moderní demokracií.

III.

NÁRODNOST A HUMANITA.

1. — Národnostní cit a idea. — Národnost od 18. století silou politickou, státotvornou, sociální a kulturní. — Uvědomělý princip národnosti je úplně moderní.

Požadavek Spojenců[1], aby malé národnosti byly respektovány stejně jako veliké, vyplývá z uznání národnostního principu[2]. Pro pochopení války a uzavření správného míru je velmi důležito, aby princip národnostní náležitě byl objasněn.

Národnostní princip uplatňuje se v Evropě energičtěji od 18. století, a sice netoliko politicky a sociálně, nýbrž i filosoficky, v literatuře, v umění a v celém životě. Od 18. století (2. polovice) lze pozorovat, jak v Italii a v Německu se sílí touha a úsilí o sjednocení národů, rozdělených ve středověku na četné státy. O sjednocení a osvobození usilují zároveň porobení národové; na Balkáně, proti Turecku, povstávají Srbové, Řekové, Bulhaři, Albánci. Totéž se vidí v Rakousku a Rusku: od francouzské revoluce počínajíc, historikové zaznamenávají národní probuzení a obrození Čechů a Slováků, Maďarů, Jihoslovanů a vůbec všech národů v Rakousku, v Rusku a jinde, Němců a Italů nevyjímajíc. Tento proces národní individualisace[3] je tak mocný, že vznikají pokusy o osamostatnění slovenštiny, maloruštiny, provençalštiny

[1] spojenců (Dohody) ve válce světové proti mocnostem ústředním. — [2] zásady. — [3] postup národního rozlišování, osamostatňování.

a j. dialektů[4] a jazyků, posud literárně nepěstěných (irštiny a pod.). Vzniká otázka flámská[5], norská, irská a j.

Filosoficky národnostní cit, idea zdomácňuje v celé literatuře; v 18. století na příklad počíná se studium národních písní, a mužové, jako Herder[6] a jiní, usilují o to, postihnout v národních písních národnost, ducha národa, jak se obyčejně říká. V té době vzniká také zesílené studium jazyků a jejich srovnávání; vznikají vědecké obory germanistiky, slavistiky, romanistiky[7]. Zároveň se všude pěstuje velmi pilně historie a všecky společenské vědy, a to s vysloveným cílem pochopit filosoficky podstatu vlastního a cizích národů ve všech projevech duchovního života a porozumět vývoji vlastního národa a člověčenstva... U všech národů pěstuje se vědomě filosofie národní — pangermáni[8], jak ukázáno, jsou politickou organisací a filosofickou synthesí[9] toho ruchu v Německu. Vedle nich jsou v Rusku slavjanofilové, v Čechách a u Jihoslovanů humanisté, v Polsku messianisté[10], ve Francii, Italii, Skandinavii — všude pod různou formou vidíme stejné úsilí. Že se v dějinách filosofie posud k této stránce nepřihlíželo, je jen důkazem, jak

---

[4] nářečí. — [5] Flámové, národ germánský, tvoří polovinu obyvatelstva v Belgii (vedle francouzských Vallonů). — [6] německý spisovatel 18. století, přítel Slovanů. — [7] nauky o jazycích, písemnictví, dějinách národů germánských, slovanských, románských. — [8] Všeněmci. — [9] složeninou, výtvorem. — [10] Slavjanofilové učí, že obroda Ruska, Slovanstva, světa vyjde od ruského mužíka, prostého slovanského lidu (proti západníkům, stoupencům západní civilisace); humanisté, lépe humanitisté, stoupenci humanitv, vidí smysl dějin v uskutečňování lidskosti (Masaryk); polští messianisté vidí spásu Polska a lidstva v obrodě katolicismu, politicky v pomoci francouzské.

jednostrannou, úzkou a nepolitickou je školská filosofie, tento scholastický ostrov v rozbouřeném politickém a sociálním moři nové doby.

Národnost je princip nový, moderní. Ve středověku Evropa byla organisována církví, císařstvím a státy; organisace společnosti byla theokratická a je do značné míry posud. V době staré národnostního principu také nebylo; jednotliví národové sice stáli proti sobě, ale jako cizí proti cizímu; v národech samých každá část stála vedle a proti sobě. Jen občas projevovalo se vědomí národnosti (na př. u Řeků v době Alexandrově[11]), ale uvědomělého principu národnostního nebylo. Odtud ve středověku a do 18. st. ten politický kaleidoskop evropské mapy.

Reformací a renaissancí počíná uvědomování národnostní. Národní jazyky stávají se jazyky bohoslužebnými, překlad bible stejně posvěcuje jazyk lidu proti aristokratické církevní latině, řečtině atd. Vzniká národní nelatinská literatura ve filosofii, vědě a v krásné literatuře; literatura stává se kulturní mocí. Politicky sílí se demokracie a s ní jazyky lidu se uplatňují v parlamentech a v administraci; latina a franština ztrácejí své politické privilegium.

Filosofie 18. věku hlásá princip a ideál humanitní a francouzská revoluce prohlašuje práva člověka; Herder, „velekněz čistého člověčenství", prohlašuje národy za přirozené orgány člověčenstva, odmítaje zároveň státy jako orgány „umělé". Evropa organisuje se politicky stále více podle národnostního principu.

[11] Alexandra Velikého, starořeckého dobyvatele.

2. — Národnost a jazyk. — Národnost v literatuře, vědě a filosofii, v umění, mravech a právech, ve státě a politice. — Národnost nejen citem, ale také ideou, láskou uvědomělou, programem: moderní vlastenectví. — Vývoj národů: plemena, národnosti, kmeny. Jeden Adam či více? — Směšování plemen a změna národního charakteru. — Problémy vědy a filosofie národnostní.

Národnost projevuje se prakticky jazykem, jazykem ovšem mluveným (jazyk mateřský); statistika národů podává se podle jazyků, gramatikové[12] vyšetřují, do jaké míry se liší dialekty od skutečných jazyků. Není na př. sporu a nemůže být, že němčina a franština, že ruština a němčina jsou samostatnými, různými jazyky; ale je spor, je-li maloruština (ukrajinština) samostatným jazykem či dialektem, a tudíž Malorusové (Ukrajinci) zvláštním národem atd.

Důležitost jazyka v určování národnosti je pochopitelna; jazyk slouží jako výrazový prostředek citům a myšlení člověka; le style c'est l'homme[13] — platí i zde. A jazyk má ohromnou důležitost sociální — umožňuje styk lidí. Národnost, národní duch projevuje se proto v celé literatuře; o krásné literatuře se to všeobecně uznává — velicí básníci pokládají se za nejvýraznější representanty svých národů. Ale i vědy a filosofie mají svůj ráz národní — dokonce i matematika, věda tak abstraktní, liší se podle národů. Vědy a filosofie liší se podle národů i obsahem (to, co různé národy zajímá a více zajímá) i metodou. Stejně uznává se výtvarné umění za projev národnosti; avšak totéž lze říci

[12] znalci mluvnice. — [13] „Sloh je člověk"; podle slohu poznáš člověka.

o náboženství, mravech a právu a o práci (práce a hospodaření je podle národů různé — různost národní stravy, kuchyně, obydlí atd.), a o státu a politice. Slovanským se na př. prohlašuje pravoslaví, katolicism se pokládá za románský, protestantism za germánský; určuje se rozdíl mezi právem římským a germánským a slovanským, ukazuje se na rozdíl státu pruského od anglického a ruského atd. Všecky tyto problémy vyžadují pečlivého vyšetření; musíme se varovat ukvapených generalisací[14]: na př. západní Slované jsou katoličtí, ale Čechové provedli první reformaci — v této skizze[15] má být na bohatý obsah vědecké národnostní filosofie jen upozorněno.

Národnostní princip jeví se jako zvláštní a velmi silný cit, jako láska k mateřštině a celému bytu lidí, mluvících stejným nebo velmi příbuzným jazykem, a k půdě, na níž tito lidé bydlí; a není to pouze láska, vznikající z přirozeného zvyku (srv. nostalgii[16], nýbrž je to láska více méně uvědomělá, také idea — národové mají svůj kulturní a politický program, vypracovaný společnou historií a navzájem spravující tuto historii: je to moderní vlastenectví (patriotism) v tomto širokém a komplikovaném[17] smyslu, tedy nejen loyálnost[18] po starém způsobu k dynastii a panujícím třídám. Tedy opravdový národnostní princip, národnostní idea a ideál, jak se obyčejně říkává, netoliko národnostní cit a pud.

Otázka, jak různí národové vznikají, jak se vyvíjejí a jak se národové individualisují, je dost sporná. Obyčejně si lidé představují, že jisté části lidstva — právě národové — mají zvláštní společné

[14] zevšeobecňování. — [15] náčrtku. — [16] touha po domově, tesknota. — [17] složitém. — [18] věrnost, oddanost.

fysické a duchovní vlastnosti; je názor, že lidstvo se dělí na plemena (indoevropské, mongolské atd.), a plemena na národy, tyto pak na kmeny a ještě menší podrozdělení. S počátku věda ustanovila malý počet plemen (5); ale pokračující analysí[19] antropologové a etnografové[20] rozhodují se dnes pro počet plemen mnohem větší, určujíce složitý komplex[21] znaků a vlastností, charakterisující plemena a národy.

Ovšem — jak vznikla plemena? Konec konců: od jednoho Adama? Či bylo Adamů více? Moderní evolucionism (darwinism[22] atd.) ještě nedal uspokojující odpovědi.

Tu vzniká problém rasy, kterou mnozí přijímají za vlastní fysickou a psychickou[23] podstatu plemen a národností. Ukazuje se, že téměř všechny národy jsou silně smíšeny, že národa, že krve docela čisté není. Vzniká pak otázka: jsou smíšené národy silnější, kvalitativně[24] lepší než nesmíšené? Jaké jsou meze a stupně prospěšného smíšení národů a plemen? Národové se postupem doby mění — do které míry a čím? Mění se tělesně (anatomicky) křížením nebo i zaměstnáním? Žitím v městech? Potravou? Snad i endemickými chorobami[25]? A jak působí změna těla, resp. kostry, na duchovní vlastnosti? Mění se duchovní vlastnosti národů nezávisle od vlastností tělových a čím? Mění se tyto vlastnosti samy od sebe, nebo vyvíjejí se vlivem duchovních vlastností cizích? Přejímáním cizích idejí, zvyků, institucí atd.? Vzniká nesnadný problém

---

[19] rozborem. — [20] antropologie = nauka o člověku; etnologie = nauka o národech. — [21] soubor. — [22] nauka o vývoji tvorstva, založena angl. přírodovědcem Darwinem (1809—1882). — [23] tělesnou a duševní. — [24] svou jakostí. — [25] nemoci, nebo zvláštní formy určité nemoci, vyskytující se v určitém národě nebo zemi (z řec. en = v, démos = lid).

samobytnosti národů, samostatnosti a soběstačnosti jejich kultury.

Takové jsou v stručnosti problémy vědy nebo filosofie národnostní, která dosud není jako zvláštní odbor vědní přesně ustavena, otázky, jimiž se zabývají historikové, antropologové, etnografové, geografové, filosofové historie a sociologie, — rozsah a hloubka těchto studií v 19. století a v století našem jsou dalším důkazem, že národnost je obecně uznávaným principem, pronikajícím celý společenský život.

3. — Národnost a stát. — V Evropě více národů než států: státy národnostně smíšené. — Státy vznikly dobýváním. — Národ a stát: Goethe a Bismarck. — Národnost silou demokratickou; starý stát aristokratický, theokratický, dynastický. — Vznik moderního státu demokratického.

Velmi důležité pro pochopení a ocenění národnostního principu je určit přesněji poměr národnosti a státu. Pangermáni, třeba že se také dovolávají národnostního principu, staví stát nad národnost; v státu vidí summum[26] společenské organisace, nejvyšší a vůdčí moc, a často prohlašují, že národnostní princip už je odbyt. Podobně jiní vyhlašují církev za nejvyšší organisaci, jiní zase třídu proletářskou. Myslím, že správné je pokládat národ a národnost za cíl společenského úsilí, stát za prostředek; ve skutečnosti každý uvědomělý národ usiluje o svůj vlastní stát.

Národnostní princip je poměrně nový, neustálený, kdežto stát je instituce velmi stará a tak všeobecná, že již proto se mnohým zdá být stát nejpotřebnějším, pro lidstvo nejcennějším.

---

[26] vrchol.

Upozornil jsem již na rozdíl v politické organisaci Evropy, — západní i východní: vedle jednoho státu ruského máme na západě mnohé státy. Je v Evropě 27 států (německé státy — 26 — se nepočítají.[27] Rakousko-Uhersko se béře za jeden). Národů je v Evropě více než dvakrát tolik než států; etnografové a linguisté[28] se neshodují v určování počtu zvláštních národů. Tak na př. liší se od Finů Karelové, anebo se mluví o Fino-Karelích. Lotyši se od jedněch spojují s Litevci, druzí je oddělují; Kašubové se počítají za národ od Poláků rozdílný, podobně se Ukrajinci oddělují od Rusů, atd. Problémy nejsou dost objasněny a proto není jednotné statistiky; lze jen přibližně udat, že v Evropě je 70 národů a jazyků (ne dialektů).

Nepoměr počtu národů a států znamená, že je mnoho států národně smíšených; skutečně ryze národních států, států, tvořených jen jedním národem, takřka není; jen nejmenší státy jsou národní: Andora, San Marino, Monaco, Liechtenstein, Luxemburg, Dánsko (Portugalsko? Holandsko?).

Všecky větší státy jsou smíšené; čím větší, tím smíšenější, může se říci. Třídí-li se smíšenost podle počtu národů, tož Německo (Prusko), Rakousko-Uhersko, Rusko a Turecko jsou nejsmíšenější. Smíšenosti přibývá směrem od západu na východ.

Tento nepoměr států a národů a faktum, že se národové ve smíšených státech domáhají nezávislosti, odkazuje k tomu, že státy vznikly v starší době a výbojem; jestliže Herder zove národy přirozenými orgány lidstva a státy orgány umělými, tož tímto výrazem funkce států vůči národům přibližně správně je charakterisována. V smíšených

---

[27] t. j. nepočítají se jako samostatné státy Prusko, Sasko, Bavorsko atd. — [28] jazykozpytci.

státech jeden národ je panujícím národem státním; pravidlem je národ ten větší než podmanění národové neplnoprávní — jen Rakousko je, jak bylo i Turecko, příkladem státu, v němž minorita pomocí armády a autoritou dynastie panuje nad majoritou.

Rozdíl národu a státu někteří pangermáni charakterisovali heslem: Goethe — Bismarck[29]. Národ je organisací kulturní, všekulturní, organisací volnou, danou přírodou, stát jsa především organisovanou mocí, je podmanitelem národa vlastního i cizího. Stát nynější vyvinul se z původní vojenské a církevní (náboženské) organisace; jsa státem dynastickým a organisací jisté třídy (šlechta — plutokracie), nešetřil rozdílů národních a proto jsou státy smíšeny.

Státy byly vytvořeny v době, kdy duch panství chtivosti a vykořisťování byl všeobecný a silný; zásada národnostní je poměrně nová, a byla ustálena jako protiva zásady státu. Národ vykonává vliv volně [viz na př. vliv Shakespeara, Byrona, Goethe atd.], stát vykonává svůj vliv svou donucovací mocí (vliv Bismarcka, pokud byl v úřadě, na rozdíl od vlivu Goethe — ale vliv Bismarckových idei po jeho smrti). Národ je organisací demokratickou — každý jednotlivec je povolán, každý se může uplatňovat, stát je organisací aristokratickou, donucující, potlačující: státy demokratické teprve vznikají.

Státovědcové, zejména němečtí, mnoho si lámou hlavu výkladem vzniku a podstaty státu. Historie učí, že je dvojí základní forma a kvalita společenské a speciálně politické organisace: aristo-

[29] Goethe jako zástupce kulturního Německa, Bismarck jako tvůrce politického Německa, německého státu.

kratická a demokratická. Aristokracie je oligarchická a zvláštní forma oligarchie je monarchie, která na posavadním nízkém stadiu[30] kriticismu vědeckého i filosofického pojímána (nejen masami!) theokraticky: prvotní anthropomorfické myšlení[31] nedovedlo demokracie pojmout, proto se monarcha stal představitelem a zároveň přímo zbožněným subjektem[32] vší moci („mocnář"). Pojmy: Bůh a mocnář divně splývají. Všecky monarchie byly theokratickými a zejména ve středověku ustálena byla velká theokracie papežsko-římská; reformací se tato veliká theokracie rozpadla na theokracie menší. Tím vznikly moderní státy absolutistické, ale zároveň proti nim a v nich sílí demokratism. Tak na nynějším stadiu politického vývoje proti sobě stojí theokratická monarchie a začátky demokracie [republiky, konstituční monarchie, úsilí autonomistické a federační — selfgovernement[33] — uvnitř států].

Jednou z mocných sil demokratických je úsilí národnostní, úsilí podmaněných národů o politickou samostatnost a úsilí o uznání národnosti za vyšší, cennější princip, nežli je stát. V Prusku, Rakousku, Rusku, Turecku národnostní hnutí přirozeně se obracelo proti absolutismu a absolutism byl nepřítelem národnosti.

4. — Rozličný význam slova národ. — Národ politický. — Národ a lid.

Slova: „n á r o d" užívá se také k označení všeho občanstva smíšeného státu; na př. „národ" švýcarský. „Národ" rakouský, protože je v Rakousku příliš mnoho národů a že tamní národnostní boje

[30] stupni. — [31] vykládající si zjevy podle obrazu člověka. — [32] nositelem. — [33] samospráva (angl.).

jsou známy, se neužívá, ačkoli by se mohl užívati týmž právem, jako o Švýcarsku, Belgii a j. V státovědecké literatuře německé užívá se často terminu „národ politický“ k označení všeho občanstva ve smíšeném státě nebo panujícího národa.

Rozumí se, že různí národové, žijící déle spolu v jednom státě, mají namnoze stejné názory a stejné instituce, stejné a společné vzpomínky; právě proto se mluví o „národě“ belgickém atd. Na druhé straně se mluví o národě skotském, irském a t. p.; v případě Irska a Skotska běží o části nynější Anglie, jež ještě nedávno byly politicky samostatné a jejichž obyvatelstvo mluvilo, a částečně dosud mluví, i svým vlastním jazykem.

Zase jinak se užívá slova „národ“ o Bavorsku, Sasku, nebo jiných státech německých, nebo o Srbsku a Černé Hoře, jinak o Kanaďanech, Australanech, Američanech Spoj. Států; ale federační[34] úsilí o těsnější unii anglicky mluvících národů ukazuje, že národnostní cit přemáhá i geografii a různost způsobenou vzdáleností. Vidím také v přimknutí Ameriky k Anglii[35] jistý projev národnostního cítění.

Budiž také upozorněno na rozdíl termínů: n á r o d a l i d (natio-populus, nation-peuple, nation-people, Nation-Volk): n á r o d užívá se obyčejně více ve smyslu politickém — l i d označuje více masu národa ve smyslu demokratickém. Užívání obou termínů, zejména také v důležitých projevech této války[35] je neustálené a dost nepřesné.

5. — Právo národů na sebeurčení. — Národnostní cit a idea a národnostní právo. — Právo národů na sebeurčení vyplývá z mravní hodnoty humanitní

[34] sdružovací. — [35] ve válce světové.

zásady. — Z uznání hodnoty lidské osobnosti vyplývá uznání národů a útvarů společenských vůbec. — Rovnoprávnost jazyků. — Otázky národnostní otázkami mezinárodními. — Všeněmci pro stát protinárodní. Vilém pro Jehovu, ne pro Ježíše: demokratický stát spočívá na mravním, lidském základě, ne na základě náboženském. — A přece demokratická politika pod zorným úhlem věcnosti.

Že národnost stala se mocí politickou, mohlo by býti jen historickým faktem, avšak Spojenci uznávají právo národů na sebeurčení; president Wilson dovozoval, že žádný národ nesmí být donucován mít vládu, která není z něho a pro něho. Politikové tak zv. reální[36], když se jim to hodí, ochotně se uspokojují tím, co je, zaměňujíce faktický stav s právem; avšak to, co bylo a je, není samo sebou oprávněno — historie a společenský život je stálým bojem těch, kteří drží právo a spravedlnost proti těm, kdo se přidržují pohodlných fakt. —

Třebaže národnost je velikou politickou mocí, národnostní právo dosud velmi nedostatečně je formulováno v moderních ústavách a zákonech; v zemích národně smíšených některá jazyková práva jsou kodifikována, ale posud není nikde přesnějšího právního vymezení pojmu národnosti, subjekt[37] jazykových a národnostních práv posud v žádném zákoníku není určen.

Zdůvodnění národnosti po prvé se vyskytuje v uvedené formuli Herderově; tento nadšený hlasatel humanity vyvozuje právo národů z principu humanitního: národ, ne stát, je přirozeným orgánem člověčenstva. Humanita v nové době, počínajíc

[36] věcní, řídící se skutečnými poměry. — [37] nositel.

humanismem a reformací, ve smyslu extensivním (člověčenstvo) a intensivním[38] (člověctví), všeobecně byla přijímána a stala se uznaným základem vší moderní mravnosti; 18. století je stoletím humanity a osvícenství, ve jménu humanity (filanthropie, sympathie[39] a t. p.) usiluje se o reformy ve všech oborech společenských institucí a činností.

Z humanitismu dovozována také oprávněnost a nutnost demokracie, socialismu a národnosti; vůdcové a teoretikové demokracie a socialismu stejně jako vůdcové národnostního hnutí oprávněnost a právo demokracie, socialismu a národnosti dovozovali přímo z křesťanského přikázání lásky k bližnímu — to byl sice spíše důvod taktický, ale ve skutečnosti není jiného základu mravnosti a tudíž ani politiky než láska k bližnímu, ať se zove filantropií, humanitou, altruismem, sympathií, rovností, solidaritou[39]. Humanitní princip francouzskou revolucí byl prohlášen slavnou formulí: svoboda, rovnost, bratrství a kodifikován jako právo člověka a občana. Přiznání hodnoty lidské osobnosti zaručuje hodnotu občanskou a právo organisovaných společenských těles — států, církví, národů, tříd, stran atd. a jejich podřadných složek; tomu neodporuje, že se společenským tělesům také přiznává hodnota utilitární — způsobilost uskutečňovat jisté cíle pro jednotlivá individua a pro kolektivity.[40]

Jakmile se uzná oprávněnost lidské osobnosti, individua, uznává se také oprávněnost jeho jazyka

---

[38] extensivní — jdoucí do šířky, rozsáhlý; intensivní — jdoucí do hloubky, do nitra, silný; humanita po stránce vnější znamená organisaci člověčenstva, lidstva; humanita po stránce vnitřní znamená ideál uvědomělého, souladného člověka. — [39] slova podobného významu: láska k bližnímu. — [40] pro jednotlivé osoby a pro společenské útvary, skupiny.

(mateřského); to je samozřejmé ve státech, obývaných jedním národem, avšak ve státech národně smíšených bývá oficiální uznání jazyka předmětem národnostních sporů, a jazyková práva musí být výslovně uznána a uzákoněna. Proto, jak se upevňuje demokratism, uznávají se i národní jazyky v státní administraci; a kde podle středověké tradice platila latina a jazyky panujících tříd a národů (zvláštní postavení francouzštiny), znenáhla se v státní správě užívá i jazyků před tím neupotřebovaných a potlačovaných. Zejména to platí o státech národně smíšených, Rakousku, Rusku atd....

Jazyk (mateřský), jako prostředek dorozumívací, je intimně spojen s myšlením, cítěním a celým duchovním a kulturním životem jednotlivců a národu; tou měrou, jakou se národové v Evropě účastnili kulturní práce, jak práce ta pokračovala a jak se zdokonalovala, jazykové se stávají kulturně bohatšími a cennějšími, a nastává kulturní rovnoprávnost jazyků, odpovídající politické a mezinárodní rovnoprávnosti národů. Moderní komunikační prostředky umožnily částem národů, ovládaných různými státy, kulturní jednotu — národnost stala se uvědomělou mocí, jazyk jejím exponentem[41], a literatura v nejširším slova smyslu stala se výrazem a nejplatnějším orgánem národnosti.

Proto se dnes politická nesamostatnost národů a části národů ve smíšených státech tak silně a tak všeobecně pociťuje a tak těžce nese. Jaké na př. bylo a je barbarství, roztrojit polský národ a zakazovat v Prusku a Rusku i dětem polsky mluvit! Jakým právem jsou Poláci, Čechové a Slováci atd.

[41] projevem.

politicky potlačeni, když národové jiní a menší (Dánové, Holanďané atd.) jsou volni? Není to přímo nesmysl, když Rumun v Rumunsku je volný, ale jeho soused a bratr v Uhrách potlačený? Proč mají mít Albánci svůj stát, ale Jihoslované ho mít nemají? A t. d.!

Tento nepoměr v oficiálním hodnocení národnosti a státu vyplývá ze středověkého hodnocení státu církví nábožensky posvěceného, kterézto hodnocení se přejalo novodobým absolutismem. Tento absolutism byl držen dynastiemi a aristokraciemi; když však v 18. století veliká revoluce (ta revoluce nebyla jen politická, ale také mravní a myšlenková) organisovala demokratism a republikanism, když absolutism, monarchism a aristokratism byl zeslaben, přišly také národnost a jazyk v státní administraci ku platnosti. Theokratické přeceňování a přímo apotheosa [42] státu — in concreto [43] dynastů — ustouplo demokratickému hodnocení; stát se stává ústředním orgánem správy, nikoli aristokratického panování, a stává se tudíž také prostředkem národů a jejich kulturního snažení. Odtud v celé Evropě úsilí všech národů o politické sjednocení a osvobození, o politickou organisaci Evropy na základě národnosti. Vnitřní historická souvislost demokratismu a socialismu i národnosti vysvětluje, proč demokratické státy, Francie, Anglie, Italie atd. a teď revoluční Rusko, slavnostně prohlásily právo všech národů na sebeurčení.

A stejně jasno, proč militaristické monarchie středověkého rázu theokratického, proč Prusko, Německo, Rakousko a Turecko (Ferdinand bulharský se k té trojici hodí velmi dobře) odporují principu národnostnímu, stavíce nad národnost stát a

[42] zbožnění. — [43] určitěji.

dovozujíce z toho svého úzkého étatismu[44] zásadu, že se do „vnitřních" záležitostí jejich států Spojenci nemají práva vměšovat.

Sebeurčení národů se ovšem provést nedá, pokud tato farizejská zásada bude platit. Velký německý list už prohlásil řež Arménů za — vnitřní záležitost Turecka! Takovou vnitřní záležitostí bylo potlačování Slovanů, Rumunů a Italů v Rakousko-Uhersku, takou vnitřní záležitostí je kulturní vraždění Poláků v Prusku, a přece z těchto „vnitřních záležitostí" vznikla tato „vnější" světová válka.

Notou Spojenců presidentu Wilsonovi národnostní otázky staly se otázkami mezinárodními; otázka Belgie, Srbů a Jihoslovanů vůbec, Alsaska-Lotrinska, Dánů v Šlesviku, rakousko-uherských Italů, Rumunů, Čechoslováků a Slovanů vůbec, otázka polská, jsou teď otázkami mezinárodními, otázkami Evropy a lidstva. Pangermáni se teď ovšem ideálům humanitním, třebaže byly hlásány největšími a nejlepšími Němci, jen vysmívají: jeden z jejich vynikajících vůdců, prof. Haase, výslovně prohlašuje, že láska k bližnímu může býti mezi individui, ale nemůže být připuštěna, jedná-li se o národy. Na tomto mravním základě pangermáni formulují své útočné ryze materialistické požadavky: Němci si musejí upravit své hranice — Němci se musejí postarat o chléb pro své rostoucí obyvatelstvo — Němci jsou obklopeni cizími národy, proto musejí být militaristy atd. Jakoby druzí národové také neměli křivolakých hranic a nebyli obklopeni (na př. my Čechové), a neměli starosti o chléb — ne, buď Kant nebo Bismarck, buď Schiller nebo Vilém, buď Lessing nebo Bernhardi![45] Car Vilém stále se dovolává boha, sám

[44] zdůrazňování státu. — [45] Kant, německý filosof; Bismarck, státník; Lessing, spisovatel; Bernhardi, propagátor militarismu.

sebe prohlašuje za boží nástroj — Ježíše se ovšem nedovolává; avšak tento pruský Jahve[46] je ve skutečnosti politická moc církve, státem uznávané a privilegované, která carovi a jeho státu v každé vesnici dává pastora jako božího gendarma. Už bylo řečeno, že evropské státy posud jsou teokratickými; proto demokracie všude stojí proti státům a církvím: demokracie má základ lidský, ne božský ve smyslu teokracie, má základ v mravnosti, ne v oficiálním náboženství. Jen pokud mravnost — láska k bližnímu — je posvěcena pravým, čistým, nepolitickým náboženstvím, uznává i demokracie politiku sub specie aeternitatis.[47] Taková politika je možná na základě Ježíšova učení a jeho obou přikázání a je možná jen na tomto základě...

6. — Otázka velmocí a národů a států malých; jejich federace. — Relativnost velikosti. — Dějiny učí, že se malé státy tvořily vedle velkých. — Německý imperialism dějiny zavrhly.

Pojem a význam velmocí v poslední době valně se změnil; počítá se teď velmocí méně, staré ustupují, nové nastupují. Měřítko velikosti stalo se vzrůstem lidnosti relativním.[48] Pangermáni uznávají jen tři, nejvýše čtyři velmoci v Evropě — Německo, Rusko, Anglii a ještě Francii; mnozí neuznávají ani Francie za velmoc. Ti pak, kteří akcentují zmíněné přirozené slabosti Ruska (nepoměr lidnosti k velikému území atd.), mluví jen o dvou velmocích, o Německu a Anglii. S toho hlediska se pak Německo často prohlašuje za velmoc par excellence[49] a tudíž za přirozeného pána Evropy a světa.

---

[46] starozákonní bůh. — [47] pod zorným úhlem věčnosti. — [48] závislým na okolnostech, tedy nestejným. — [49] nad jiné, ve vlastním smyslu slova.

Pangermáni se dovolávají historie, že prý vývoj vede k organisaci velikých států, států nenárodních, smíšených; našli se pak teoretikové, kteří smíšené státy prohlašují za vyšší, nežli státy pouze národní. S pangermány v tom souhlasí sociální demokraté němečtí, tvrdíce, že ku provedení hospodářských a sociálních reforem marxismu je třeba většího území. Vůbec politické veřejné mínění Evropy vyslovuje se ve prospěch států velikých. Heslo doby zní: imperialism. O státech a národech malých mluví se s jakýmsi pohrdáním a s útrpností. Německý názor na stát, jakožto moc. Treitschke[50] formuloval, když pravil, že je něco směšného v idei státu malého.

Nuže, podívejme se, co nám říká historie. Občas byly organisovány veliké, národně smíšené státy; poslední pokus byl Napoleonův, před ním bylo středověké císařství, Frankové, Řím, Byzancie atd., jak jdeme nazpět. Všecky ty říše zanikly a z nich vznikly státy menší. Středověké císařství bylo zvláštním spolkem států a církve, a vůbec složení těchto veleříší nebylo stejné. Celkem patří velké, národnostně smíšené říše minulosti. době, kdy síla hmotná byla rozhodující a kdy ještě zásada národnostní nebyla uznána, protože nebyla uznána demokracie. Velké, národnostně smíšené říše jsou skoro synonymem s autokracií.[51]

Historie dále učí, že některé veliké a větší státy vznikly sjednocením států téže národnosti — Německo, Italie; vzrůst těchto velikých států je docela něco jiného než podmaňování různých národů jedním národem.

Historie konečně učí, že v nové době vedle větších států, vznikajících národním sjednocením, vznikaly

---

[50] německý historik. — [51] jsou stejným slovem (totožným pojmem) jako samovláda.

státy malé. Od konce 18. století takto vznikly Belgie a Holandsko, Srbsko, Řecko, Bulharsko, Norsko, Albanie (Švýcary upraveny). Velmoci nenárodní upadají; Turecko padlo, a právě teď rozčleňuje se veliké smíšené Rusko a vznikají z něho státy malé a menší, a padá nenárodní Rakousko-Uhersko.

Historie tedy učí, že vývoj rozhodně přeje vzniku malých a menších národních států; ze 27 států v Evropě mohou být nazvány velikými jen Rusko, Německo, Rakousko-Uhersko, Anglie, Francie, Italie — ostatní, tedy veliká většina jsou menší, buď prostřední (Španělsko) nebo malé (Dánsko, Černá Hora). Tvrzení pangermánů a marxistů je docela zjevně neoprávněné.

Docela nesprávné je ztotožňování imperialismu s kapitalismem, jak to dělají marxisté; veleříše vznikly před moderním kapitalismem, a snahy imperialistické a záchvatné nepocházejí pouze z motivů finančních a hospodářských ...

7. — Malé státy a národy vyvíjejí úsilnější činnost kulturní: autonomisace proti centralisaci.

Moderní stát, mající mnohem složitější úkoly nežli stát starší, potřebuje stručně řečeno, mnoho peněz; občanstvo musí mimo svou potřebu domácí a soukromou značnou část svých důchodů a výdělků dávat na administraci. Všechny země nejsou stejně bohaty a plodny, nejsou stejně výhodně položeny zeměpisně a nemají stejně dobré sousedy — je přirozeno, že státy a národy malé, chudší (přírodou nebo stupněm hospodářského a kulturního vývoje) nemohou svým občanům zaopatřovat všech výhod, jichž se dostává občanům států bohatších a větších. Ale kde je psáno, že všichni národové musí býti stejně bohatí a vůbec stejní?

Národ malý může konat intensivně[52] všecku svoji práci a tím nahrazuje do jisté míry svou nepočetnost; národ veliký postupuje ve vší své činnosti více extensivně. Poměr je podobný, jako mezi majitelem malého kousku půdy a velkostatkem. Proto se ve státech velikých jednotlivé části domáhají různých forem autonomie proti centralisaci.

Odpůrcové malých národů a států dokazují, že malé státy neprospívají, a to nejen hospodářsky a vojensky, nýbrž i kulturně — malý národ jako by měl i malé a zaostalé myšlení a cíle. Spor se musí řešit přesným zjištěním fakt a objasněním pojmů. Dám za příklad Čechy: národ mnohem menší než Němci (teď je poměr asi 10 : 80) dovedl silnému německému náporu čelit po staletí až podnes, i když západnější a severnější Slované[53] byli poněmčeni; politicky Čechy zaujímaly důležité místo v řadě národů a prováděly jednu dobu politiku imperialistickou, podmanivše si Vídeň i Branibory s místem, kde dnes stojí Berlín; kulturně Čechy již v 14. stol. vynikaly, a byli to právě Čechové, kteří první zlomili autoritu středověké teokracie a zahájili svou reformací novou dobu. Jména Žižky. Husa, Chelčického a Komenského jsou mezi největšími. Zlomeni spojeným úsilím celé Evropy, vzchopili se Čechové po dvoustoletém živoření na sklonku 18. stol. k novému kulturnímu životu — obrození československého národa je projevem tuhé národní živoucnosti. Proč tedy a jakým právem pangermáni upírají Čechům a Slovákům samostatnosti?

Jako český národ, podobně i Dánové, Norové, Švédové, Finové jsou důkazem, že kulturní zdatnost nemůže se měřit pouze kilometry území ani číslicemi statistiky.

---

[52] vydatně. — [53] polabští Slované.

Dnešní velicí národové položili základy své kultury v době, kdy byli menší a malí; a zejména padá na váhu, že v starší době nebylo těch moderních poměrů dopravních, průmyslových a jiných, o kterých se říká, že jsou potřebny pro vývoj dnešní překotné kultury a kteréžto prostředky jsou přístupny malým národům stejně jako velikým — Dante, Shakespeare, Molière[54] a jiní žili ve dnech malých poměrů. A Ježíš a jeho stoupenci vyrostli v zapadlé krajince asijské...

Přesnější analyse a srovnání velikých a malých národů vyšetřovala by nadání, kapacitu[55] národů; v té příčině intensivní úsilí některých malých národů odkazuje k značnému přirozenému nadání; malý národ, hájící se proti velikému, myslí mnohem intensivněji než veliký, spoléhající se na svou číselnou převahu. V tom oboru běžné úsudky o kulturním stupni a výkonech malých národů jsou velmi nepřesné a nevědecké.

8. — Malí národové prý se musí spojit ve větší stát; příkladem je prý staré Rakousko. — Pravá povaha federace: federace předpokládá svobodu. — Otázka malého národa, malého státu a malého člověka otázkou humanity — právem slabých.

Odpůrcové malých států a národů ukazují na Rakousko, jako na klasický prý důkaz, že se malí národové musí spojit ve větší federativní celky, nemohouce se udržet samostatnými.

Je pravda, že turecké nebezpečí přivedlo 1526 k unii Rakouska, Čech a Uher; ale stejně je pravda, že rakouští Habsburkové velmi brzy zneužili volné unie a potlačovali Čechy a Uhry. Habsburkové stali

[54] básníci: italský, anglický a francouzský. — [55] zdatnost.

se pravým ramenem ohrožené teokracie a zlomili s pomocí říše a Evropy především Čechy a jejich husitism. Krví, železem a jesuitismem Habsburkové podlomili českou revoluci (1618) a kulturu. Celá historie Rakouska a jeho úsilí o jednotný centralisovaný, germanisující stát je důkazem a příkladem dynastické panovačnosti, nikoli federace. Rakousko bylo federací jen potud, pokud bylo spojením tří svobodných států; dnešní Rakousko-Uhersko není federací malých národů; ta federace je jen na papíře slabomyslných a přídvorských historiků a politiků; Rakousko-Uhersko je organisovaným násilím menšiny nad většinou, Rakousko-Uhersko je pokračováním středověkého dynastického absolutismu.

Rakousko-Uhersko je složeno z 9 národů: Němci — Češi se Slováky — Poláci — Malorusové — Srbo-Chorvati — Slovinci — Rumuni — Italové — Maďaři. Někteří počítají Slováky za národ zvláštní; Ladinové v Tyrolsku jsou také národ zvláštní a také část židů reklamuje svou národnost. Ve všech ostatních smíšených státech, i v Rusku, národ t. zv. panující je ve většině. Jen v Rakousku a Uhrách menšina panuje nad většinou. Co je Rakousko? Dynastie s aristokracií, armáda a její vyšší důstojnictvo, vyšší rozhodující byrokracie a církev (hierarchie), poskytující potřebné duchovní policie. Mickiewicz právem přirovnal tento beznárodní a protinárodní stát k Východoindické Společnosti, v níž dvě stě rodin vykořisťují národy.

Turecko také bylo „federací" národů — a padlo; s Tureckem padne také anomalie[56] Rakouska, jak Mazzini[57] správně předpověděl.

---

[56] anomalie = porušení řádu; pochybený, chorobný zjev.
[57] Mazzini, politik italský, spoluzakladatel sjednocené Italie (1805—1872).

Skutečná federace národů nastane teprve, až národové budou volní a sami se spojí. K tomu směřuje vývoj Evropy. Program Spojenců plně odpovídá tomuto vývoji: svobodní a osvobození národové zorganisují se podle potřeby ve větší celky, a zorganisuje se tím celý kontinent. Vzniknou-li federace menších států, budou to federace svobodně založené, založené z opravdové potřeby národů, nikoli z cílů dynastických a imperialistických.

Federace bez volnosti je nemožná; to musí býti důrazně řečeno těm rakouským a jiným politikům, kteří teď v nouzi slibují autonomii a federaci. Máme teď tři příklady federací, a všude jsou federovány samostatné, volné státy: ve Švýcarsku, Americe i Německu. Švýcary a Amerika jsou dokonce republiky; Německo je monarchistické, ale jednotlivé státy jsou samostatné. Chtějí Habsburkové opravdovou federaci samostatných států a národů? Jistě ne; ostatně Němci vyhrožují, že federalisace Rakouska nikdy nestrpí.

Podle programu Spojenců malí národové a státy mají býti respektovány politicky a sociálně stejně jako národové a státy veliké. Malý národ, národ uvědomělý a kulturně se vyvíjející, je právě tak plnoprávnou jednotkou a kulturní individualitou jako národ veliký.

Problém malých národů a států je týž jako problém t. zv. malého člověka: o to běží, aby člověcká hodnota, člověcká individualita byla uznána bez zřetele k hmotným rozdílům velikosti. To jest vlastní smysl a jádro toho velikého hnutí humanitního, jež charakterisuje novou dobu a jež se jeví v socialismu, demokratismu a nacionalismu. Moderní humanitism uznává práva slabého; vždyť v tom je smysl všeho úsilí o pokrok a uznání dů-

stojnosti lidské: silný si vždy pomůže sám — ochrana slabších a slabých, ochrana malých, jednotlivců, korporací a tříd, národů a států, toť úkol nové doby. Všude se slabí, potlačení a vykořisťovaní spojují — asociace je veliký program doby: federace, volná federace malých národů a států bude užitím tohoto principu, zajišťujícího účelnou organisaci člověčenstva...

9. — Národnost a mezinárodnost. — Princip národnosti neodporuje vývoji mezinárodnosti. — Lidstvo nespěje k jednotvárnosti, nýbrž k jednotě. — Moderní internacionalism: dělba práce národů.

Odpůrcové malých národů dovolávají se tendence historického vývoje, směřujícího prý k vytvoření velikých států, pohlcujících státy malé, národní, zároveň zdůrazňují cenu mezinárodnosti a odsuzují malé národy a státy jako trapnou překážku mezinárodnosti a světovosti.

Jak to vpravdě vypadá s vývojem velikých a malých států, bylo již ukázáno; zbývá vyšetřit tvrzení o mezinárodnosti a jejím poměru k národnosti.

Osamostatnění menších a malých národů neprotiví se tendenci[58] vývoje, upevňujícího stále užší a užší spojení mezistátní a mezinárodní; je pravda, jednotlivci a národové mají přímo potřebu spojovat se s jinými, a historie spěje k organisaci celého lidstva.

Avšak tento historický vývoj je procesem[59] dvojným: zároveň s individualisací ve všech oborech tuží se organisace individuí. Politicky vyjádřeno: vyvíjí se autonomie a samospráva individuí, tříd,

[58] směru. — [59] pochodem.

národů, a zároveň se individua, třídy, národové úžeji spojují, organisují, centralisují. Tento proces je uvnitř národů, ale také v poměru národů k národům — mezistátnost a mezinárodnost stává se intimnější. Evropa rozhodně tíhne k organisaci kontinentální.

Národnostní princip platí současně s principem mezinárodním (mezistátním). Národové evropští tou měrou, jak se individualisují, usilují i o semknutí hospodářské, dopravní a vůbec se sbližují po stránce technické kultury; avšak individualisace a centralisace se prohlubují také duchovně výměnou idejí a celé kultury (znalost cizích jazyků, překlady). Evropa, lidstvo se sjednocuje.

Mezi národností a mezinárodností není protivy, naopak shoda; národové jsou přirozenými orgány člověčenstva. Člověčenstvo není něco nadnárodního, ono je organisací jednotlivých národů. Jestliže tedy jednotliví národové usilují o svou samostatnost a snaží se rozbít státy, v nichž doposud byli, tož to není boj proti mezinárodnosti a lidstvu, nýbrž boj proti utlačovatelům, kteří zneužívali států k nivelisaci[60] a politické jednotvárnosti. Lidstvo nespěje k jednotvárnosti, nýbrž k jednotě; a právě osamostatnění národů umožní organickou asociaci[61], federaci národů, Evropy a celého lidstva.

Rozmanitost jazyků není překážkou. V středověku a dlouho v nové době latina byla mezinárodním pojítkem; v nové době zaujala to místo franština tou měrou, jak Francie politicky a kulturně měla v Evropě převahu a vedení. Dnes je angličtina nejrozšířenější nejen v Evropě, nýbrž i na ostatních kontinentech; vzrůst anglického národa to vysvětluje.

---

[60] umělému stírání rozdílů. — [61] sdružování.

Dnes je u všech národů a zejména malých rozšířena znalost jazyků; lidí, mluvících dvěma jazyky, všude stále přibývá, a tím živé spojení mezi národy je umožněno. To spojení nebylo franštinou ani latinou dokonalejší, naopak; znalost těchto jazyků byla obmezena na vzdělanější třídy a šlechtu; dnes vzdělání a také znalost jazyků je všeobecnější, demokratičtější.

Dnešní mezinárodnost je docela něco jiného, než kosmopolitism[62] 18. století, podstatně francouzský; sám o sobě byl to kosmopolitism aristokratický, omezený na šlechtu a vzdělance.

V 19. století vynikli vedle Francouzů a Angličanů jiní národové a jazykové: Italové, Rusové, Němci; a zdokonalením dopravních prostředků a rostoucí dosud nebývalou intermigrací[63] národů, zejména pracujícího lidu, utužuje se internacionalism podstatně demokratický. Socialistická internacionála je jeho zvláštním orgánem; ale nejen dělnictvo, dnes všecky stavy (vědcové a filosofové — technikové — kupci — právníci — umělci atd.) jsou organisováni mezinárodně.

Teprve touto mezinárodností vzniká dělba práce národů, netoliko hospodářské, nýbrž kulturní vůbec, Evropa a lidstvo se sjednocují. Mezinárodnosti nepřekážejí národové malí, jak právě tato válka dokazuje.

10. — Politická samostatnost a národní autonomie. — Význam a hodnota praktické nezávislosti. — Odnárodňování je kulturní ztrátou. — Národní autonomie (územní — osobní) dostačuje jen v některých případech.

Politická samostatnost je pro národ uvědomělý,

[62] světoobčanství. — [63] vzájemným stěhováním v národech.

vzdělaný, životní potřebou — národ politicky podrobený i v nejkulturnějším státě je posud potlačen, a hospodářsky a sociálně vykořisťován. Čím myslivější je národ, čím energičtější, tím tíže nese nadvládu; a jsou případy, že politický pán je méně vzdělaný, méně zdatný než poddaný lid. Největší básníci polští velmi účinně analysovali stálou revoluční náladu potlačeného, uvědomělého národa; Mickiewicz ji shrnul ve slova: Jediná zbraň nevolníka je zrada.

Násilné potlačování, odnárodňování a přenárodňování ve všech smíšených státech je ohromnou ztrátou sil a snižováním mravní úrovně; také panující, potlačující národ se poškozuje tím, že se dopouští násilí, a tím, že přijímá nikoli nejlepší charaktery národa potlačeného. Uherský stát s násilnou maďarisací je pro znalce odstrašujícím příkladem odnárodňovací bezcharakternosti.

Politická samostatnost se stává ovšem pořád více a více relativní, ale to není argument proti osamostatnění potlačených národů. Bývalá suverenita[64] absolutních států béře za své rostoucí mezistátností a mezinárodností; ta suverenita byla do značné míry podmíněna isolovaností.[65] Politické spolky současné (Trojspolek na př.) jsou také zjevným zeslabením bývalé suverenity.

Lze připustit, že malé státy stojí pod tlakem velikých sousedů — příklad: poměr Rakouska-Uherska k balkánským státům. Bylo proto již častěji nadhozeno, že malým státům a národům by bylo lépe být přímo částí nepřátelského velikého státu; Srbsko — tak řekli jeho odpůrcové — přičleněno k Rakousko-Uhersku, rozmnožilo, ba sjednotilo by Jihoslovany a odporovalo by svému nepříteli vydatněji než Srbsko samostatné.

---

[64] svrchovanost. — [65] osamocenosti.

Tyto a podobné úvahy prýští ze zásad dnešní macchiavellistické[66] politiky. Vývoj Evropy a lidstva spěje k demokratisaci, to jest humanisaci mezistátních a mezinárodních poměrů, politika přestane být macchiavellistickým rejdištěm, národní samostatnost a samobytnost se bude nerušeně vyvíjet při vzrůstající mezinárodnosti.

V novější době ochránce existujících smíšených států, zejména Rakouska-Uherska, navrhují národní autonomii jako prostředek pro řešení národních sporů; to je také program mnohých socialistů. (Rakouští socialisté, Springer, Renner a Bauer, vypracovali podrobnější program; ale i v Anglii někteří socialisté, ještě za války, doporučovali podobně národní autonomii.)

Poctivě provedená národní autonomie, uznání jazyka ve škole, úřadě a parlamentě, v některých případech by vystačila, zejména pro národní menšiny, ale nestačí pro národní majority, resp. národy celé, jako československý, polský a j., jimž samostatnost protiprávně byla odňata a kteří se domáhají úplné samostatnosti.

11. — Radikální obnova Evropy na základě národnostním. — Otázka států národnostně smíšených: menšiny. — Přestěhování menšin? — Demokratické pravidlo pro rozsah menšin.

Evropa byla organisována starými státy a církvemi, byla organisována v minulosti, kdy princip národnostní se neuznával v té míře, v jaké se uznává v době moderní, a proto, jak řečeno, téměř všecky státy jsou národnostně smíšeny a teď znepokojovány národnostní otázkou.

[66] úskočné.

Mnozí konservativnější politikové, ač uznávají oprávněnost národnostního principu, přimlouvají se za neradikální řešení národnostních problémů; připouštějí utvoření některých nových národních států, ale přejí si co možná politický status quo[67], navrhujíce, že se otázka národnostní má co možná řešit národní a jazykovou autonomií.

O autonomii bylo právě mluveno. Je pravda, to také bylo naznačeno, že některé národní minority a někteří národové, národové menší a málo vyvinutí, alespoň zatím by se spokojily autonomií; je pravda, že je několik národů, kteří vůbec žádných národních a politických aspirací[68] nemají. Dokonce na př. uvědomělí Flámové za této války prohlásili, že nechtějí být odloučeni od svých valonských spoluobčanů. Avšak o tyto národy neběží, nýbrž právě o ty, kteří se autonomií v cizím státě nespokojují a politické samostatnosti se domáhají.

Jestliže Evropa doopravdy má být demokratická a má-li nastat mír trvalý, pak je třeba radikálnějšího řešení národnostních problémů; přes to za dané situace třeba očekávat, že i v obnovené Evropě zůstanou národní menšiny a tedy státy smíšené. Avšak půjde o to, aby ty menšiny byly co nejmenší, aby státy podle možnosti byly jednonárodní. Když dva národové (Belgie) nebo tři (Švýcary) sami se rozhodnou pro zachování svého smíšeného státu, vůle takových národních částí jistě se bude respektovat.

Národnostní spory jsou do značné míry otázkou národnostních menšin. Na př. Poláci v Prusku tvoří v celém Prusku menšinu; ale na bývalém polském území zase jsou menšiny německé, a t. p. Zejména

[67] status quo = stav, jaký byl dříve (zde před válkou světovou). — [68] snah, tužeb.

běží o minority sporadicky[69] roztroušené na jinonárodním území, zejména v městech, nebo v industriálních centrech[70]. Takové minority zůstanou i v rekonstruovaných[71] státech.

Pravidlo pro rekonstrukci musí být, aby menšiny byly co nejmenší a aby byly chráněny ve svých občanských právech. Proto by mohl být přijat na kongresu míru mezinárodní minoritní zákon národnostní a mohl by být zvláštní mezinárodní smírčí národnostní tribunál (ve Svazu Národů).

Pangermáni často navrhovali přestěhování i značných národních menšin; příklad sionistický[72] a vystěhovalectví vůbec sugeruje tento prostředek. Je pochybno, dá-li se věc provést bez donucení a spravedlivě; ve skutečnosti pangermánští politikové tímto návrhem mají na mysli zeslabení neněmeckých menšin, nikoli jejich národní uspokojení.

Etnografické[73] upravení hranic bude se řídit demokratickým a parlamentárním principem většiny. Příklad: V obnoveném Polsku a Čechách budou německé menšiny, v Čechách menšiny dosti značné; avšak počet německého obyvatelstva v svobodném Polsku a svobodných Čechách bude mnohem menší, než je počet polského a českého obyvatelstva v polských a českých zemích pod německou a rakouskou vládou. Poláci a Čechové jsou rovnoprávní a rovnocenní, Němci nejsou nad ně vyvýšeni, a proto je spravedlivější, zůstanou-li v Polsku a v Čechách svobodné menšiny, jež budou menší než nynější slovanské části, Němci potlačované.

Ještě musí být poznamenáno, že není spolehlivé

---

[69] sporadický = ojediněle, roztroušeně se vyskytující; podle ostrovů v Egejském moři Sporades (řec. = „Roztroušené"). [70] v průmyslných střediscích. — [71] přetvořených, obnovených. — [72] Sionisté, hlasatelé národního židovství, stěhující židy, zejména východoevropské, do Palestiny. — [73] národopisné.

statistiky národnostní; panující národové všemožným tlakem stlačovali počet potlačovaných národů, vynalézajíce demograficky[74] libovolné, nepřesné kategorie jazykové a národnostní (na př. jazyk obcovací atd.). Zbudování přesné demografické statistiky je vůbec naléhavým požadavkem nejen historie a vědy vůbec, nýbrž právě politiky a administrace.

Ustanovení etnografických hranic po vřavě válečné bude snad v některých případech zatímní a dočasné; jakmile se národové uklidní a přijmou zásadu sebeurčení, oprava etnografických hranic a menšin provede se bez rozčilení a na základě věcných úvah. Tím spíše, nebudou-li menšiny již potlačovány; minority svobodné budou mít významný úkol v organisaci Evropy — napomáhat vývoji opravdové mezinárodnosti.

12. — Každá národnostní otázka otázkou zvlášní. — Rozmanitost a bohatý obsah národnostních otázek.

Každá národnostní otázka je samostatným zvláštním problémem, vyžadujícím znalosti daných poměrů. Nelze toto metodické pravidlo vyzvednout dost důrazně. Spravedlivost k druhým národům vyžaduje znalosti jejich problémů; a právě v tomto oboru je opravdové znalosti jazykové a národnostní otázky mezi politiky a státníky v Evropě příliš málo.

Obsah národnostních sporů je velmi složitý. Někde hraje poměrně větší roli otázka jazyková, jinde je v popředí problém politický, ale mohou být oba problémy sloučeny; Čechové na př. vedou boj jazykový, ale také politický, dovolávajíce se svého historického práva na samostatný stát. Stejně Poláci nedovolávají se pouze etnografického principu, nýbrž

[74] lidopisné, týk. se statistiky obyvatelstva.

také práva historického; naproti tomu Irové otázky jazykové téměř neznají, tam spor je více náboženský a politický. Jinde stojí v popředí otázky hospodářské atd.

Národnost vyjadřuje se netoliko jazykem, nýbrž celou kulturou — věda a filosofie, právo a stát, mravnost a náboženství, umění a technika, zvyky a obyčeje různí se podle národností; také otázka rasy má důležitost. Proto se národnostní rozdíly u různých národů pociťují a určují nestejně. Ne všichni národové jsou už stejně uvědomělí a odhodlaní hájit své národnosti a jejího kulturního obsahu proti národnosti jiné; proto na př. bolševický návrh míru obsahuje zásadu, že stupeň rozvitosti a vzdělanosti, resp. zaostalosti, nezmenšuje práva na sebeurčení. Při takové složitosti problému lze říci, že je tolik národnostních otázek, kolik národů a menšin — není jedné šablony na řešení všech národnostních otázek.

13. — Humanitní program našich obroditelů a jejich pokračovatelů. — Humanita, ne humanism! Obrodní humanita žádá netoliko lásku, ale také vzdělání. — Humanita není citlivůstkářstvím. — Vlastenčení není vlastenectví, fanatism není láska. — Vlastenčící horlivci potřebují národní tmy. — Humanita je jediný program skutečně praktický; Palacký a Havlíček jej proto doporučovali. — Člověčenstvo a národ se nevylučují. Nelze pracovat napřed pro národ a teprve potom pro lidstvo. Sociální demokracie a národ. — Mezinárodnost není bez národnosti a proti národnosti.

Z našich nejlepších českých hlav může se každý, kdo má alespoň oči, poučit, že „tak zvaný“ **humanitní program je náš národní**

program obrodní — je-li ještě vůbec národním to, co myslili a soudili Kollár, Šafařík, Palacký, Havlíček, Neruda...

Je jasno, co humanitní program je a co není. Žádáme tedy humanitu, ... ne humanism ...[75] Český humanitní program, tedy humanitism, je nám to, co Rusům slavjanofilství, co Polákům messianism[76], je to pokus o národní filosofii, o filosofii dějin a o národní politiku...

Humanitism nežádá pouze lásky k bližnímu, ale žádá také a především rozumové vzdělání; humanitisté naši přijímali racionalism západní. Havlíček na př. žádá politiku netoliko poctivou, ale také rozumnou. Hlavní a přední starost humanitistů byla a bude: vzdělávat národ, vzdělávat lid. Havlíček docela důsledně i politické strany cení podle toho, co dovedou udělat pro vzdělání (ne rozčilení!) lidu.

Humanitní program žádá národní snášelivost a v politice vzdává se důsledně všelikého taktiky násilné. Havlíček celý svůj život bojoval nejen proti radikalismu, ale také proti žurnalistické lži — která nic jiného není, než násilí. Také my musíme od let bojovat proti tomuto „vlasteneckému" násilnictví.

Humanita není žádná sentimentálnost — naopak (Šafaříkovo slovo!) dala

---

[75] Humanitism, t. j. směr budující na humanitě, na rozdíl od humanismu, literárního a vychovatelského hnutí na konci středověku, souběžného s renaissancí (obrozením) ideálů řecké a římské vzdělanosti. — [76] Slavjanofilství je ruské hnutí, hledající základ národních snah v slovanském charakteru prostého ruského lidu, mužíka, proti snahám „západníků", kteří chtěli do Ruska přenášet vzdělanost západní Evropy. Messianism projev národní filosofie polské, čekající „spásu", i politickou, od obrození katolického náboženství.

svým přívržencům popud k nejúsilnější práci osvětné a politické. Na vlastenčení neměli kdy, naopak vlastenčení všemožně potírali. Vlastenectví je něco jiného než vlastenčení. Vlastenčení je kšeft anebo pohodlná lhostejnost, jdoucí starými vyšlapanými cestami; jako v církvích zeloté[77] vedou indiferentní[78] masy věřících a jak masy ty občas dovedou fanatisovat[79], tak i zelotové vlastenčící vedou a fanatisují masy. Někteří z těchto zelotů dělají tak z upřímnosti neosvíceného srdce; většina však, a jistě ti vůdčí kříklounové, hájí svou kapsu. Jedni brání „náboženství" a „církev", druzí „národ" a „vlast" — a tak tedy stále vidíme, jak ve jménu ideálných statků člověčenstva lačnost a panovačnost slaví své orgie.

Poznat může takové chytráky každý podle toho, že se nejzuřivěji obracejí proti svým souvěrcům a soukmenovcům: inkvisice[80] pálila křesťany a katolíky, vlastenčící pochopové zrádcují Čechy. Je to pochopitelné: mravní a rozumové zpátečnictví užívá zelotismu jako své zbraně a nenávidí proto světlo, neboť potřebuje pro své choutky tmu. Naše obrození stalo se také jen neohroženou kritikou zastaralých zlořádů — Dobrovský, Kollár, Šafařík, Palacký, obzvláště pak Havlíček (před ním také Čelakovský) především musili potírat vlastenčící plantážníky.

... Humanitní program nekáže národní lhostejnosti. Komu by stav mravní a rozumový našeho národa byl lhostejný, tomu bylo by jedno, věří-li náš lid v to neb ono, tomu nebo onomu; ale právě proto,

---

[77] zeloté = horliví stoupenci. — [78] lhostejné. — [79] uvádět v slepé nadšení. — [80] církevní pronásledování „bludařů".

že humanitistům to lhostejno nebylo a není, pracovali a pracují o vzdělání lidu.

Pro politickou taktiku, vůči Němcům a národům jiným humanita žádá humanitu. To je pravda. Ale ta politická humanita neprýští z citlivůstkářství, ani z lhostejnosti, ale ze živého přesvědčení, že se udržíme jen humanitou. Vždyť nežádáme humanitu tu pouze po sobě, ale také po národním odpůrci. Palacký a Havlíček přece to vyložili jasně dost, že právě malému národu program humanitní je hlavní oporou národní — jak chce národ menší a malý proti větším a velikým se uhájiti, nestojí-li za pravdu a spravedlnost? Co pak je k tomu tolik rozumu potřeba, pochopit, že silou, ani chytráctvím (chytráctví není než siláctví) proti silnějším a chytřejším nikdy nezvítězíme, že přesile podlehneme? Humanitní program je tudíž také program praktický a jediné praktický.

... Uvádějí proti humanitistům tento důvod: člověčkost, láska k člověčenství je pěkná věc, je ideální věc, ba je to věc dokonce oprávněná, ale napřed musíme si zabezpečiti národ, napřed musíme „zabezpečit státní právo" a teprve potom filosofové a humanita mohou řešit své „ideální" otázky.

Havlíček v uvedeném citátě správně řekl, že mezi svobodou a národností rozdílu a rozporu není. A podobně není časového rozdílu mezi programem národnostním a humanitním. Národ není mimo, není vedle člověčenstva, a proto všecko, co děláme pro národ (dobré i špatné), tím samým děláme pro lidstvo; pro lidstvo samo nic dělat ani nemůžeme, protože nestojí proti, mimo nebo nad národem. Národ je část lidstva, my všichni jsme lidstvo.

Ti, kdo říkají: „napřed pro národ, pak pro lidstvo“, neříkají nic jiného, nežli že pokládají svou taktiku za správnou. Ale o to právě je spor. A velice se mýlí, kdo myslí, že můžeme býti vůči cizím egoisty, vůči vlastním altruisty — egoista je a zůstane egoistou v cizině i doma, vůči Němcům i Čechům.

Humanita stejně a stejně důsledně žádá účinnou lásku nejen k cizím, ale také k domácím. A žádá to především vůči domácím, protože pro ideál lidskosti úsilně a prakticky lze pracovati především doma. Jen blázen a fantasta chtěl by, jsa Čechem, těkat po Němcích, Francouzích a je svou prací oblažovat — doma pracuj a pracuj, i když ti vlastenčící policie překáží, tak zní kategorický imperativ humanitní. A proto buď humánním v kruhu své působnosti. Tak, jak národ je částí lidstva, tak stoupenci humanitního programu Palackého, Havlíčka jsou také částí národa. Kdo proti nim bojuje lží a násilnictvím (žurnalistickým, poslaneckým atd.), znásilňuje národ a lidstvo.

Býti humánním doma a k svým znamená dnes politicky býti lidovým, opravdu lidovým. Proto také české sociální demokraty pokládáme za Čechy. Prohlašovat sociální demokraty za Nečechy, je slepost hlavy i srdce. A mezinárodnost? Nebudeme vykládat, co již opakováno do omrzení, že mezinárodnost není beznárodnost a protinárodnost; tážeme se: Nejsou kapitalisté mezinárodní? Nejsou žurnalisté mezinárodní? Nejsou advokáti mezinárodní? Není církev katolická mezinárodní?...

14. — Ještě o humanitě a národnosti. — Nacionalism falešný a humanitní. — Národnost není jen jazyk. —

Humanita není slabost, ani nehlásá nečinnosti. — Bránit se železem, ale nečinit násilí. — Humanita je práce. — Humanita smyslem našeho národního života. — Národ jsme všichni — také lid.

A. — Nacionalism ohrožuje nás více, než se domníváme. Díváme se na naše národní žití příliš negativně — pokládáme za svůj historický cíl věčný antagonism proti Němcům a nedovedeme náležitě pochopit a cenit své poslání vlastní, positivní, nedovedeme pracovat bez ohledů na cizinu. Tím se pak stává, že právě tím antagonismem podléháme tomu vlivu nejvíce, kterému si přejeme vyhnout — kdo žije v ustavičném pozorování svého odpůrce, chtěj nechtěj řídí se tímto svým jediným příkladem. Ukázal jsem, jak se to jeví v našem posuzování germánské bojovnosti a jak se máme odhodlat k národní a kulturní, jak bych řekl, autosugesci... Musíme konečně žíti sobě, žíti positivně, beze strachu, bázně a ohledu jíti cestou svou vlastní, cestou svou českou.

Jen tak zbavíme se také toho strachu před svou malostí, která jako hlodavý červ sedí v samém nitru české duše, pokud nepochopila plnosti a velikosti našeho poslání, naší ideje české. Proti svým nedostatkům, proti své malosti kulturní můžeme a musíme toužit s Kollárem, ale to je něco jiného nežli ten pocit malosti, který vyrůstá z nacionalismu.

Z materialistického nacionalismu rodí se zejména také ono neživé slovanství, onen „slovanský kosmopolitism" Havlíčkovi tak odporný, ona víra ve velikost politickou, státní a národovou, před níž v prachu se kořili ti Hankové a před níž se koří po nich všichni, kdo žijí tělem více nežli duchem. Lidé ti utápějí své české svědomí v tom

prázdném politicismu, živíce svou vyprahlou fantasii vidinami politické slávy. Je to žití cele nečeské, neslovanské. Čech, Slovan pravý chce být světový, ale ne světský; pravý Čech, pravý Slovan nikde nebude hledat slávy, ale pravdy. Jak nečesky jednali proto Hanka a jeho pomocníci, když místo vniterního obrození hledali literární slávy, neštítíce se podvodů a podvrhů! Humanitní ideál český vede nás k práci, jen na ní založíme si také politickou taktiku svou...

B. — Musíme počítati s přítomností a připravovati budoucnost. Úkoly v budoucnosti máme s ostatními národy společné, ale nedosti si je uvědomujeme ve své národní zvláštnosti. U nás se národní program pojímá pořád ještě příliš jazykově. Jazykovým programem nevyčerpává se však národní program. Člověk není jen pro jazyk. Vedle zachování jazyka máme ještě jiné otázky. Při malém národě jest ovšem nevýhoda: malá dělba práce. Proto se všechno úsilí v některém desítiletí jen v jeden směr jednostranně upíná. Jinde je pracovníků dosti pro všechny obory. Nám nevadí jen malost, ale i nepochopení plnosti národního programu. Bylo by klamné, domnívati se, že jsme se již obrodili. To je proces, který trvá a bude trvati, i když ve všech směrech našeho usilování v náboženství, politice, vědě bude systematicky pracováno. Mnohé úkoly máme, je třeba uvědomiti si je...

C. — Nemůže být pochybnosti, že se stanoviska mravního jednotlivci i společenským celkům je dovoleno bránit se proti násilí. Humanitní program nedopouští násilí, ale dopouští, ba vyžaduje sebeochranu a obranu jiných proti násilí. Humanita není politickým a ethickým

kvietismem[61]. Humanitní program nehlásá, že máme proti násilí složiti ruce v klín; naopak žádá, abychom násilí odporovali a abychom mu odporovali všemožně. Bránit se, neznamená, užívat proti násilí násilí nového; znamená to právě jen bránit se, není-li jiné možnosti, i železem...

Bránit se železem je docela něco jiného než činit násilí: každý čin posuzuje se podle úmyslu, z něhož prýští, a je tudíž jasné, že ten, kdo se brání, chce docela něco jiného, než ten, kdo positivně znásilňuje.

Poctivý člověk nikdy není v pochybnosti, kdy se jen brání a kdy činí násilí...

D. — Sám o sobě mohu říci s svědomím dobrým, že jsem ve svém životě rukou do klína ještě nesložil za okolností žádných; ale ovšem odjakživa nepokládal jsem řečňování, politisování a agitování za energii a práci jediné záslužnou. Nemýlím-li se, přiměl humanitní program dost lidí ku přemýšlení.

E. — Humanitní ideál, hlásaný Dobrovským a Kollárem, náš ideál obrodní má pro nás Čechy hluboký smysl národní a historický — humanitou, plně a opravdově pojatou, naváženie na nejlepší svou dobu v minulosti, humanitou překleneme duchovní a mravní spánek několika století, humanitou kráčet máme v hlavě lidského pokroku. Humanita znamená nám náš obrodní úkol vypracovaný a odkázaný nám naším bratrstvím: humanitní ideál je všecek smysl našeho národního života.

Tento náš český ideál humanitní není romantickým blouzněním. Ovšem humanita bez důsledné úsilnosti a účinnosti je mrtva. Humanitní ideál vy-

[61] snahou po klidu, nečinnosti.

žaduje, abychom soustavně, všude, ve všem a vždy odpírali zlému, vlastní a cizí nehumanitě společnosti a její orgánům osvětným, církevním, politickým, národním — všem. Humanita není sentimentalita, ale práce a opět práce...

F. — Ve jménu humanity a osvěty práva národní a jazyková byla zabezpečena a odůvodněna: není přirozeného práva národa nad národem, není přirozeného práva, nedat národu vyvíjet se svým způsobem k ideálům humanity...

G. — ...„Národ" je naším liberálům privilegovaná třída buržoasní — že národ je také ten lid, ten dělník, ten „proletář", toho naše liberalistická nehumanita nechápe; nechápe, že proces obrodní na našem národním základě humanitním znamená mravní, kulturní a politické obrození, osvobození té části národa, která posud od národní a kulturní práce duchovní byla vyloučena. Námi vyloučena! Jak se na počátku našeho obrození naše šlechta dívala na sedláka a měšťáka, tak tento nedorozený sedlák a měšťák se svým šlechtickým pánem posud se dívá na dělníka a čeledína. Obrození bez cílů humanitních je právě neúplné, necelé...

IV.

OTÁZKA NÁRODNOSTNÍ V NAŠÍ REPUBLICE.

1. — Princip národnostní a otázka menšin. — Smíšení národností v mezných oblastech. — Zajištění menšin. — Naše menšiny v státech sousedních. — Němci, Poláci a Maďaři.

Ačkoliv hájíme principu národnostního, chceme přece podržeti svoje menšiny, zejména také německé. To se zdá býti paradoxem[1], ale chceme je podržeti právě na základě principu národnostního. Čechy jsou zvláštním případem země národnostně smíšené. Mezi Italy a Němci na př. etnografická hranice jest jednoduchá a ostře vyznačená. Tak tomu není v Čechách; v mnohých místech a ve všech městech jsou značné české menšiny. Němci namítají, že české menšiny v severních Čechách atd. jsou „pouze" dělným lidem — lidem, jenž žije z německého chleba; tento antisociální argument[2] je však zcela nesprávný a nesrovnává se s industrialisací[3] Čech, jež vyžaduje pracovních sil, a tím přivádí české dělníky do německých měst. A ovšem byli to Němci sami, kteří zvali Čechy k nastěhování, dávajíce přednost českému dělníku před německým.

Otázka národních menšin je rozhodující důležitosti nejen pro Čechy, ale skoro pro všechny státy, ježto skoro všechny státy jsou národnostně smí-

[1] překvapujícím protimluvem. — [2] protisociální důvod. — [3] zprůmyslnění.

šené. A jestliže Nová Evropa nebude vybudována na přísném základě národnostním, národní menšiny budou muset být zajištěny. Tak tomu bude v Čechách. Čechové volali vždy po rovnoprávnosti a ne po nadpráví. Vzhledem k svému centrálnímu postavení bude míti československý stát vždy zájem na tom, aby Němcům a ostatním menším minoritám zaručena byla plná práva. Toho bude vyžadovat zdravý rozum.

Pokud se týká německé menšiny, vynikající český vůdce, dr. Julius Grégr, navrhl rektifikaci politické hranice na severu; některé části, kde jest jen zcela málo Čechů, mohly by podle některých politiků připadnouti Rakousku německému. Tímto způsobem mohla by německá menšina býti značně zmenšena. Proti tomu musí býti připamatováno, že jsou též značné české menšiny v Dol. Rakousích a zejména ve Vídni (půl milionu) a že jsou též Češi v Pruském Slezsku, v území kladském a ratibořském, jakož i značnější srbská menšina v Lužicích. Pangermáni nesmějí tedy ukazovati jen na menšiny v Čechách. Správné měřítko pro národnostní znovurozdělení v Evropě spočívá ve spravedlivé aplikaci[4] většinového principu. Co jest správnější — aby více než devět milionů Čechů a Slováků bylo pod vládou Němců, či aby tři miliony Němců byly pod vládou Čechoslováků?

Jestliže Němci kladou důraz na ten argument, že jejich kultura jim dává právo nad národy méně vzdělanými, tedy v tomto případě argument jistě neplatí, jak právě bylo ukázáno.

Jest prostředek, spíše finančního rázu, jenž by mohl usnadniti nové upravení národních menšin. Němečtí a rakouští politikové, zvláště pangermánští,

[4] použití.

často navrhovali, že by různé státy měly podniknouti systematické přestěhování národních menšin. Pozoruji, že v Anglii p. Buxton navrhuje tento prostředek pro Balkán. Třeba pochybovat, zda by tento prostředek byl velmi efektivní[5], kdyby menšinám stejná práva národní byla zaručena. Maďaři snažili se před několika lety domů přesídlit nepatrnou maďarskou menšinu z Bukoviny; podnik selhal, ponévadž kolonisté domů přestěhovaní zakrátko opustili Uhry a vrátili se zpět. Po válce mnohé kraje budou potřebovat lidí — rolníků, řemeslníků a vyučených dělníků; snad by takto zmenšení některých menšin nastalo.

Poláci jsou v českém Slezsku (kolem 230.000); při dobré vůli, a ta je vůči společnému nepříteli nutná, lze nalézti vhodné rozhraničení; polská minorita v Slezsku by se relativně zmenšila i tím, kdyby české Ratibořsko (z Pruského Slezska) bylo našemu Slezsku vráceno.

Maďarská minorita na Slovensku bude dostatek vyvážena slovenskými minoritami, které zůstanou na území maďarském.

2. — Náš program v otázce českoněmecké. — Náš stát a německá spolupráce. — Nutnost dohody. — Občanská rovnoprávnost. — Demokratická samospráva. — Proti secessi smíšených oblastí. — Důležitost německé otázky u nás.

A. — Pokud běží o Němce v našich zemích, je náš program znám dávno; území obývané Němci jest území naše a zůstane naším. My jsme vybudovali svůj stát, my jsme jej udrželi, my jej budujeme znova; přál bych si, aby naši Němci při tom praco-

[5] účinný.

vali s námi — to by byla lepší politika než jejich pochybené úsilí nynější. Pochopuji ovšem, a počítám s tím, že jsou v těžké situaci; přiznávali bohužel pangermánský výbojný program protičeský příliš ochotně, nepochopili světovou situaci, byli zpiti prvotními zdánlivými úspěchy; naši Němci se stali obětí falešného, prolhaného rakušáctví a krátkozrakých Habsburků. Je psychologicky pochopitelno, že teď nemile nesou, že se tak osudně zklamali, a že jsme měli a máme pravdu my.

Opakuji: My jsme vytvořili náš stát; tím se určuje státoprávní postavení našich Němců, kteří původně do země přišli jako emigranti a kolonisté. Máme plné právo na bohatství našeho území, nezbytného pro průmysl náš i Němců mezi námi. My nechceme a nemůžeme obětovati naše značné menšiny české v tak zv. německém území. My jsme také přesvědčeni, že hospodářský prospěch odkazuje naše německé krajany k nám. Závisí na nich, aby se k nám postavili správně. Ať si vzpomenou, že r. 1861 spolu s námi žádali císaře, aby se dal korunovati na českého krále. Přeji si upřímně, abychom se co nejdříve dohodli. Přiznávám se, nám je těžko zapomenouti, že naši Němci a Němci v Rakousku vůbec přijímali nelidské ukrutnosti rakouské a maďarské soldatesky bez protestu, nám je těžko zapomenouti, že naši Němci dávali nejzuřivější kontingent pangermanismu. Ale přes to je přijmeme rádi, jestli se rozhodnou ke spolupráci. Nikdo nám nemůže zazlívati, budeme-li po tolika trpkých zkušenostech opatrni, ale ujišťuji, že minority v našem státě budou požívati úplných národních práv a občanské rovnoprávnosti. Americká republika podjala se raději občanské války,

než by připustila secessi[6] svého jihu. My nikdy nepřipustíme secessi našeho smíšeného severu. Vybudováním opravdu demokratické samosprávy máme vhodný prostředek pro rozřešení národnostní otázky. Přímočarné rozdělení pro velikou a zvláštní smíšenost není možné, a problém není pouze národnostní, nýbrž také a do značné míry sociální.

B. — Důležitost tohoto problému vysvítá již z početné síly kulturní a hospodářské zralosti Němců, jakož i sousedství německé říše. Budeme jim všechno koncedovati, co jim po právu náleží, a nesmíme propadnouti rakouským metodám ústupků na splátky neb kompensace[7] vynucených naléhavou dobou. Zdá se tudíž nezbytným, aby byli uspokojeni a zbaveni péče o zabezpečení svého národního bytí, rovněž je nezbytno, aby z nich byli učiněni skuteční občané a aby své síly mohli věnovati tvořivé práci při vybudování společného státu, jeho správě a hospodaření. Je mým nejtoužebnějším přáním, aby jazyková otázka v Čechách byla tak rozřešena, by vůbec zmizela z parlamentních jednání a z veřejného života. Při tom se nejedná toliko o úřad a školu, nýbrž o celý styk a zevní representaci. My jsme na vlastním těle pocítili, co znamená soustavné odstrkování mateřštiny. To stále dráždí a napříště musí býti odstraněno. My jsme na příklad zlobili se nad tím, že na českou řeč nebyl na bankovkách vzat žádný ohled. Naše státovky obdrží také text německý. My jsme vzali na cítění Němců ohled také již při výběru vojenských uniforem. Nemůžeme žádat od Němců, by se nadchli pro slovenskou hymnu, přes to, že by snad s náležitou úpravou zpívali náš „Kde domov můj“. Potřebujeme nové lidové hymny, která by se

[6] secesse, oddělení, odtržení. — [7] náhrady.

hodila všem státním příslušníkům. Jsem si toho příliš dobře vědom, že to v tomto případě znamená moment citový, na nějž vůbec při státních symbolech je nutno bráti zřetel. Mohu jenom opakovat, že si upřímně přeji, abychom s Němci žili v míru. Dle toho musí býti otázka našeho vzájemného poměru posuzována a upravena.

3. — Uskutečnění humanitního programu v naší republice. — Šovinism všude slepý. — Otázka jazyková ne tak politickou jako správní.

A. — Abychom těmto nezbytným, těžkým, ale také krásným úkolům plně vyhověli, musí být všeobecným úsilím zbaviti se starých jazykových a národních sporů, které Rakousko-Uhersko tak ohrožovaly a které konečně do značné míry uspíšily jeho neslavný pád. Na pařížské konferenci uplatnil se národnostní princip do značné míry. Avšak i nové státy mají národní minority.

Vývoj moderní národnosti dál se současně s vývojem mezinárodnosti. Jak Dostojevský pěkně ukázal, člověk nemá pouze lásku k svému národu, nýbrž zároveň touhu k obcování s národy jinými a sjednocení všelidskému. To jest také smysl našeho humanitního programu našich křisitelů. Naše revoluční propaganda za hranicemi získala našemu národu sympatie ve jménu tohoto programu. Jsme nyní národ samostatný, máme stát svůj, nebudeme našimi dřívějšími národními odpůrci, Němci a Maďary, tak ohroženi, jako jsme byli. Politika vpravdě národní nebude šovinistickou. Je poučné, jak teď vážní němečtí politikové viní národní šovinismus všeněmecký jakožto hlavní příčinu války a německé porážky. Šovinism je všude a vždycky slepý. Vím ovšem, že

je také šovinism mezinárodnosti — ten světoběhlý kosmopolitism, pohrdající národy malými a nepochopující, že pravá mezinárodnost není protinárodní, ani nenárodní. Čistá lidskost Kollárova může se jevit jen v národnosti.

Naše národnostní politika loyálně přizná národní a jazyková práva ostatních národů naší republiky. Stát vytvořili jsme my a proto je docela přirozené, že bude mít svůj zvláštní ráz, to tkví ve věci a v samém pojmu samostatného státu. Ale v naší republice nebude žádného násilného odnárodňování.

B. — Co se menšin týče, jsem toho názoru, že ani v jednom státě Evropy není možno radikálně vymeziti etnografickou hranici. Já jsem každé chvíle ochoten přijmouti takovou hranici, ale jazykové, hospodářské a kulturní poměry jsou tak komplikované, že je to nemožno. Není v Evropě většího státu, ale ani menšího mimo celkem ty malé, kde by to bylo proveditelné. Každý stát je smíšeným státem. S touto skutečností třeba počítati. Němci v českých zemích prošli svým historickým vývojem a byli do našeho státu organicky začleněni. Český významný politik Julius Grégr nabídl Němcům národní hranice, ale já jsem toho názoru, že by jich nepřijali. Neboť co by se stalo? Jedna část tak zvaného uzavřeného jazykového území by byla odloučena a druhá větší nikoliv. Je v zájmu Němců, aby měli v republice raději více soukmenovců než méně a totéž platí i o Maďarech. Nechci rekriminovat, ale Rakousko-Uhersko bylo úžasným unikem státu, v jehož jedné části minorita Němců, v druhé menšina Maďarů znásilňovala většinu obyvatelstva. Tento stát musil zahynout. Ostatně chci jen zdůrazniti, že menšiny musí nahlédnout, že tento stát je definitivně ustaven. V okamžiku, jak toto všechny menšiny pochopí a

jakmile pochopí to i těch několik málo sousedních států, které provádějí tak neslýchanou illoyální agitaci, nemůže býti žádných rekriminací. Slibuji vám a dávám vám i slovo, že se budu snažiti, aby spravedlnost a lidskost byly směrnicí v počínání všech úřadů.

C. — Mírem pařížským Evropa nebyla organisována přesně podle zásady národnostní. Tato zásada byla sice vedoucí, ale vedle ní uplatnil se ještě ve značné míře princip historický. A právě naše republika ukazuje v praxi, jak princip národnostní a historický při jejím zbudování byly sloučeny. Máme značné části jiných národů s námi. Pro náš vzájemný poměr platí program humanitní, naše minority mohou být orgánem pravé mezinárodnosti. Vzájemné poznávání, vzájemné obcování hospodářské a kulturní může a má udělat z naší republiky vzor Evropě a celému lidstvu.

Otázka jazyková a přirozené obtíže jejího řešení nemohou nás odstrašiti. Jazyk je velmi podstatná část národnosti, ale nevyčerpává pojmu a obsahu národnosti; a ovšem jazyk mateřský je každému národu stejně drahý a milý. Pěstění jazyka v duchu národním děje se hlavně literaturou, vědou a filosofií. Pro moderní stát, pro stát demokratický, jazyk má hlavně význam administrační. My správně rozřešíme problém jazykový a minoritní, když jazyková otázka nebude, jak byla v Rakousku a Uhersku otázkou především politickou, nýbrž když se stane otázkou administrační.

4. — Náš poměr k Maďarům. — Maďaři mají právo jen na svůj národní stát. — Maďarské menšiny u nás. — Stejná práva všem a žádné nadpráví.

A. — O Maďaroch netreba reči šíriť. Hráli až do

rokov šesťdesiatych minulého storočia úlohu skromnú; ale v tom čase uplatnila sa úrodnosť ich pôdy a dostali tým pre industrálné časte Rakúska hospodárskej dôležitosti; zároveň pokúsili sa využiť Birmarckovej politiky voči Rakúsku a stali sa oddanou avantgardou Nemecka na Balkáne. Feudálna šľachta, podporovaná kapitalistmi, vybudovala umelú budovu štátnu, ktorá sa nárazom vojny tak shrútila ako cela umelá stavba Habsburgov. Bolo priamo nesmyselne, že taky národ, akým sú Maďari, smel tak dlúho vykorisťovať štyri iné národy — našich Slovákov, Rusínov, Rumunov a Juhoslovanov. Už Cavour videl správne, že Maďari nevedia rešpektovať slobody iných národov, ač práve sa museli sami braniť proti Nemcom; politicky Maďari ešte po čas vojny žili z prestiže roku 1848, ale falešnosť ich propagandy bola všade prohliednutá, a dnes vidia spojenci cele jasne, že Maďari majú právo len na svoj národný štát. Prial bych si, aby náš pomer k nim čo najskor mohol byť upravený rozumne. Maďarské minority budú požívať všetky občianské práva. Maďari boli dost krutí, že hovorievali: Slovák nie je človekom, — my nebudeme im odplácať zlym, chceme len, aby Slovensko v plnom rozsahu malo hranice vhodné pre svoj rozkvet. A to platí také o Rusínoch, hlasiacich sa k nám.

B. — Menšiny jsou již samotnými mírovými smlouvami chráněny. Domnívám se však, že nelze paušálně zacházeti s menšinami, jelikož každá má svůj vlastní ráz dle stupně své kultury a historického vývoje. Nechceme však žádné menšiny odnárodniti. Nepozoruji také, že by maďarská menšina byla po stránce národnostní utiskována, neboť má školy, soudce, vychovatelny atd. — nelze tudíž mluviti o útlaku. Chápu zplna mentalitu maďarské menšiny, neboť

v dobách starého Uherska byli Maďaři jediným vládnoucím národem. Slováci neměli žádných škol a vůbec byl celý režim upraven na jejich pomaďarštění. Od desetiletí byli Maďaři povýšenými nad všemi ostatními utlačovanými menšinami, na jejichž pomaďarštění bylo vše podnikáno, a nyní má najednou bývalá slovenská menšina užívati stejných práv, jako bývalá maďarská většina. Této změně nedovedou Maďaři přivyknouti. Chceme však: stejná práva všem a žádné nadpráví.

Vysvětlení k nynějším poměrům v Podkarpatské Rusi dlužno rovněž hledati v bývalém režimu. Škola a kostel, zejména kostel má zde důležitou úlohu, byly také pomaďarštěny a lid byl utiskován. Je nyní naším prvým úkolem, abychom pozvedli tento lid na výši parlamentní činnosti. Především musíme rozlišovati maďarskou menšinu od jiných menšin. Maďarská menšina jest vzdělaná a požívala všech výsad vůči ostatnímu nazvíce negramotnému obyvatelstvu. Je tudíž nutno dáti tomuto lidu napřed školy. Zde znamená to přímo začíti s kulturní abecedou...

5. — Ještě německý problém.

Starý režim a válka způsobily velikou nedůvěru mezi Čechy a Němci, a nejen nedůvěru, nýbrž podrážděnost. Nemýlím-li se, nastává jisté uklidnění a klidnější uvažování o nutné součinnosti.

Podle mého mínění je otázka česko-německá nejdůležitější, ba vlastně máme jen tuto otázku. Otázky Slovenska a Podkarpatské Rusi jsou daleko snadnější. Při otázce našich národních menšin musíme právě různit menšiny podle kvantity a kvality. Paušální řešení není možné.

S české strany častěji bylo zdůrazňováno, že si přejeme řešení podle švýcarského vzoru. Snad by se

spíše mohlo mluvit o vzoru belgickém, protože Belgie je stát jednotný, kdežto Švýcarsko se rozpadá z dávných dob na mnohé samostatné malé státečky.

Náš stát — a speciálně země české — vyvinul se historicky jednotně a musí jím tedy zůstat. O teritoriální autonomii nemůže a nebude se jednat; to nepřipouští také nevýhodná konfigurace menšin.

Našim německým krajanům přísluší účast v administraci a ve vládě; to se rozumí v demokracii samo sebou. Tato součinnost předpokládá ovšem loyální uznání státu a uznání beze vší dvojsmyslnosti. Nepodceňuji jazykové překážky a obtíže, ale dají se překonat, jestliže obě strany uznávají prospěšnost a nutnost součinnosti. Náš stát jako každý jiný stát má a musí mít svůj jazyk, to vyžaduje také jednotnost a úspěšnost administrace; při dobré vůli politická zralost a zkušenost určí, kde užívání státního jazyka není nutná potřeba. Smíšené státy — a není takořka nesmíšeného státu — jsou pevny spokojeností občanů, ne pouze jazykem. Němci již před válkou vydali heslo, že se mají učit česky, navzájem my budeme se učit německy. Také znalost ostatních jazyků je velmi žádoucna. Už Komenský správně radil, že se máme učit jazykům svých sousedů. To vyžaduje praktická potřeba, potřeba denní. Nebude to překážkou učit se také jinému jazyku světovému.

Jedno přání chci při této příležitosti vyslovit: aby totiž někteří vedoucí lidé z německého tábora odložili způsob svého postupování. Mají ještě příliš mnoho pangermánské povýšenosti, pohlížejíce na nás jako na inferiorní. Mýlí se velmi.

Také mne zaráží, jak část německých předáků nesprávně a nepravdivě posuzuje a líčí naše poměry. Pochopuji, že je jim těžko vzdát se bývalé nadvlády a spokojit se rovnoprávností. Ale zaráží neloyálnost

a vědomá anebo úžasně lehkomyslná nepravdivost v posuzování a odsuzování naší administrace a našeho státu. Platí to zejména o propagandě zahraniční, která velmi často je velmi neloyální. Ostatně tato propaganda nám jen pomáhá; slušní cizincové vyslechnou také druhou stranu a přesvědčují se o neloyálnosti a nepravdivosti; ale je škoda času a námahy. Nebyl bych objektivní, kdybych vinil jen propagandu německou; a mimo to máme podobné potíže s nevěcnou kritikou ve vlastním táboře.

Přeji si, aby vláda ve všech otázkách a speciálně v otázkách národnostních měla jasný a určitý program a podle něho positivně postupovala bez ohledu na postup oposice. Náš stát, naše republika, její udržení a zdokonalení vyžaduje politický program, jenž musí býti vyvážen státnickou dovedností z historie vlastní a Evropy a z přesného posuzování všech poměrů, historií a přírodou daných. To bylo a je síla naší politiky zahraniční. Stejně naše politika vnitřní nemůže a nesmí býti diktována dočasnými a podřízenými ohledy na osoby, strany a místa.

Otázka naší republiky je otázkou světovou.

Evropa a lidstvo ocitlo se válkou a úpravou mírovou na stupni, na němž nacionální šovinismus je překonán. Šovinismus je všude kocourkovstvím, nejen u národů malých, nýbrž i u velkých. Šovinismus svou slepostí a malichernou panovačností všude se stal hrobem svobody a samostatnosti. Tomu přece je světová válka výstražným poučením.

6. — Jaký pak je rozdíl mezi námi Čechy a Němci? — Anekdota o kočkách. — Slovanský charakter.

Rozumí se, že jsem při svých slovanských studiích o tomto tematě mnoho uvažoval; snažil jsem se věc vypozorovat a formulovat. Nebylo mi to

snadné — až náhodou přítel Němec jednou za řeči o karakteru nás Čechů a jich Němců sdělil mi následující skutečnou událost — maličkost, jíž karakter Čecha a Němce znamenitě je zachycen. Historie je dosti nevinná, jedná se v ní o zabití — koček; avšak historie je pro naši otázku výtečná a proto ji podávám; ostatně, jak čtenář hned pozná, zabití několika koček stálo mnohem více myšlenek a citů, myšlenek a citů lidských, než jich stálo některé loupežné tažení v 5. století, o němž nám historikové napsali celé folianty.

Na národnostním rozhraní severovýchodním Čech koupil si (nedávno) statek; přítel můj v kraji byl duchovním, měl příležitost historii pozorovat a dopozorovat.

Nový statkář, jak řečeno, Čech, nenáviděl — kočky, měl proti těm zvířatům, jak se říká, idiosynkrasii a proto byl všecek rozzuřen, když na svých dvou dvorech u svých šafářů nalézal hojnost koček. Šafáři chovali kočky proti myším. Jeden dvůr byl v české obci, a byl na něm šafářem Čech, druhý dvůr byl už v německé obci, šafář byl Němec.

Můj přítel znamenal, jak statkář pro kočky skutečně se stával nervosní, i čekal, co z věci bude, neboť bylo mu nápadné, že prostě nerozkázal, aby se kočky odstranily. Přicházeje na dvory po prvé, po druhé, po třetí, vždycky ptával se šafářů a okolkoval, k čemu tolik těch koček mají — ale neřekl jim, že jich nechce vidět. Po čtvrté se již tázal, zdali ty kočky „ještě“ mají.

Šafářovi Čechovi ty opětné otázky pánovy nedaly pokoje — Němec zůstal klidný. Čech poradil se s ženou, jako že ten pán patrně koček nemá rád, a proto se usnesli, že je chuďata odstraní. Pán byl tomu velmi rád, ač ničeho neříkal. Na německém dvoře

kočky však zůstaly — a když jednou pán už příliš nápadně chválil Vávru za to, že již nemá „těch koček", šafář Schmidt se zeptal, přeje-li si pán, aby byly odstraněny. Pán k otázce potakal, a tak zmizely kočky i z německého dvora.

Avšak na dvorech nadmíru plemenily se myši — pan statkář poznal, že musí svou velkoměstskou idiosynkrasii podřídit ohledům národohospodářským, ač nechce-li, aby se sýpky staly myším královstvím.

A nyní stejná historie se odehrává opačným postupem. Pán po čase o kočkách počíná mluvit velmi z daleka — patrně si tentokráte tím méně troufal dát přímý rozkaz; pak se zase obou šafářů jen dotazuje, nemají-li „ještě" koček — Vávra zase se poradil se svou ženou: „Jářku, stará, nemyslíš, že pán si přeje mít kočky, když se po nich ptá?" a když pán přišel po třetí nebo po čtvrté, našel u Vávry kočky nové. Zase Schmidtovi pochválil Vávru, Schmidt zase se přímo otázal, má-li také pořídit kočky, a když mu bylo řečeno, že by to „snad neškodilo" — byly konečně i na německém dvoře kočky rehabilitovány.

Vidíte — vysvětloval mi přítel Němec — tu máte Čecha Slovana a Němce Germána. Čech pán, kde by Němec prostě vyslovil své přání a vůli, neporoučí přímo, ba ani nežádá, ale své přání svým podřízeným Čechem dá vycítit, dá se mu dovtípit; Němec šafář se nedovtipuje, ale mužně a odkrytě se po vůli pánově táže, a ten musí se mu nechtě rozhodnout. K určitému rozkazu, co poručeno, koná.

Případ ten — přítel pokračuje — velmi mne zarazil a dal mně myslit. Tázal jsem se sám sebe — který z obou šafářů je milejší... líbí se mi více Čech, je v poměru obou více citu, něžnosti anebo

jak bych to nazval; ovšem je i naše německá přímost a mužnost pěkná, ale není tak milá. A co byste řekl — táže se přítel — jak otázku rozhodl statkář Čech? Tázal jsem se ho na věc — jemu, zdá se mi, německý šafář jaksi imponoval...

Pravíte: německá „přímost", přerušuji svého lidového psychologa; jaká je tedy v tom českém napovědění a dovtípení „nepřímost"? Je to jen nepřímost, ale nevidím v tom — pokračuje můj besedník po krátkém rozvažování — neupřímnosti, nic falešného, je v tom pouze něco měkčího, jemnějšího, anebo jak bych to řekl...

To je moje historie o kočkách — ujišťuji, poučila mne mnohem více než všecko, co od nejstarších dob dob až podnes z literatury o karakteru Čechů a Němců jsem si shledával. Často a opětně jsem si věc analysoval — nešlo mi dlouho z hlavy to slovo o německé: přímosti. Vzpomínal jsem si, že nám Slovanům, a obzvláště Čechům, vytýkají jakousi falešnost a lživost; vzpomněl jsem si, že my sami si to vytýkáme — Dostojevskij na př. kárá ruskou nepravdivost. I hledal jsem, zdali v té netroufalosti a měkkosti našeho českého statkáře není právě netroufalost člověka, jenž si lidem netroufá podívat do očí, tedy netroufalost člověka přece jen neupřímného? — Avšak — přemýšlel jsem — proč pak Rusové mají dvoje slovo pro lež? (lgať — sovrať)? Není to ukázání, že je dvojí lež? A nevykládá se naše česká „faleš" do jisté míry tím, že nejsme samostatni, kdežto v jádru svém nejsme falešni a neupřímni, pouze „nepřímí" (jak řekl můj přítel)? Této nepřímosti Němci a jiní Neslované nerozumějí — — avšak — lekl jsem se opět — nevede tato nepřímost snadno ke skutečné a nepěkné neupřímnosti? Ale co — hájí se ve mně Čech — nevede ta německá přímost k drzosti a hrubosti?

Svěřil jsem své pochybnosti příteli. Obratem pošty dostal jsem starou odpověď — tak určitě byl u věci rozhodnut. „Srovnejte přece — radí zároveň — kázání svých českých a našich německých reformátorů, třeba Husa a Luthera, uvidíte (sit venia verbo)[8] Vávru a Schmidta. Co pak nepochopujete, že do vaší české měkkosti musila se přimísit germánská pevnost Wiklifova[9] a později Lutherova?"

List mne potěšil, ale i nepotěšil — bez Wiklifa by to nebylo šlo? A pomohl nám Luther?...

Nebylo nám možné — (vím, že se při těchto úvahách byzantinští císařové, píšící o Slovanech, v hrobě obracejí) — zvykat si, když už jsme tak měkcí, ke vlastnímu pevnému předsevzetí, k takové autosugesci ve větším slohu, donutit sebe samého sám, tak jak ti sedláci prosili slavného úřadu, aby jim bylo poručeno dělat silnici, které tak tuze potřebovali... Před Karsem dva ruští mužíkové vojáci dívají se na pevnost.

A. Vezmeme ji?

B. (Obzírá pevnost jakoby znaleckým okem.) — Nevezmeme, není možná.

A. ... Jestliže nám rozkážou?

B. ... Vezmeme — rozumí se...

A tak ten měkký, nebojovný mužík, jak Leroy-Beaulieu říká, stává se nejlepším vojákem, měkký člověk stává se udatný k neuvěření. Všecko tedy tkví v tom, abychom sobě my sami rozkazovali, ne cizí...

---

[8] odpusťte to slovo; t. j. srovnání malého s velkým. — [9] Wiklif (Wiclef, Wycliffe), anglický náboženský reformátor, předchůdce a učitel Husův († 1384).

7. — Národní sebekritika a spravedlnost vůči jiným národům. — Poznání skutečnosti. — Rozčilení není program.

O národech i o národě vlastním může se soudit docela nestranně a není třeba zbožňovati vlastní národ; mně na př. Slováci, protože poznávám jejich chyby, o nic nejsou nemilejší, než když jsem chyb těch nepoznával. Nepochopuji, proč poznávání skutečnosti by vadilo přirozené lásce vlastního lidu, jazyka, národa. V národy zvláště vyvolené nevěřím. Nemám potřeby snižovat národy jiné, aby můj tím vynikal. Poznávám také chyby jiných národův, ale ty mne tak nepálí, jako chyby národa mého — mne samého. Uznávám přednosti národů jiných ochotně, ale to na cit můj národní nemá vlivu žádného. Myslím, že je mravní povinností, mluvit o národech, vlastním i cizím, odkrytě; národnostní augurství překáží vlastnímu pokroku.

Přesvědčuji se pořád více, že o vlastnostech národů soudívá se téměř pravidlem nesprávně anebo aspoň povrchně. Lidé na lidech jiných obyčejně vidí jen, co jedí a pijí, jak se šatí, a ty dojmy smyslné a právě proto silné mají pak vliv na úsudek o karakteru — není ovšem snadné poznat duši člověka a národa. Přijímám tudíž úsudky takové co nejopatrněji, ba přímo s nedůvěrou — sám proto úsudku svého pronést se takořka ostýchám. Stačí posuzovat jednotlivá společenská zřízení, některé jednotlivé vlastnosti duchovní a tělové — vůbec neodvažuji se k paušálnímu ani chválení ani odsuzování podle zvyku těch, kteří dnes z národnostních vášní a rozčilení žijí.

V.

O STÁTĚ.

1. — Co je podstata státu. — Názory Palackého, Havlíčkovy o státě. — Demokratické pojetí státu — „socialisace" státu.

Politické názory přirozeně vrcholí v pojímání státu. Teorie sociologická, státovědecká a politická pořád se zabývá otázkou, co je vlastní podstata státu, jak vznikl a jaký je jeho účel. U nás o věci se ještě přesněji pracovalo velmi málo — i v tomto oboru názory Palackého a Havlíčkovy posud byly by nejdůležitější; v naší novější literatuře právnické a národohospodářské nalézáme rozbory pojmu státu více příležitostní.

U Palackého nalézáme (v historii) obzvláště také srovnání státu českého a slovanského se státem německým; avšak srovnání to dnes vyžadovalo by nejen revise, nýbrž kritického rozboru obzvláště proto, že o věci v naší žurnalistice objevují se teorie namnoze velmi fantastické a mýlící... V pojímání státu Palacký jako Havlíček v celku stojí na stanovisku konstitucionalismu porevolučního[1], jenže Havlíček je radikálnější; historism vedl zde k ideálům staroslovanského zřízení státního, namnoze nesprávně konstruovaným, ve kterýchžto ideálech se však přece jen skrýval liberální demokratism. A tento demokratism roku 1848 a doby pozdější u nás v pojímání státu zavládl.

[1] názorů ústavních po r. 1848.

Ukázal jsem v „České otázce“, jak se u nás idea národnostní postupem vývoje obrodního pozměňovala, a sice tak, že se národ pořád více a více pojímal demokraticky a určitěji jako lid, že se pojímal lidově; vyložil jsem, že to není pouze změna terminologie. Z týchž důvodův a příčin i pojem státu obdobně se pozměňoval, takže dnes i u nás, jako jinde, pojímáme i stát nejen demokraticky, ale lidově. Naproti staršímu liberalismu státovědeckému formulujeme dnes své správnější moderní nazírání ve výrok: že musíme politiku a stát socialisovat. Čelíme tím vědomě dvojímu liberalistickému názoru: názoru o všemohoucnosti státu, přejatému liberalismem od absolutismu a reakce, a druhé, rozumíme socialisací netoliko rozšíření politických práv na nejširší vrstvy (to se již stává), nýbrž hlavně, že stát a politická práce přihlížet má ku potřebám tříd všech a ovšem třídy největší, lidu.

2. — Stát není samostatnou bytostí stojící nad společností a jednotlivci. — Přežitky aristokratismu v nazírání na stát. — Zbožnění státu: politický fetišism. — Konkrétní a reální pojímání státu proti právnickým abstrakcím.

Toto moderní pojímání státu, má-li býti politicky plodným, vylučuje především starší nazírání na stát jakožto na nějakou samostatnou bytost mimo- a nadspolečenskou. Smím-li užít výrazů učenějších, tedy nesmíme na stát hledět mythicky, t. j. nesmíme v něm vidět a zbožňovat nějakého poloboha nebo přímo boha. Avšak tak se na stát lidé dnes pořád ještě dívají — stát je veliké většině i lidí

vzdělaných, ovšem i politikům (poslancům), bytost ohromně veliká, bytost stojící nad společností a jednotlivci, bytost moudrá a všemoudrá, jedněm dobrá, druhým zlá.

Tají se v tomto nazírání na stát kus staršího aristokratismu (i buržoasního), jenž tak, jako pokládal za národ („politický národ") jen sebe bez „lidu", i stát viděl jen v politické organisaci tříd svých. Ludvíkovi XIV. byl stát on sám a vyslovil to své vědomí i proti šlechtě a buržoasii; po francouzské revoluci v moderním konstitucionalismu řekl by Ludvík: stát jsem já — ovšem i parlament; avšak my dnes, teoretikové i pokročilí politikové, říkáme: stát jsme my všichni, my jsme stát. Kdo jen trochu rozbírá nynější řeči politické (i radikálů!), nalezne v nich tohoto staršího nazírání dost a dost.

Vedle tohoto politického fetišismu[2] vyskytá se však také nazírání, jež bych nazval scholastickým — stát je veliká abstrakce[3] po způsobu „juristických[4] osob". Toto nazírání, skutečně abstraktní, charakterisuje nejvíce politisující právníky, pokračovatele středověké scholastiky.

Hlavně proti těmto názorům (a jejich četným odstínům) musíme si zvykat pojímat stát (a podobně společnost, národ, lid atd.) konkretně a reálně: Tolik a tolik obyvatelů s určitými vlastnostmi duchovními a fysickými, shromáždění ve stát, mají mezi sebou tolik a tolik různých úředníků politických, tolik ministrů a mají svého určitého vladaře; ti úředníci a všichni, kdo vládnou, řídí se

---

[2] fetišism zbožňuje a uctivá rozličné předměty, zvířata atp.; je to původní forma náboženského projevu (= mythické nazírání). — [3] abstraktní = odtažitý, příliš všeobecný: in abstracto = všeobecně. — [4] juristický = právnický; osoba právnická může být nejen jednotlivec, nýbrž i na př. spolek.

tou a tou ústavou, ale také těmi a těmi zvyky atd. — zkrátka musíme učinit pokus, každé kolektivum, tedy stát, církev, národ, lid atd. pojímat ve své časové dané plnosti. Tedy ne: stát in abstracto[8], nýbrž tolik set úředníků soudcovských, tolik administrativních, tolik ministerských, tolik členů dvora, tolik vojáků atd., jedním slovem: mít názor o státu učleněný, plný, ne mlhavý a prázdný nebo abstraktní („všeobecný“).

3. — Politická, státní činnost je jen jednou vedle rozličných činností společenských: náboženských a mravních, vědeckých a uměleckých, hospodářských. — Účinná činnost státní řídí se snahami osvětnými; kontroluje hlavně poměry hospodářské. — Závislost státu na životě kulturním, také mezinárodním. Světová centralisace nejen hospodářská.

Kdo tak věc pojímá (kdo tedy zná politickou, hospodářskou atd. statistiku své země, funkce jednotlivých úřadů atd.), prohlédne, že politická funkce je jednou z různých sociálních a kulturních funkcí určité společnosti; pochopí, že státní, politická činnost souvisí s ostatní činností kulturní a že určitý stát odpovídá určité církvi a názorům náboženským, zároveň názorům literárním a vědeckým, hospodářským a obchodním atd. Státní moc a vliv stojí vedle sociálních mocí a vlivů jiných, všecky ty moci a vlivy navzájem se křižují, působí na sebe. Politická činnost je slovem jednou činností kulturní vedle kulturních činností ostatních a nemůže být účinná, jestliže se nespravuje tou ostatní činností.

Za různých okolností mívá hned ta, hned ona činnost jistou převahu a větší důležitost; vždycky

však státní činnost se spravovala kulturní silou společnosti, sloužila ideálům a tužbám osvětným, náboženským a mravním, a to i v dobách absolutistických. I dnes stát slouží osvětným ideálům národů.

Stát sice zabírá do své kontroly i ty ostatní činnosti a snaží se po moci co největší; ale o totéž se snaží každá jiná společenská třída a organisace, snaží se o to jednotlivci všech oborů. Avšak dá se bez hlubokého filosofování z poměrně malého počtu úřednictva a správců státních pochopit, že moc státní, i positivně pracující i negativně zabraňující, je mnohem slabší nežli sociální moci ostatní. Dnes přímá moc státu všude po výtce kontroluje poměry hospodářské; v době protireformace stát staral se více o náboženství a t. p. Ačkoli tato spravující, centralisující, kontrolující moc státu je veliká, přece není tak silná, jak úsilí a tužby náboženské, osvětné, vědecké, mravní, vůbec kulturní. Pro společnost, pro národy důležitější je tento život kulturní a jeho základové, nežli jediná jeho část, činnost politická.

A konečně proto, že stát více závisí na kulturním úsilí nežli toto úsilí na státě, každý stát závisí na „světové centralisaci", totiž na těch živých a pořád živějších mezinárodních stycích netoliko tržebních, ale kulturních vůbec.

4. — Parlament, poslanci a voličové ve státě a vládě. — Uvědomělost poslanců a voličů — jejich vzdělání politické. — Vzdělaná oposice ve státě. — Nutnost otevřené politiky ve státě, proti politice tajné.

K tomuto konkretnímu a reálnímu nazírání na stát máme v době konstitucionalismu tim

větší příčinu — parlament je část vlády, každý poslanec, volený voliči, je členem vlády. Voličové tedy kontrolují vládu. Ať je nynější parlamentarism sebe nedokonalejší, ať je třeba institucí jen přechodnou, je dobrý těm, kdo z něho dovedou něco udělat. Poslanci a jejich voličové jsou parlament. V daném okamžiku parlament může být špatnější než voličstvo, avšak nelze si dobře představit, že by poslancové, volení třeba jen od 6—6 roků, v prodlení mnohých desítiletí skutečně nerepresentovali svého voličstva.

Běží tedy v státě parlamentárním o to, jak voličstvo je politicky a všeobecně vzdělané a uvědomělé. „Svoboda není požíváním, nýbrž práce, nepřetržitá práce ve prospěch velikých úkolů kulturních moderního státu.“ (Anast. Grün[5].) Chceme-li mít zdatné sněmy a poslance, musíme se starat o důkladné vzdělání politické. Konstitucionalism, parlamentarism bez politického vzdělání poslanců a tudíž voličů je maskovaným[6] absolutismem. Obzvláště připadá tu žurnalistice veliký a vděčný úkol výchovní, neméně však všem těm, kdo národ, (anebo lépe) voličstvo vzdělávají a vychovávají.

Neboť dnes, při živé a všeobsáhlé práci kulturní, politika, jako praxe, vyžaduje důkladného vzdělání politického a všeobecného. Dnes politika není, čím bývala dříve. Panovat se dá mocí, ale nedá se jí spravovat. Politickou moc, působící živě a organicky, dává jen vě-

---

[5] Anastasius Grün pseudonym hraběte Antona Auersberga, (1806—1876); básník německý. — [6] zakrytým.

dění. „Vědění je moc.“ Dnes, jako každá jiná praxe a umění, také politika je praxe a umění uvědomělé a tudíž na vědění a politické vědě založené. Všude proto ve státech a společnostech pokročilých reformují se studia právnická a zavádějí se vyšší a nižší školy sociologické a politické.

Poslanec musí být politicky vzdělán, v každé četnější politické straně musí být nejméně tolik různých odborníků, kolik je resortů[7] ministerských, aby dovedli činnost administrativní kontrolovat. Zejména opposice parlamentární musí dnes být vzdělaná; když oposičník s velkým pathosem[8] a právem vytýká tomu onomu úřadníku nebo ministrovi, že nerozumí svému odboru, že se snad přes noc z generála stal kancléřem, musíme se ptát každého poslance a zejména toho oposičního, rozumí-li politice alespoň tolik, kolik ten generál. Nešťastný cirkulus[9]. Pokud generálové se stávají přes noc kancléři, potud z kaprálů se stávají vůdcové politických stran, a pokud kaprálové se stávají vůdci, budou se stávat z generálů kancléři.

Opositičník musí znát své odpůrce ve stranách a musí znát vládu, a tuto musí znát konkretně, t. j. musí znát vládnoucí osoby a jejich činy a podle toho musí postupovat věcně co možná proti určitým faktům. Sebe fulminantnější[10] řeč nezpůsobuje nápravy, jestliže řečník nedovede uvést fakty. „Fakty dovedou nás více pobouřit, nežli nejnebezpečnější zásady,“ řekl Junius[11]; fakty jsou vládě ne-

---

[7] odborů. — [8] řec. slovo pathos = bolest, utrpení; pak pohnutí, vzrušení, vášeň, zejm. u řečníka, herce. — [9] kruh. — [10] stkvělejší. [11] Junius, pseudonym neznámého autora politických listů uveřejňovaných v Anglii v době 1769—1772.

bezpečné. ... Proto máme i v politice, jako ve vědě, požadavek, jejž nelze dost důrazně opakovat: politik musí pozorovat, musí pozorovat všecky projevy stran a vlády a pak nepotřebuje žádných „důvěrných“ a „tajných“ sdělení a zpráv. Pro toho, kdo myslí a kdo mysle pozoruje, není žádného „tajného plánu“, tomu sebe důvěrnější zprávy nemohou dát nic podstatně nového. „Tajní“ zpravodajové, tajné a tajené zprávy a vědomosti jsou všude pro ty, kdo nedovedou pozorovat a vidět; zprávy ty jsou také podle toho, týkají se vněšností nápadnějších, jednotlivostí, jež mohou mít symptomatický[12] význam pro myslícího a pozorujícího politika, avšak nemají ceny takové, aby se na nich dalo zařídit politické jednání. Augurství[13], jedním slovem, i v politice dohrává, intrikánství a „diplomacie“ (i diplomacie) jsou politické přežitky. Tajnosti jsou dnes pro veliké pány, ale velicí politikové se jimi již nespravují.

5. — Hodnota státní moci s hlediska pokrokového, lidového: proti liberalismu a konservativismu zejména církevnickému; i proti marxistickému hospodářskému materialismu. — Místo hospodářských zájmů ve státě a společnosti; jejich závislost na úsilí mravním, duchovém.

Není snadno, několika črtami třeba jen skizzovat nazírání na politickou organisaci společnosti, které jsem nazval konkretním a reálním. Obzvláště není v té stručnosti snadné, dohodnout se o tom, jak cenit vliv a moc státní. I se stanoviska, které tu zaujímám, se stanoviska sociálního, lze v jednotlivostech i v celku mít formule rozmanité. Myslím, že

---

[12] příznačný. — [13] Auguři = sdružení římských kněží; augurství = chytráctví, tajné pletichaření.

tak, jak to formuluji, má se věc formulovat se stanoviska skutečně pokrokového, lidového.

Co se obzvláště hodnoty státní moci týká, stojím proti liberalistickým teoriím státovědným z uvedených důvodů; s konservativními názory, jak je formulují politikové církevní, katoličtí, pravoslavní i evangeličtí, shoduji se v mínění, že politická moc (co do své podstaty) je podřízena moci duchovní; rozcházím se však od nich tím, že nepokládám světskou moc státní za tak materiální, jak obyčejně hlásají.

Rozcházím se také od běžného učení sociálně demokratického, podle kterého stát nynější založen je pouze na moci, resp. na násilí; nesouhlasím s učením, že tento stát násilím se zvrhl z domněle svobodného zřízení společnosti organisované bezstátně, a nepřijímám názoru, že nynější stát a s ním všecka moderní civilisace má především smysl hospodářský, ekonomický...

Kdo pojímá stát materialisticky, snadno upadne v chybu, že bude pojímati materialisticky společnost všecku a celý její život. Avšak ani stát a dokonce celá společnost není jen organisací hospodářskou a není jen na hospodářství založena. Hospodářská činnost společnosti vyvíjela a vyvíjí se vedle činností jiných a vyvíjela a vyvíjí se také na základě výsledků různých činností jiných. I kdyby pravda bylo, že člověk je egoista[14] a že má jen interes[15] hospodářský, tedy nedovede hospodařit bez vědomostí a bez vědomostí mnohých. Avšak člověk není od přírody jen egoista a nemá jen zájmy hospodářské, nýbrž má zároveň i zájmy jiné. Chce žít fysicky, ale i duchovně. V kulturní plnosti života společenského vyvinula se v každé době jistá forma hospodaření

[14] sobec. — [15] zájem.

a ta forma odpovídá vždy všem ostatním současným a s hospodařením blíže dáleji souvisícími činnostmi. V každé době máme vedle sebe nejen jisté kvantum a kvale[16] hospodářských statků, ale máme také jisté kvantum a kvale statků duchovních; člověk netolikc pracuje tělem, ale i duchem, pracuje a modlí se, pracuje a myslí, poznává, učí se a učí jiné, tvoří umělecky, žije v rodině a společnosti — zkrátka, v consensu společenském hospodaření je činnost vedle jiných činností jedna a činnost ta souvisí se všemi ostatními činnostmi. A nejen to, ona nesouvisí pouze, nýbrž je na nich i závislá, jako zase i tyto závislé jsou na ní — do které míry, to ovšem je otázka, o které tu jen tak stručně nelze rozhodovat. Železnice nerozváží jen zboží, ale i myšlenky a z myšlenky se zrodila. Adam Smith[17] nepodal jen svou soustavu ekonomickou, ale i ethickou, z obou vykládal organisaci společnosti. Jistě při pozornějším přemýšlení lze pochopit alespoň tolik, že člověk, že společnost není, jak Ruskin[18] jednou řekl, pouze lakotný stroj, ale i bytost cítící a myslící.

Nesdílím-li tedy názor, že společnost, nynější společnost je zorganisována pouze hospodařením, po případě kapitalismem, a nesdílím-li mínění, že se lidstvo, třeba se vyvíjelo jen 6000 let, počne vyvíjet docela jinak, protože různí teoretikové mají své různé plány pro budoucnost; a nesdílím-li konečně teorie Marxovy právě tak, jak nesdílím učení jeho odpůrců — sdílím přece úplně přesvědčení těch, kteří vůkol sebe v naší společnosti vidí mnoho a mnoho nespravedlnosti a kteří proto hlásají, že musíme spravedlnosti zjednat průchod. Přesvědčení toto pokládám za docela oprávněné.

[16] množství a jakost. — [17] A. Smith (1723—1790), z hlavních zakladatelů vědy o národním hospodářství. — [18] John Ruskin, anglický spisovatel (1819—1900).

Vyložil jsem v „České otázce“ a nebudu to zde opakovat, že humanitní ideál, ideál český, je dnes ideálem sociální reformace — to znamená, že se musí dostat spravedlnosti těm, jimž se jí podle našich nynějších řádů nedostává, tedy dělníkům a všem, kteří vyloučeni jsou od svobodné práce kulturní. Protože nesouhlasím s Marxem, nejsem k tomu slep, že naši dělníci jsou utlačováni.

Jednostranného hospodářského materialismu drží se všichni, kdo chtěj nechtěj z hmoty dělají ducha, ba boha. Materialism nedá se odstranit materialismem. Mně se zdá, že mnozí antisemité a socialisté dopouštějí se chyby, kterou vytýkají kapitalistům a semitismu — tancují také kolem zlatého telete.

Nenamítej nikdo, že antisemité přece tak nenávidí kapitalisty židy — nenávidí, ale ještě více jim závidí, a všeliká nenávist a závist zesiluje jen zlo, které nás tíží. Je staré pravidlo, že se často nejvíce potírají strany, které si jsou nejbližší. Strany a boje o sobě nejsou důkaz, že strany a boje jsou oprávněny.

Ti antisemité a socialisté, kteří společnost pojímají materialisticky, propadli de facto[19] liberalismu. Nedám se másti socialismem křesťanským a pod. hesly a směry. Klerikál, jenž snáší přepych své hierarchie, vytýkaje jej židovi, křesťanem není.

6. — Proti anarchismu. — Služba sociální reformaci. — Oposice filosofická: kritika zásad. V úryvkovitém konání a myšlení je zřídlo krise. — Čeho žádáme na poslancích. — Politická práce a nepráce —

[19] ve skutečnosti.

sporí. — O zahrávání s revolucí. — Demokracie žádá ve státě a v stranách diskusi.

Proti teoriím anarchistickým stojím proto, že neuznávám správnosti anarchismu (rozumí se teoretického, neboť býti proti anarchismu činu není žádná obtíž); odmítám anarchism ve všech filosofických formách, ať se tedy podává jako nadčlověčství, nebo umělecký a filosofický aristokratism, bohémství, titanism[20] atd. Pokládaje státní organisaci společnosti za tak přirozenou, jako všecky organisace jiné, nedovedu v ní, in concreto[21] ve vládcích a správcích politických, viděti přirozené a zapřisáhlé nepřátele společnosti. Vidím chyby a vady politického zřízení, jako je vidím v zřízeních ostatních, a proto chci ve službě pokroku stát proti těm chybám a vadám všem a na celé čáře; jednostranná oposice velmi snadno se zvrhá v revoluci a já chci sloužit sociální reformaci. Reformace vyžaduje a předpokládá však netoliko oposici politickou nebo náboženskou atd., nýbrž oposici filosofickou, t. j. kritiku na celé čáře koncentrickou a ovšem kritiku plynoucí z celkového přesvědčení filosofického a z úsilí, zaměnit staré novým.

S tohoto stanoviska nepokládám za hlavní věc polemisovat pouze proti jednotlivým projevům té neb oné politické myšlenky; je-li vůbec myšlenkou, a nikoli více méně mechanickým napodobením, je myšlenkou z celé soustavy politických názorů, a ty politické názory zase jsou částí celkového nazírání na život. Přihlížím proto k tomuto poslednímu zřídlu nynějších politických, vědeckých a všech mínění

[20] Titanové = vzpurná božstva řeckého mythu; titanism = vzpoura proti něčemu velikému, krajní individualism, nezastavující se před žádnou autoritou. — [21] určitěji.

vůbec. Dnes, kdo myslí, donikat musí k principiím — úryvkovitého konání a myšlení máme dost, více než snášíme, vždyť právě v něm je zřídlo nynější krise světové, jejíž speciálním projevem je také naše nynější krise národní a politická.

Stanovisko, jak je zovu, lidové, sociální, neopravňuje k mínění, že stačí poslancům jen politické uvědomění. Ovšem, u nás, kde zápolíme o svou vlastní vládu a kde jsme se teprve probudili k národnímu vědomí, musí se tohoto momentu dbát také a velmi poctivě. Avšak ani u nás neměl by se indiferentism[22] národnostní pokládat za naše hlavní zlo národní. Na každý způsob čiňme již rozdíl mezi uvědomením národním a politickým (sociálně-politickým).

Pokud parlament a poslancové representují volící národ, stačilo by ovšem, aby poslancové, jak se říkává, tlumočili mínění lidu (voličstva). To znamená konec konců říci, jsou-li občané spokojeni nebo nespokojeni. Občan každý stačí, má-li dostatek soudnosti, aby posoudil prospěšný nebo neprospěšný účinek vládní činnosti. My každý cítíme, že nás bota tlačí a kde nás tlačí. My dovedeme obuvníkovi i říci, co (vlastně co asi) si od něho přejeme, ale boty si udělat neumíme. Právě tak běží o to, stačí-li občanům, aby jejich poslancové jen ukazovali na neblahé účinky vládních opatření, anebo chtějí-li, aby dovedli říci, co se má dělat, co nedělat. To předpokládá nejen, aby se neblahé účinky politiky pociťovaly, ale hlavně aby poslanci dovedli poznat pravé příčiny těch neblahých účinků

[22] lhostejnost.

a aby uměli poradit, co se má opravit a jak.

Čím spletenější je netoliko státní, ale i společenská organisace vůbec, tím toto rozpoznání pravých příčin stává se nesnadnější, politické umění stává se těžším a těžším. Proto již dnes parlament plenární[23] nemá té důležitosti, jako činnost ve výborech. Již dnes vlády samy starají se o dobré odborníky ve svých jednotlivých ressortech — a ti s velikým klidem poslouchají nájezdy neodborných poslanců, neboť vědí, že voličstvo konec konců posuzuje nejen špatné, ale i dobré účinky vládní prakse.

Proto dnes musí se na poslanci žádat a musí se především žádat politické vzdělání. Neúhonný, nezištný charakter rozumí se sám sebou; nerozumí se však sám sebou charakter politický a ten bez politického vzdělání není možný...

Těchto myšlenek o politické taktice nepronáším jen tak na plano a bez úmyslu.

Pravím-li tedy, politická taktika dnes spočívat musí v politické práci všech, v práci založené na náležitém vzdělání všech, čelím tím docela vědomě a úmyslně politické nepráci, politické taktice dob starších a prošlých. Práce politická, jako skutečná práce všecka, vyžaduje soustavnosti, pilnosti, stálosti, vytrvalosti — občasné vzpružení citů a vůle a úryvkovité jednání není prací. Takové taktiky si dovolovali v starší době velicí páni, dovoluje si jí aristokracie a plutokracie ještě i dnes, ale to není politika lidu a nemá ani pro

[23] schůze všech poslanců (plena) proti schůzím jednotlivých výborů parlamentárních.

lid a vůbec pro nikoho významu. Tato politika je sport, ne práce.

Člověk moderně vzdělaný poznává, že společnost se vyvíjí krokem, ne skokem, a proto stojí ve všech oborech, tedy i v politice, o stálou práci reformační. Je tedy proti všeliké revoluci, proti revoluci zdola i shora. Revoluční taktika je taktika zastaralá, je šosáctvím. Realistické a konkretní pojímání společnosti a státu vylučuje politický romantism; realism a revoluce (násilná) jsou naprosté protivy. Kdo věří v revoluci, nebéře života doopravdy. Vím, že revoluce je dnes přežitkem starého režimu — politika demokratická a lidová revoluce nepřipouští. Svět stál a stojí na práci, ne na náladě, svět udržuje se jen prací, a to prací drobnou, prací stálou. Ani v geologii katastrof není a nebylo, co se dříve mělo za ojedinělé, úryvkovité katastrofy, poznáváme teď za výsledek nesčetných vlivů malých a menších. Tak i ve společnosti a historii převraty veliké, bijící do očí lidí nepochopujících, jsou jen sumací[24] a výsledkem stálých vlivů a příčin malých. Dnes poznáváme, že zejména revoluce posledního století byly výsledkem a pokračováním předchozího pochybeného vývoje, poznáváme, že revoluce je symptomem[25] a další příčinou nezdravoty, a proto voláme po práci a opět po práci soustavné, promyšlené, stálé, vytrvalé. Politika lidová je stálou a nepřetržitou reformací — politika lidová je nadšením pro práci a prací.

(Při korektuře teď — 1908 — dodávám, že ovšem revoluce reformní má oprávnění: bez revolucí by se všecky dobré pokroky nebyly staly. Psal jsem proti zahrávání s revolucí.) ...

---

[24] souhrnem. — [25] znamením.

O politické diskusi žurnalistické a literární není v starých stranách potuchy. Jak jinak lze provádět politiku lidovou (třeba i: „demokratickou"), nežli když voličstvo a politikové z povolání politicky myslí, t. j. politicky přesně myslí? A politické přesné myšlení všude se jeví v politické literatuře a žurnalistické a literární diskusi...

7. — Význam politické samostatnosti národní: dovršení národního obrození politickým osvobozením. — Vlastním obsahem samostatnosti politické: uskutečňování humanity, mravnosti a pokroku vzdělanosti. — Státní samostatnost a „světová centralisace".

A. — Při nehotovosti naší a nedostatku dělby práce pro nedostatek pracovníků se stalo, že veliké vrstvy národa si zvykly očekávat od politiky dovršení našeho obrození a přímo naši spásu. Dokonce pak při novosti konstitučního života politická činnost zdála se tak mnohým být sumum národní práce. Nemůže být osudnějšího omylu. Jako jsme za Kollára a s Kollárem politického působení a státního života nedoceňovali, tak jsme je po Kollárovi přeceňovali.

Život státní a politický nemá pro národ té důležitosti, která se mu u nás tak často přisuzuje. Určitěji řečeno: politická samostatnost nás nespasí a nezachrání; byli jsme samostatní a ztratili jsme samostatnost svou, a jsou národové samostatní a přece nesvojí. Palacký dobře poznal a neúnavně kázal, jak politický osud národa našeho závislý je na tom, co on zval „centralisací celé zeměkoule", a jak tím nuceni jsme k asociaci se státy a národy jinými, a jak v té centralisaci světové udržet se můžeme jen neúmornou prací osvěto-

vou — hlasu toho politikové naši a my všichni jako bychom neslyšeli, a slyšíme-li jej, tož mu nerozumíme...

Naše obrození dovrší se teprve, když domůžeme se své správy v jisté formě politické samostatnosti, neboť nejsme a nebudeme cele svými, pokud nebudeme si sami pány a správci. Avšak dosažení toho cíle stává se pořád těžším a nebude snadnější, i kdybychom plné samostatnosti politické dosáhli, neboť o to běží, i politické samostatnosti využít k své samobytnosti a duchovní samostatnosti, a té ani politická samostatnost sama nám nezaručuje. Život státní a politický je jen skrovnější část života duchovního.

B. — Nestačí ustavičné vlastenecké kázání, o to běží, aby programu vlasteneckému vtělen byl plnější obsah moderní práce pokrokové. Či pověděl Palacký pouhou frázi, řka, že zakrsá a zhyne každý národ a tudíž i náš neúchranně, jestliže v době parostrojův a parochodů neosvojí si všecky pokroky vzdělanosti a osvěty — pověděl Palacký pouhou frázi, řka, že je „životní otázkou národu našeho", jestli pokračovat budeme v moderní vzdělanosti?

Náš program politický a dokonce i program národnostní je proto tak málo účinný, že je příliš abstraktní, nevystihuje plnost novodobých potřeb kulturních. Program národní nejsou pouze hesla — ovšem také potřebná —, ale je poznáním všech těch prostředků, jimiž za daných poměrů poslední cíle národního bažení se dají dosíci.

Rozumí se samo sebou, že strany politické za svůj konečný cíl prohlašovat musí státní právo,

rozuměj politickou samostatnost. Avšak o to běží, aby si hlasatelé vědomi byli prostředků, vedoucích k tomu cíli, a aby hlásajíce tento cíl, nepřestávali na hlásání, nýbrž neúmorně kde kdo v oboru svém pracovali o své a jiných vzdělanosti, jak Palacký to žádal. Samostatnost neudrží a nespasí žádného národa, národ si musí udržet samostatnost — spasí nás mravnost a vzdělanost; i politická samostatnost je jen prostředkem pravého života národního — pozbyli jsme jí, když jsme přestali jako národ mravně žít. U nás i politická strana vedle svého užšího programu politického musí stát na pevném základě širokého programu kulturního. To u národa menšího, i kdyby byl politicky samostatný, ani jinak být nemůže, nemá-li i ta politická samostatnost být jen pro forma a politický prostředek mocnějšího souseda.

Úpadek politických stran našich nejeví se pouze v této politické abstraktnosti, ale i v tom, že se ztratilo a ztrácí vědomí našich obrodních ideálů. Kollár, Palacký, Havlíček budovali jej na základech humanitní filosofie — potomkové ztráceli a ztratili ten základ a odsud pak ona všednost, která se více než třeba zjevuje v našem národním konání.

Nemluvím pro politický a národní indiferentism. Vím, že řekl Havlíček: „Chceme-li svobodni být jako národ, musíme dříve — národnost míti.“ To však neznamená napřed národnost a pak svobodu, Havlíček sám řekl, co míní: „My chceme opravdovou svobodu, která nám i národnost naši pojišťuje a k vůli prospěchu jiných neodřekneme se vlastního.“ Mezi ideály, pro něž nejlepší naši a všech národů mužové žili, pracovali a trpěli, a mezi naším národnostním úsilím nesmí být časového rozdílu, národnost bez těchto ideálů je nemyslitelná

a, jak právě naše obrození nám dokazuje, neudržitelná. Palacký to v řeči svatoborské docela dobře řekl — byli jsme velicí, když jsme se nesli za svými velikými cíly a ideály, klesli jsme, když ideálů těch jsme se vzdali.

C. — Teprve po francouzské revoluci a revolucemi a přeměnami jí následujícími počíná v Evropě a také u nás v Rakousku uvědomělá politika národnostní a jazyková. Teprve na konci minulého věku[1] počíná uvědomělá germanisace, ale ani ta nebyla ve svém prvém rozmachu a svými nepromyšlenými prostředky tak nebezpečná, jak v době pozdější, tedy jak v tomto století. Proto jsem řekl v „České otázce" a opakuji to zde, že od roku 1848 a zejména pak ústavními řády let 60tých počíná na nás tlačiti kultura, literatura a jazyk německý. A právě tím, že škola stala se tím, čím našim otcům byl chrám, vrhli jsme se ve světový zápas myšlenek; a jak naši otcové sobě hledali své duchovní bratry až v Asii, tak dnes každý, kdo chce myslit — a nemůžeme nemyslit — hledá si své bratry všude, po celém světě. To nemůže být jinak a nebude. Myšlenka nezastavila se a nezastavuje se před politickými i jazykovými šraňky.

To je smysl té „světové centralisace", jejíž jazykový a národnostní dosah Palacký tak záhy postřehl, ukazuje nám, vedle programu státoprávního musíme se postavit na široký světový program kulturní. Jsme uprostřed Evropy: ta Evropa se počíná organisovat kontinentálně, ba již světově...

[1] 18. století.

8. — Vnitřní práce za upevněním naší republiky. — Spravedlnost matematikou humanity. — Překonání rakušanství. — Důležitost dobré správy a pořádku. — Naše republika musí mít svou ideu.

A. — Víme, že nedosáhneme našeho národního programu pouze politikou zahraniční, že musíme hlavně pracovat uvnitř. I v tom naše politika podle Havlíčka bude poctivá a rozumná.

V přechodné době vynasnažíme se o zachování pořádku, chceme se věnovat klidné práci administrační. Podstata demokracie je v administraci a samosprávě. Demokracie není panování, nýbrž prací k zabezpečení spravedlnosti. A spravedlnost je matematika humanity.

Zvelebení zemědělství, průmyslu a obchodu musíme věnovat zvlášť pozornost; nastoupíme novou železniční a komunikační politiku...

Ale člověk a národové nežijí jen chlebem; uvědomili jsme si všichni, že potřebujeme převychování. Starost o školu a všecek duševní život vyžaduje nejintensivnější péče. A rozumí se, že zákonodárné orgány musí vytvořit nové, novým poměrům odpovídající zákony. Nezdravé rakušanství musí být důkladně překonáno, opravdová převýchova nestačí k odstranění vnějšností. Vůbec teď máme možnost mnohé plány, posud teoretické, uplatniti prakticky; vyvarujme se překotností, máme času dost, nemusíme mít všechno najednou. Začneme s nejnutnějším a s tím, co umožní a usnadní vývoj další, vývoj organický.

Světové i naše poměry vyžadují pronikavé sociální reformy; demokratická rovnost vylučuje všeliké vykořisťování a panství třídní.

Jsem šťasten, že vidím ženy v tomto shromáždění. Věřím, že ženy se mají věnovati veřejné činnosti jako mužové.

Doufejme, že ujednání mírová v Paříži nám zabezpečí trvalý mír. Tím neodpadá starost o národní obranu, naopak musí býti naším úsilím zbudovati všenárodní systém účinné defensivy. K tomu cíli jest nám třeba také úsilné politiky populační. Jsem rád, že ve vládě máme již ministerstvo zdravotnictví. Zkušenosti dlouhé války nutí přímo k péči o tělo a ducha budoucích generací. Ideály Fügnerovy a Tyršovy se právě v naší armádě osvědčily.

Chceme všichni, jednotlivci i národové, být lidmi! Velké oběti na životech a statcích nevyšly nadarmo. Dosáhli jsme svého cíle. Teď se vynasnažíme, abychom si ho navždy zabezpečili. Úkol snad těžší než za války. Všichni občané dobré vůle, bez rozdílu stran, náboženství a národností, mají dánu možnost vybudovati vzorný demokratický stát, jehož úkolem bude starati se o zájmy všeho svobodného samosprávného občanstva...

... Získali jsme si sympatie spojenců a respekt odpůrců svou organisační dovedností a tím, že jsme dovedli udělat a zachovat pořádek. A pořádek musíme zachovat i nadále a za všech okolností. V našich zemích nesmí býti žádného znásilňování; snažně Vás prosím, přátelé, přispívejte, kde kdo můžete, k uklidnění; nepořádky by nám valně uškodily politicky, zejména Anglie a Amerika by nepořádky nesly velmi nemile. Prosím v tom o Vaši spolupráci velmi snažně...

B. — Náš stát vznikl za války a válkou, a proto politika vnější měla a má dosud tak velikou důležitost. Tou měrou, kterou v Evropě nastane klid, mír a práce, všude nabude vážnosti politika vnitřní.

Také u nás mezi naší politikou zahraniční a vnitřní nastane rovnováha, že politika vnější nebude rozhodovat o politice vnitřní. Budoucnost republiky a našeho národa spočívá na naší politice vnitřní, na tom, jak stát dovedeme spravovat, co politicky a administrativně umíme a dovedeme.

Potřebujeme především výkonnou a dobrou administrativu; konkretně řečeno, novou, slušnou byrokracii. Bez byrokracie, bez úřednictva a zřízenectva není státu. Naše úřednictvo má úkol stát se úřednictvem demokratickým a republikánským; čemu se říká odrakouštit, to na sobě musí především provádět naše úřednictvo. Je třeba nového ducha, je třeba nových metod, je třeba nových vědomostí, nového vzdělání. Naše obnovené úřednictvo bude požívat nutnou autoritu. V poslední době — a zejména ve válce — mluví se často velmi jednostranně a výlučně o hospodářských poměrech jako základu celého života společenského a zejména také státu; to je jednostranné a nesprávné nazírání. Kdyby společnost a státy visely jen na hospodářských poměrech, pak by se uvnitř a na venek mnohem snáze a rychleji měnily podle dočasné hospodářské konstelace a konjunktury. Stát má sám o sobě svou oprávněnou autoritu; stát je výtvorem dlouhého historického vývoje; to platí také o státě našem, jehož obnovení bylo umožněno tím, že věky byl, a že jsme si jeho kontinuitu udrželi. Teď jde o to, aby to byl stát opravdu moderní, demokratický a republikánský. Stát správní, nikoli panující. Smysl pro stát, státnost musí demokraticky být pojímány v prvé řadě úřednictvem. Stát není posledním a nejvyšším cílem lidského bažení, ale je nutným prostředkem kulturního života spo-

lečenského. Anarchismus, bezstátnost a protistátnost, je dávno a znova zase poválečním vývojem překonán. Dosáhli jsme samostatnosti, obnovili jsme náš stát, ale chceme mít stát podle potřeb nové doby.

Naše republika musí mít svůj program, svoji ideu. Oprávněnost našeho státu musí být uznána od celé Evropy a v prvé řadě od občanstva, od každého myslícího jednotlivce. V tom úřednictvo musí být občanstvu příkladem. Úřednictvo musí plně pochopit úkoly demokratické správy a podle toho se musí provádět nutné reformy správní. K tomu počítám reformy úřednického vzdělání na universitě, školách a přípravnách, možná, že bude třeba nějakého vyučování pokračovacího.

9. — Národní shromáždění. — Úkoly moderního parlamentarismu. — Vzdělání voličstva. — Kulturní politika, zejména školská.

V čele našeho státního aparátu je postaveno Národní shromáždění. Jako všude i u nás parlament je ohrožován nedostatky, vyplývajícími z techniky zastupitelské a ze zásady majoritní. Žaloby proti parlamentu jsou tak staré jako parlamenty samy; poválečné rozčilení stupňovalo tyto žaloby — je to ve skutečnosti podivné sebepolíčkování voličstva, neboť parlamenty všude, zejména parlamenty starší, jsou význačnou částí voličstva, a to voličstvo representují co do mravnosti a vzdělání. Nezbývá, než stále a vždy znovu požadovati, aby do parlamentu zvoleni byli representanti, schopni kontrolovat celou administraci a schopni státotvorné práce. Problém demokratických stran, demokracie vůbec, je do značné míry problémem vůdců.

Je právě úkolem moderního parlamentarismu zabezpečit politickému vzdělání a odborné znalosti náležitou platnost. Lenin řekl nedávno, že analfabeti

jsou vně politiky. Jistě. Jenže pojem analfabetismu politického, řekl bych, je relativní. Bez přísného zachování kulturního censu nelze strany, demokracii a parlament uchránit před demagogií. Nemluvím tím pro to, co nazýváno bylo pedantokracií; vím, že velmi často halda vysvědčení nezaručuje opravdovou inteligenci; nalézt tu účinné metody, jest úkolem demokracie a demokratického státu. Vždyť právě i u nás otázka t. zv. inteligence, zejména také v úřednictvu a zřízenectvu, stává se akutní. Praxe co chvíli vyžaduje v jednotlivých případech řešení. Parlamenty jsou opravdu nedokonalými nástroji, ale Paganini hrál pěkně o jedné struně — kritika parlamentarismu je voláním po politických Paganinech. Absolutismu si však kritikové parlamentu jistě nepřejí; neosvědčil se absolutismus starý, a absolutismus radový v Rusku dokonce velmi brzy zkrachoval.

Hlubšího politického vzdělání všeho voličstva je třeba, má-li naše republika provozovat politiku, jak se teď všeobecně žádá, opravdu kulturní. To znamená, že celý společenský život musí spočívat na mravních základech lidskosti a na ideálu spravedlnosti; tyto základy musejí být všem stranám a frakcím společné, sice jinak se společnost atomisuje, nastane neplodný boj stran a straniček, koterií a chytrých jednotlivců, společnost stane se mělkou, hrubou, nicotnou.

Kulturní politika znamená, že se vláda a parlament dovedou postarat nejen o účinné hospodaření a finanční pořádek, nýbrž také o zdárný vývoj vědy, filosofie, umění a náboženství. Zánik tří velikých států, pruského Německa, habsburského Rakousko-Uherska a romanovského Ruska mohou býti myslícím lidem dostatečnou výstrahou. Stát a samostatnost samy nestačí, běží o to, jaký stát, jaká samostatnost a k čemu.

S toho hlediska vyžadují naše školství a výchovní instituce pronikavé reformy; naše starost musí být obrácena k dítěti a dorůstajícím generacím. Pravda, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi máme značné procento analfabetů; měl by tudíž být učiněn pokus vyučováním těchto dorostlých zbavit se analfabetismu co nejdříve. Tu a tam ze soukromé iniciativy učiněny pokusy, ale je to také věc státu. Nesmíme se štítit novot, ba naopak, náš nový stát a celá situace Evropy vyžaduje pronikavé pochopení poválečné situace a tvoření nového života. Máme před sebou veliký problém odluky církve od státu; je nutna reforma vězeňství a j.

10. — Svoboda náboženská a politická. — Náboženství věcí svobody a ne politiky. — Požadavek odluky církve od státu.

A. — Palacký praví, že v Českém bratrství vrchol dějin křesťanstva byl dostižen: má tato idea otce českého národa zůstat na papíře? Ne, to je idea života! Vezměte Havlíčka. Necítíte, jaký byl ten jeho boj pro osvětu, pro mravní osvobození od té podušky, jak řekl, absolutismu světského? V úsilí osvícenském našich obrodičů je pokračování naší reformace. Francouzská revoluce, kterou jsme tolik získali, je pokračováním reformace, která ve Francii absolutismem byla zastavena. Revoluce odstranila světský absolutismus, odstranila katolicismus, jako církev státní. Naše úsilí politické je pokračováním reformace; americká ústava, přejatá Evropou, přímo vyrostla z reformace a úsilí o svobodu náboženskou. Kdo je nábožensky svobodný, kdo má správné náboženství, ten nalezne správně cestu politickou. A naopak, svoboda politická umožňuje svobodu náboženskou. Jakmile domůžeme

se politické svobody, bude prvým naším krokem rozluka státu od církve; náboženství musí býti jako Husovi věcí svědomí a ne politiky. Proto v politickém boji, jenž se často jeví jako protiklerikalismus, musíme pracovati k tomu, abychom Řím v sobě překonali, abychom se obrodili mravně nábožensky. Ta česká reformace, ty české postavy jihu, východu, severovýchodu, Moravy, Slovenska, celé české země kážou každému stále jedno: opravu, nápravu každého jednotlivce, opravu, nápravu celku! Vštipme si dobře tu Husovu modlitbu k pravdě: Hledej pravdy, slyš pravdu, uč se pravdě, miluj pravdu, prav pravdu, drž pravdu, braň pravdy až do smrti!

B. — Podle vzoru demokratických republik, zejména Ameriky, usilujeme také o rozluku státu a církve a uvolňujeme se takto od církevní autority, jak ji Rakousko vybudovalo. Avšak to neznamená uvolnění mravnosti, nýbrž musí naopak znamenat zesílení všeobecné mravnosti. Protože Habsburkové zneužívali církve ke své politice, proto u nás církev se dostala do neváženosti, a lidé neradi slyší mravní napomenutí; nám však nesmí stačit negace církví, a nesmíme se stydět, positivně usilovat o zvýšení veřejné a všeobecné mravnosti, o tu vnitřní sílu, kterou Havlíček tak neohroženě požadoval. A nerozpakuji se opakovat, že v rozluce státu a církve vidím také prostředek pro zesílení autority náboženské.

C. — Obdržel jsem ... memorandum, usnesené jménem českomoravských biskupů; je sepsáno — uznávám — ve formě mírné, ale je přece protestem

nejen proti některým jednotlivým ustanovením a zařízením vlády, nýbrž i proti stanovisku, které vláda zaujímá v otázce poměru státu a církve.

Memorandum zdůrazňuje potřebu svorného spolužití církve a státu. S tím úplně souhlasím, jenže tohoto svorného spolužití, podle mého mínění, dosáhneme úplnou rozlukou církve a státu, kdežto *memorandum* nechtělo by rušit svazky, jež církev se státem spojují. A jestliže *se zdůrazňuje*, že zdar státu vyžaduje úzkého spojení s církví, mohu já se své strany ukázat na pád Centrálních Mocí a zejména Rakouska-Uherska:

Právě Rakousko-Uhersko musí nám býti odstrašujícím příkladem spojení státu a církve! Rakousko-Uhersko a jeho dynastie zneužívaly církve politicky a právě odsud pošel úpadek, nejen politický, ale i mravní. A tato zkušenost s Rakouskem a rozhled po novodobých demokratických státech, v nichž všude rozluka církve od státu nastala, jest mně pobídkou, abych rozluku našeho nového státu a církve pokládal za nutnou, a sice v zájmu nejen státu, nýbrž i náboženství a mravnosti.

Pokud běží o způsob, jak rozluku provést, vyslovuji svoje přesvědčení a odhodlání, že ji provedeme bez tak zvaného kulturního boje. Jsem informován, že Vatikán přijímá za základ své budoucí politiky vůči různým státům taktiku vypracovanou katolicismem americkým; tím spíše — doufám — *uznají také zástupci katolicismu našeho* příklad americký pro rozluku státu a církve. Já bych si dokonce přál, abychom ji mohli provést pomocí církve a její hierarchie...

Rozlukou církve od státu, odpolitisováním náboženství, chtěl bych dosíci povznesení mravnosti.

VI.

O POKROKOVOSTI A REALISMU V POLITICE.

1. — Havlíček je nám vzorem člověka opravdově svobodomyslného, pokrokového. — Jeho úsilí proti reakci a boj proti lhostejnosti v otázkách svědomí. — Havlíčkova činnost žurnalistická projevem jednotného názoru filosofického a politického. — Havlíček proti historismu. — Havlíček-kritik revolucionoval ducha.

. . . Ve smutné době reakce[1] Havlíček stál na stráži národní, pokračuje ve své požehnané práci literární a politické.

Nemáme skvělejšího jména v našem novověkém vývoji, i nevím, podaří-li se mi v této stručnosti vystihnout Havlíčkův pro nás přímo providenciální[2] význam. Pokusím se o to.

Hledíme-li k době reakční, v níž Havlíček stal se národním vůdcem, otázka taktiky pochopitelným způsobem byla rozhodující. Vidím v tom velikost Havlíčka, že znal jasněji než kdo jiný svůj cíl a že cíle toho před revolucí, v revoluci a pak i za reakce domáhal se vždy způsobem stejným — onou mužnou důsledností, jež, znajíc své prostředky, ničím, ani všeobecným rozčilením, nedala se vést ani tuze nalevo a tudíž ani napravo. V tom Havlíček pro nás ještě dlouho a dlouho bude vzorem nedostižným. Že přes tuto svou kritickou uměřenost neušel politic-

[1] po 1848, v době Bachova absolutismu. — [2] prozřetelnostní, osudový.

kému mučednictví a pronásledování, je jen důkazem, že reakcionářství takové uměřenosti neméně se bojí než okázalého chvilkového rozčilení, ba bojí se ho a právem více. Opravdovosti neopravdovost přirozeně nejvíce se bojí, a Havlíček byl člověk opravdový — jen tímto prostým, ale význačným slovem dá se charakterisovat Havlíčkovo neúmorné usilování směřující důsledně za věcí a nepřijímající v ničem osob.

Co do obsahu, Havlíček všecek svůj život posvětil vzkříšení a utužení národnosti a jazyka českého. Jeho víru ve věc českou nedokazují pouze jeho plamenná věrná slova, ale i fakt, že píše jen česky v době, kdy naše nejlepší hlavy ještě užívají němčiny; přes to, že měl rozhled světový a stopoval vývoj evropský, stačil mu vlastní národ.

„Čech, ne Slovan" — mělo u Havlíčka hluboký význam. Nikoli, že by se vzdával idee a citu slovanského, ale proto, že věděl a cítil, že Čech, pouhý a pouhý Čech, nejlepším je Slovanem. A Havlíček byl člověk naskrze český, je mezi spisovateli a našimi veřejnými pracovníky vzor typický.

Havlíček, pochopiv ducha českých dějin, byl opravdově svobodomyslný, a na svém přesvědčení svobodomyslném důsledně zakládal všecku svoji činnost politickou a národní. Sám nám to řekl, že reakce správně vycítila tuto jeho sílu, a že všecka protiveň se mu činila proto, že jsa Čechem, byl ze základu obhájcem svobody cítění i myšlení. Havlíček byl prost toho umrtvujícího indiferentismu racionalistického[3], jemuž se oddávali tak četní vlastenci generace mladší i starší. Havlíček nenapsal ani řádky, aby na zásady duchovní svobody nebyl pomýšlel — odtud jeho účinný boj proti reakci a odtud

[3] rozumářské lhostejnosti.

ovšem i jeho pronásledování; nikoli jeho politické zásady a zásady národní, jak řečeno, nýbrž jeho opravdovost filosofického přesvědčení a boj proti duchovní reakci způsobily mu nepřátelství ve Vídni i doma.

Netoliko r. 1848 a 1849, ale i později vždy a důsledně všímal si věcí církevních a náboženských, odkrýval vady církevní správy a života a žádal napravení. „Kutnohorské epištoly" jsou jen jedním plodem této jeho životní starosti. Jako politik a žurnalista nepouštěl se ovšem do rozjímání filosofického a theologického; avšak články jeho všecky svědčí, že si pro sebe otázku tu pořád rozjímal a řešil; své přesvědčení v otázkách těchto nejpěkněji projevil, když uveřejnil poslední vůli Bolzanovu[4], a slovy sice nenápadnými, ale tím působivějšími přesvědčení filosofovo o posledních věcech člověka za své přijal. Na tuto stránku Havlíčkovy činnosti i jeho přívrženci rádi zapomínají — náš vulgární liberalism vyhýbá se otázkám o posledních věcech člověka jako čert kříži. Kdo Havlíčka po této stránce nepochopil, nepochopil ho vůbec a nepochopil smyslu české historie a českého ducha. Havlíček ne darmo oddat se chtěl povolání kněžskému, a ne darmo překonal ten úmysl a prožil muka duše ztýrané bojem staré víry a nové.

Havlíček i svou formou literární souladně podporoval obsah svého bažení. Věcná opravdovost a ryzost přesvědčení nalezla si prostý sloh lidový, nalezla slovo skutečně české, slovo živé, třeba nedost činí požadavkům gramatiky a brusů. Havlíček jako Čech a Slovan byl realista v tom smyslu, v jakém se užívá

---

[4] profesor pražský v době probuzenské, svobodomyslný kněz, filosof a matematik (1781—1848).

o nejlepších ruských spisovatelích. Byl-li Palacký otcem národa, Havlíček byl jeho miláčkem.

Havlíček tak mocně působil, že byl žurnalista a literát. Této formy literární doba byla potřebna, a Havlíček potřebě té vyhověl. Havlíček je nedostižený vzor českého žurnalisty a literáta a hlavně v tom, že ukázal, jak i denní i minutová práce žurnalistická podat může a má celkový názor politický a světový vůbec, jak každá řádka pro potřebu dne napsaná vyplynout může a musí z přesvědčení zbudovaného předchozím a ustavičným přemyšlováním o základních požadavcích života společenského i soukromého. Proto Havlíčkovy jednotlivé články o sobě a všecky dohromady podávají skutečný propracovaný systém názorů netoliko prakticky politických, ale i teoretických a filosofických.

Konečně v této stručné charakteristice musí býti vzpomenuto jednoho základního rysu Havlíčkovy mysli. Havlíček nehověl jako Kollár, Šafařík a ještě i Palacký historismu, Havlíček díval se přímo na věci a přítomnost; z analyse přítomnosti poznal, co se historicky vyvinulo, nebyl od života odvrácený, jako ti, kdo se nevymanili z převráceného vychování školského. Havlíček v tom smyslu byl člověk přítomnosti, vlastně budoucnosti, člověk, jak bychom řekli, moderní, pokrokový.

Odsud Havlíčkova činnost kritická. Žije s přítomností a maje oči obrácené do budoucnosti, poznával naše nedostatky a potřeby, a tudíž přirozeně musil začíti kritikou — po Dobrovském opět duch skutečně kritický; a kritiky bylo třeba, aby falešnost našeho vnitřního života byla odstraňována. Jeho články o Rusku jako blesk udeřily do hlav domněle slovanských a českých, jeho vystoupení proti Tylovi[5]

[5] kritikou Tylova Posledního Čecha.

rázem odhalilo zpuchřelost a mrtvotu nekritického a obmezeného vlastenčení. Havlíček, stručně řečeno, revolucionoval literaturu, t. j. ducha, a toho nám nanejvýš bylo potřeba.

2. — Havlíček předchůdcem politického realismu. — Rozumnou a poctivou politiku. — Skutečnost i zkušenost základem realistické politiky. — Pokrok. — Odbornictví opravdové proti reakci i radikalismu. — Smysl realistického humanitismu: ne mučednictví, ale práce.

Havlíček, jak uznával jen dvojí bezbožnost, tak uznával jen dvojí stranu politickou: rozumnou a poctivou — nerozumnou a nepoctivou.

Dnes bychom to vyjádřili slovy, že konečně také politika musí se stát pevným odborem vědění a umění. K tomu rok 1848 na kontinentě[6] byl veliký krok a Havlíček krok tento pochopoval.

Politik, jenž takto smýšlí, vidí v historickém vývoji pevný řád a zákon, politik takový studuje svou dobu a historii, jak přírodovědec studuje přírodu. Havlíček viděl zákon přírodní dokonce v historii.

Taková politika zakládá se jako každé přesné poznání na zkušenosti. Havlíček pořád odkazuje na okolnosti a na skutečnost. Proto však nepřijímá běžného hesla: přizpůsobit se okolnostem, ale výslovně proti němu protestuje. Empirie není oportunismem[7].

Politická empirie není také přijímáním skutečnosti slepým. Havlíček stále a stále volá po politice rozumné, rozumnost více hlásá než skutečnost. Rozum obzvláště na uzdě má mít fantasii a fantas-

[6] na pevnině evropské. — [7] víra ve zkušenost není právě jen povrchním přizpůsobováním se okolnostem a chytráckým využíváním příležitosti.

tický utopism. „V politice nesmíme nikdy dáti přednost myšlenkám a plánům poetickým, nemajícím ve skutečnosti základu."

Proto se také slepě nedrží historie a toho, co historicky je dáno: realistický politik historii chce dělat.

Politický realism je pro pokrok. Havlíček věřil ve vývoj, a to ve vývoj nenáhlý, proto byl proti revoluci a radikalismu a snažil se o pokrok, jak praví, pokojný, stupňový, trvalý, jistý.

Realistická politika je tudíž positivní a jediné positivní. Radikalism odbočuje od positivního pokroku vlevo, reakcionářský konservatism vpravo. Oba jsou negativní. Radikál rád agituje, konservativec rád je nečinný. Proti radikální agitaci a konservativnímu stání čelí realistická činnost, práce.

Realistická politika jen zdánlivě se jeví jako prostřední cesta mezi radikalismem a konservatismem. Ve skutečnosti béře se stále vpřed, ne uprostřed obou; od ní odbočují radikalism a konservatism. Havlíček příležitostně dal tomuto názoru drastický[8] výraz dovolávaje se o „prostřední cestě" politických chytráků „sprostého upřímného člověka", jenž by prý řekl: „že psí ocas také jde prostřední cestou."

Kde politika je založena na pevném pozorování, na zkušenosti pochopované rozumem, počíná se předvídat. Radikálové předvídání nahrazují podezíráním. Havlíček pěkně to řekl: „Nedůvěru míti, ostatně není podle našeho mínění žádná bystroumnost, podezřivost není proroctví."

Radikalism a reakcionářství jsou politickým diletantismem[9]. Proti realismu, snažícímu se učinit z politiky přesné odbornictví, radikálové a reakcio-

---

[8] drsně působivý. — [9] ochotnictvím.

náři jsou tím, co mastičkáři jsou proti vědecky vzdělaným lékařům. Mastičkářové konec konců nejsou než odrůda svíčkových bab. Radikálové jsou v politice, co v poesii improvisátoři[10] — v nejlepším totiž případě; reakce má svou stálou oporu v slabosti rozumu a karakterů lidských.

Radikalism historicky daný po stránce filosofické je materialism. To je jeho pravá podstata a odsud jeho víra v násilí a politika pro okamžičný úspěch. Odsud jeho revoluční romantika smrti[11] a neumění žít plně, pilně, bez rozčilení a divadla demonstračního. Havlíček hlásal realisticky: „Jindy umírali mužové pro čest, pro blaho svého národa: my však z téže příčiny budeme žíti a pracovati.“ V těch slovích vysloven je všecek smysl realistického humanitismu: zbaviti se násilí, rozhojňujícího stále a stále v různých způsobách říši smrti fysické a duchovní.

3. — Realistický program. — Poznávej jádro věcí. — Realism sebeobžalobou. — Realism filosofický základem realismu politického. — Realism směrem a methodou.

A. — Jednostrannost však byla a posud je právě v tom, že jen vědy a poznatky historické jsou národními v tom slova smyslu, že právě z nich čerpá se hlavní síla národního vědomí. Je to pochopitelné a správné. Avšak my musíme k historickému nazírání, k nazírání v minulost přibrat ještě vědy, jež historickými nejsou a jež poučují nás o světě, jaký jest a bude, tedy vědy přírodní a sociální...

---

[10] nahodilí, příležitostní básníci. — [11] t. j., že je krásné obětovati život pro něco.

... My pronikat musíme tajemnou rouškou přítomnosti, my poznat musíme ten život přítomný a jeho pravé podmínky a z toho poznání, jež přirozeně musí být doplněno poznáním historie, musíme smělým čelem hledět v budoucnost.

To je náš veliký úkol. Jsme na správné cestě. Ještě Palacký více byl obrácen k minulosti a odsud i jeho politika měla ráz konservativnější; avšak Havlíček již ukázal, jak ponořiti se máme v upřímnost a z poznání skutečnosti čerpat svou národní sílu. Palacký v teorii to také uznával, jak hned povíme, ale Havlíček požadavek ten důsledněji plnil. Ve sporu s Kollárem projevilo se toto jeho pochopení národního úkolu — jeden živý a čiperný slovanský hošík, řekl Kollárovi, je mu milejší a důležitější nežli všecky staroslovanské bůžky, co se jich kde vykopalo a vykopá, ulilo a ulije. Těmi slovy Havlíček řekl všecko — náš život je důležitější budoucím pokolením a bližší než život našich dalekých předků.

Tento požadavek netýká se pouze názoru politického, je všeobecný a musí spravovat všecko myšlení a konání člověka. Je to filosofický základ toho, co se může zváti r e a l i s m e m. Požadavek ten učinil jsem ve formě abstraktní a vědecké ve své „Konkretní logice" a celý tento pokus je právě výsledkem tohoto směru ... Stručně lze formulovati hlavní pravidlo takto: p o z n á v e j v ž d y a v š u d e v ě c i a j e j i c h j á d r o! Není vývoj prvou důležitostí pro ducha, ale věci samy a rozumí se, že k podstatě jejich přináleží i vývoj, ale poznání a pozornost nesmí utkvívat na historické změně. Převládání historismu může i na karakter člověka mít vliv neblahý — neurčitost a nerozhodnost v potřebách životních, člověk ztrácí se v představě toku a změny ustavičné ...

B. — ... Realism není a nechce být stranou, pouze stranou, je směrem a metodou.

Realism čeliti má historismu, historismu upřílišenému. Věci, ne historie, věci, ne vývoj, je realismu, jak mu rozumím, heslo. V tom je netoliko národní, je v tom ovšem filosofický názor a filosofická metoda: pokud mne se týče, snažil jsem se ve své Konkretní logice a před tím už ve studii o Buckleovi tento názor vědecký vyložit a z něho hlavní důsledky vědecké i sociální vyvodit.

Právě zase učenečtí a žurnalističtí zastáncové rukopisů byli zastánci toho, u nás až nezřízeného historismu, hledajícího základy našeho bytu a národní taktiky v minulosti, co možná nejméně známé. Naši starší politikové dovedou na př. s nadšením deklamovat, že jsme měli právě ty rukopisy v době, kdy sousedé Němci požívali žaludy, a ani jim na um nepřijde, proč jsme nyní proti těm žaludářům tak nepoměrně slabší právě v těch oborech, které si do minulosti připisujeme. Zároveň tito nekritičtí velebitelé nejstarší doby pro skutečnou minulost naši a její velikost ztrácejí smysl... Cena života i našich předků tkví v tom, že žili a plně žili, třeba mylně, chybně a často i nepěkně; my však, jejich prázdní potomkové, těšíme se cetkami pohádkových velikánů.

Spory s žurnalistikou samy od sebe přivedly realism i na pole politické, takže postupem času krok za krokem zabíral svojí kritické činnosti vždy širší pole...

Nová generace provést musí literární revoluci, podobně jako před tím Havlíček a vlastně již i Dobrovský. Touto kritickou revolucí musí se proti starším názorům způsobit důkladná revise

celého národního programu a konání, programu tedy obrodního.

... Realism je slovanská sebeobžaloba společné viny a nedostatků, protest proti falešnosti mrtvé i živé.

V prvé řadě běží o prohloubení a doplnění literárního, vědeckého a filosofického vzdělání. Zde je hlavní úkol všem myslícím hlavám. Souvisí s protihistorismem, že realism pro doplnění našeho vědeckého a filosofického vzdělání více než doba předchozí dbá přírodních věd a obzvláště věd sociálních. Posud právě mimo historii, mluvnictví a krásnou literaturu vědecké vzdělání neznárodnělo. Ve filosofii realism opírá se, a právě z týchž důvodů, netoliko na filosofii německou, jako posud, ale také na filosofii národův ostatních, francouzskou, anglickou, ruskou.

Realism je pokus znárodnit všecku vědu a filosofii, nezadávaje vědecké přesnosti, realism chce vědu učinit přístupnou všem vrstvám národa. Realism je protest proti monopolu vzdělání, realism chce vědecké a filosofické vzdělání socialisovat.

Odsud i politický program realistický — především vydatné sociální reformy, práce kulturní, politika vnitřní. Socialisace české politiky je důsledným pokračováním obrozenských ideí: humanita dnes pojímat se musí méně abstraktně extensivně, humanita dnes znamená, pracovat pro ty, které jsme posud z kulturní práce vylučovali; dát jim pouze některá práva je málo — myslit, pracovat musíme s nimi a pro ně... Sociální otázka je po výtce také otázka česká — národ, jenž vypracoval svou národní církev bratrskou, národ, jenž ústy vyznává tyto ideály velikých předků, má v řešení sociální otázky veliký a nejnárodnější úkol...

4. — O taktice realistické a pokrokové. — Ne radikalism, ani utopism, ale zkušenost a přesvědčení. — Troji pravidlo pro politiku a veřejnou činnost.

K otázce taktiky. Je to methoda směřování nejen v politice; v každé práci je důležitá methoda. Vědecký člověk od nevědeckého člověka se liší methodou; také v politice rozhoduje methoda. Mezi konservativní a pokrokovou stranou a taktikou jsou různé odstíny. Pokrok a konservatismus jsou protivy. My neříkáme liberální, nýbrž pokroková strana. My chceme vývoj nenáhlý. Nemůže býti náhlý vývoj pravidlem. Revoluce může býti a je někdy nutna a je oprávněna, ale ovšem, čím více svobody, demokracie, tím méně politické revoluce. Ale jsou také revoluce náboženské, kulturní, hospodářské. Radikalismu jsou různé směry a stupně. Mluví se o radikalismu slepém, abstraktním, o doktrinářství atd. To všecko jsou stupně, ale vývoj nenáhlý nasvědčuje taktice neradikální. Radikalism je pro doby výjimečné a pro minority. Často se za radikalism pokládá rozčilení.

Boj mladých a starých, to všecko by sem patřilo a dalo by se o tom uvažovat. Jde o to, pochopit a pro taktiku si uvědomit velikou spletitost společenských jevů a zejména pochopit, jak jedna sociální příčina může míti mnoho účinků předvídaných i nepředvídaných, jak každý náš čin má následky, na něž nemyslíme. Inteligentní člověk má se snažit, aby co možná dosahoval určitého účinku společenského, to znamená, pozorovat, myslit, předvídat; z toho vzniká zvláštní politická nálada, řekl bych. Není náhodou, že už v nejstarších dobách senát, gerusia, to jest starší lidé rozhodovali v politice. Zkušenost je nutná. Je také ovšem pro myšlení potřeba jisté fantasie; myšlení

sebe abstraktnější bez fantasie není možné. Ale nesmí to býti fantastika, my potřebujeme k utvoření svých ideálů ne utopismu, ale realismu.

Je potřebí rozhodnosti v politice a v každém jednání, ne skepse; ne skepse politická, která právě u inteligenta se snadno dostavuje. Mnoho lidí je nerozhodných, ne ze skepse, nýbrž z toho, že mají hromadu poznatků a že v tom množství poznatků se nedovedou rozhodnout. Pro jednání je třeba přesvědčiti se, a přesvědčení znamená zdůvodněná víra, pouhý názor o věci nestačí. Náš inteligent, který čte mnoho a ví, kde co bylo od Adama počínajíc až do nejnovější doby, velmi často nemá určitého přesvědčení v jednotlivých oborech, ani v politice. Ne věřit slepě, to nikdo nemůže ani nábožensky, ani politicky, žádná slepá víra, ale zdůvodněná víra. Tedy, jak pravím, přesvědčení.

A není potřebí chytráctva, macchiavellismu, tajnůstkářství, to všechno je překonáno, moderní demokrat spoléhá na veřejnost. Není potřebí fanatismu. Když se říká, že cit rozhoduje v politice, on rozhoduje, tak, jako vůbec rozhoduje, ale jaký cit? Je každý cit sám o sobě dobrý? Ale rozhoduje také rozum, city bez rozumu jsou slepé, rozum bez citu je suchý.

Turgeněv doporučoval mládeži — trpělivost: mládež a trpělivost! A přec bych nemohl také nic jiného říci: bez trpělivosti nikdo nedojde k politickému cíli. Ba právě u nás v Čechách je charakteristikon netrpělivost, co chvíle něco nového, to stálé rozčilování, ta nestálost, ta domněle radikální agitace bez akce, jak jsem to jednou řekl. Trojí pravidlo bych si vštípil pro politiku, předně: nevystupovat na veřejnost, když

toho není skutečně nutná potřeba; jistá reserva, diskrece je v politice potřebna. Většina nevzdělaných lidí (to jsou i akademicky vzdělaní lidé!) nemůže vydržet, aby stále nevystupovali na veřejnost. To nenese trvalých výhod pro celek; každý musí cítit a dobře promyslit, kdy politicky smí před veřejnost předstoupiti. To znamená přece často, že musí vésti druhé, a to je velká odpovědnost! Bez veliké příčiny to slušný a poctivý člověk nebude dělat; podle toho poznáte politika skutečně vzdělaného.

Tudíž druhé s Havlíčkem: rozumnou a poctivou politiku. A konečně třetí: jeho „lhát nebudu". —

5. — Čím byl, jest a má býti realism.

Co podle mého mínění byl, jest a má býti realism. Jak jméno označuje, máme ruský, francouzský a j. realism, v literatuře a v politice. Český realism klade důraz na res (věci) a ne jen na vývoj. Totiž já cítil jsem a cítím ten neblahý náš historicism, jak u nás toneme všichni v historických vzpomínkách, a jak historická mnohovědnost nás dusí. Proto, že jsme tak dlouho spali, křečovitě hledí každý a hodně se vzdělávat, ale to je často jen učenost a mnohovědnost a není to vědění živé, činorodé. Odtud to fantasování o minulosti, hledání ideálů pro budoucnost v těch nejstarších dobách. Ale přítomnost je také historie a zítra bude historie; ten zítřek mně tane na mysli, nejen včerejšek. Realism byl a je methodou nazírání v literatuře, vědě, v umění, v politice.

Teprve touto methodou dá se zbudovat pokroková politická strana a opravdu česká poli-

tika. Realismus je snahou o uvědomělou českou politiku na základě co možná vědeckém. Realism je uskutečňováním té naší české ideje, té Chelčického humanity, vědomým pokračováním reformací a obrozováním. My nejsme ještě zcela probuzeni. A v krisi, která se jeví jako úpadek strany staročeské a mladočeské, jde o řečenou synthesi pojmovou, ale i politickou, o sbírání sil a silek, o synthesi všenárodní a v pravém duchu českém. To tedy má být politika realistická; přiznávám se, že jest snadněji o ní mluvit, než ji provádět...

6. — Co znamená, rozhodnout se pro pokrok.

Moderní ethika žádá od každého člověka, aby k otázce pokroku v každém směru zaujal stanovisko a rozhodl se pro pokrok, t. j. nejen pro vývoj, nýbrž pro zdokonalení. K tomu však potřebuje jasné hlavy a čisté mysli. Pokrokový a pokroku příznivý člověk přítomnosti musí se rozhodnout z přesvědčení pro sociální ideály, musí si sestrojiti s živou fantasií, ale bez fantastičnosti plán budoucnosti, jehož chce dosíci, nebo aspoň jej připravovati, pokrokový moderní člověk musí si věděti rady v prostředcích, jež si může k uskutečnění svých plánů vyvoliti; musí počítati, odměřovati a připravovati se, poněvadž veškerá praktická moc záleží na předvídání a vyměřování předem... Pokrok, jak učí moderní filosofie dějin a sociální politika, jest organickým pokračováním v novodobých snahách reformačních; pokrok není možný bez neustálé reformace, bez sebereformace a proto neustálé sebevýchovy...

VII.

OTÁZKA SOCIÁLNÍ, SOCIALISM, SOCIALISACE.

1. — Podstata otázky sociální. — Socialism a marxism není jen otázkou hospodářskou a třídní. — Mravní a filosofický základ socialismu. — Úkoly dělnictva. — Sociální demokracie. — Práce v socialismu. — Socialism humanitní a reální.

A. — Sociální otázka — toť veliký fakt vší té bídy hospodářské a společenské vůbec, bídy hmotné a mravní, kterou všichni a stále máme před očima, ať se díváme na přepych boháčů nebo nouzi proletářů, ať pozorujeme život v městech nebo na venkově, na ulici nebo v domácnosti... Sociální otázka — to dnes znamená neklid a nespokojenost, touhu a strach, naději a zoufání tisíců a milionů...

Dnes sociální otázka konkretně a prakticky je otázkou s o c i a l i s m u; v poměrech našich pak socialism je hlavně m a r x i s m e m...

Je pochopitelno, že různí odborníci každý při studiu socialismu stanovisko své pokládají za nejdůležitější; právník myslí, že by se problémy socialismu měly formulovat právnicky, národní hospodáři kladou váhu na otázky hospodářské. Zejména posuzování národohospodářské převládá tak, jako by socialism byl otázkou jen hospodářskou. Socia-

lism otázkou jen hospodářskou není a nikdy nebyl. Že by socialism dokonce byl jen otázkou žaludkovou, otázkou nožů a vidliček — jistě jen pro sociální sklepníky, jichž ovšem v době, kdy bezmála už všecko je „sociální", je dost.

Vynikající socialisté sami socialism po stránce teoretické vždy prohlašovali za úplný a nový názor na svět, po stránce praktické za úsilí o nový řád společenský; národohospodářské názory a zřízení jsou velmi důležity, ale socialismu nevyčerpávají (ani se stanoviska historického materialismu).

Problémy socialismu jsou po výtce otázkou filosofickou: dnešní socialism svou praxí a svou teorií každého nutí k revisi své filosofie a svého života. Socialism je dnes crux[1] našeho vědění, vědomí a svědomí.

B. — Otázka sociální není pouze otázkou dělnickou... Otázka sociální není otázka jedné pouze třídy a kasty, jest otázkou všech. Povoliti nátlaku dělníků poskytnutím všeobecného práva hlasovacího, jest rozřešení otázky jen částečné a negativní; otázka musí býti rozřešena celá a positivně, a to znamená osvětlit a oteplit hlavy a srdce všech, znamená duchu dát moc nad hmotou, znamená potlačit sebelásku.

Otázka sociální jest otázka mravnosti — nemravnosti, je otázka úsilí a účinné humanity...

C. — Dělnictvo musí zdokonalovat své staré spolky vzdělávací a j. Příliš často pozoruji u našich socialistů fatalism — že se teď nic nedá dělat, že se musí přeměnit společnost celá; podobně mluvívají naši státoprávníci, že v budoucím českém státě si zařídíme pravou svobodu atd. To je utopism a fa-

[1] kříž; nesnadný problém.

talism nepráce. Práce do opravdy sociální musí být, abych tak řekl, koncentrická, všeobecná, ne jednostranná. Dělnictvo musí se účastnit vší kulturní práce, musí se tudíž organisovat nejen politicky, nýbrž i hospodářsky, vzdělavatelně — a vůbec všemi asociacemi, jimiž pokrok svůj a celku může podporovat. Marx a Engels přece chtějí všeobecnou disponibilitu[2] člověka, universálnost, k tomu je příležitost a příčina již teď, vždy a všude.

To ovšem znamená vzdát se materialismu a materialismu ekonomického, vzdát se amoralismu a v mravním pocitu odpovědnosti a solidárnosti pracovat pro generace žijící i budoucí. To znamená všecku práci, nejen politickou, spravovat s jednotného hlediska; úzký demokratism musí se rozšířit na všeobecný názor na život a na svět; politika takového demokratismu bude taktikou vpravdě životní, světovou — politikou sub specie aeternitatis.

D. — Pokud se hlavních zásad sociální demokracie týká, vyslovil jsem se již nejednou, že filosofický a sociologický základ sociálně demokratického programu nepřijímám. Socialistická filosofie se vyvinula z „klasické" filosofie; z této filosofie minulého a tohoto století sociální demokraté čerpali názor materialistický, jenž materialism t. zv. historický pokládá za teoretický základ socialistické politiky a filosofie vůbec. V otázkách celkového názoru na svět, v otázkách o posledních věcech člověka není ovšem a nemůže být kompromisů. Není zvykem mým o věcech těch mnoho mluvit a víru svou házet na pospas našeho liberalismu a klerikalismu a proto jen prostě opakuji, že jsem rozhodný odpůrce materialistického názoru

[2] pohotovost.

na svět. Přesto naučil jsem se být tolerantním[3] a neprohlašovat každého materialistu za člověka špatného a protimaterialistu za člověka hodného a dobrého. Přesvědčil jsem se příliš často, že filosofičtí a teologičtí odpůrcové materialismu nejsou o nic lepší lidé, ba velmi často horší, hledí-li se na skutky a život a ne pouze na credo a slova. Kdybychom my protimaterialisté skutečně žili nemater ialisticky, dělnictvo a sociální demokracie materialismu by se nechytala.

Činím proto rozdíl mezi požadavky a jednotlivými programovými punkty sociální demokracie a jejími filosofickými zásadami; činím rozdíl mezi spravedlivými požadavky našeho uhněteného dělnictva a jeho cizí filosofií, kterou mu vnucuje společenská nespravedlnost a naše netečnost. Pokud se týká jednotlivých požadavků politických a sociálních, mám je většinou za spravedlivé, a proto vždy cítil jsem svou mravní závaznost, požadavky ty všemožně podporovati; v otázkách národohospodářských nejsem odborník a nedovoluji si rozhodného slova, ale tolik dovedu posoudit, že kritika Marxova a socialistických teoretiků je oprávněná a v celku správná, že však jejich positivní teorie nemají větší hodnoty než upřímné a promyšlené teorie jiné. Jestliže sociální demokracie činí z Marxa nedotknutelnou autoritu, pochopuji to, ale nedovedu se z toho těšit. Proto však, to cítím a vím velmi dobře, nemám pražádného důvodu a práva, stavět se proti požadavkům spravedlnosti a rovného práva, ať požadavky ty pronášejí se od kohokoliv a ve jménu zásad jakýchkoli. „Který z vás je člověk, jehož kdyby prosil syn jeho za

[3] snášenlivým.

chléb, dal by mu kámen?“ A my zatím dělnictvu našemu dáváme kameny — literární, filosofické, teologické, politické...

Vida hlavní problém otázky sociální v obrození mravním, nesdílím proto názory, jaké klerikalism v otázce zaujímá, ačkoli připouštím, že vyniká nad liberalism v pojímání otázky sociální...

E. — ... Stojí za přemýšlení, proč Marx celou svou ekonomiku a sociologii[4] zakládá na práci. Jako Platon svůj stát počíná rozborem spravedlnosti, Marx počíná rozborem práce.

Vidím v socialismu a speciálně v marxismu veliké signum temporis.[5] Práce uznává se, jako filosofický a sociální princip, hned v počátcích moderního myšlení. Pro práci horlí již Locke,[6] následuje ho v tom Adam Smith a Ricardo, následuje Adama Smitha a Ricarda Marx. Marx právě svou jednostranností důležitost práce pro celý moderní život náležitě osvětlil. Positivista řekne, že z práce udělal fetiš,[7] ale bez takových fetišů ani jiní lidé posud nebyli. (Ani Comte.)[8]

Marxova veliká zásluha však je, že nám odkryl svět práce dělnické. Uznávám, že k této práci odkazovali jiní před ním, ale nikdo tak účinně. Marx i tu vede si jednostranně — věcná kritika toho nemůže nevidět —, ale právě proto musíme si uvědomit, co toto úsilí Marxovo znamená. Za uvědomění to stojí — v té Marxově jednostrannosti je veliká síla.

Stručně řečeno, vidím v Marxovi pokus ocenit práci d r o b n o u, fysickou i duševní. Posud lidé

---

[4] nauka o hospodářství a společnosti. — [5] znamení doby. — [6] Locke, filosof anglický; Smith a Ricardo, národohospodářští spisovatelé. — [7] modla. — [8] Comte, francouzský filosof, zakladatel positivismu; sám Comte zbožnil na př. Lidstvo ve Velkou Bytost.

práce se štítili a štítí, a štítí se právě té práce drobné, práce neúhledné, neokázalé, nerozčilné. Posud lidé žili více sportem než prací — nyní nastává doba práce drobné. Posavadní romantism práce musí ustoupit realismu. Prací nejsou jen t. zv. veliké činy, prací je také práce mozolná; práce nevykonávají pouze rekové, ale také lidé malí a ponížení, o nichž historie ještě vypravovati neumí; prací není jen obětovat život v lomozném ryku válečném, na nějž upírají zraky nejen vrstevníci, nýbrž i potomkové, prací je obětovat bližnímu své síly a obětovat mu je hlavně prací vytrvalou. Proti starému režimu aristokratického sportu ve filosofii, umění, ethice a politice také v náboženství nastává nová doba práce demokratické, práce, pravím, nejen fysické, ale i duševní, nové práce v oborech všech.

Marx v práci nalézá osobnost člověkovu, nikoli v majetku, proto jeho pojem hodnoty je tak absolutní. S toho svého absolutního cenění práce, jako rigoristé ethičtí všelikou chybu odsuzují stejně, Marx stejně cení práci všecku — to právě je ten demokratism práce. Rovnost založená na rovnosti práce...

F. — Ovšem — bída je nepěkná, nejen tělesná, ale i mravní, duchovní...

G. — Je tedy ten požadavek pro dělníka všeobecně se vzdělávat. To znamená nejen snad se vzdělávati čtením, nýbrž také mravně se vzdělávat a zejména být dělníkem svědomitým, pracovníkem solidním. To působí ohromně: inteligentnímu a mravně vyškolenému dělnictvu zaměstnavatelé neodolají...

H.— My proto se pokoušíme o sociální reformy nejen na náboženském a mravním, nýbrž i na právním podkladě. Celý stát se musí socialisovat. To je něco nového, odchylného a také vyššího. Slyšíme právě dnes: Vstalť jest! Ano — také my můžeme slavit vzkříšení českého člověka k té práci sociální, která z českého národa má udělat skutečné bratry. Vstalť jest! — vstalť jest ten skutečný Ježíš, na kterého se díváme v pravém světle poznání — vstalť jest ten český člověk, české svědomí se probouzí. Jestliže se v nás to české svědomí skutečně probudí, pak budeme nejen milovat bližního, nýbrž láska k bližnímu se uskuteční sociálními zákony. Budeme usilovat k tomu, abychom nuzných a chudých neměli. Měli jsme v Táboritech první socialisty a komunisty, usilujme, aby mezi námi žebráka nebylo. To je ten náš český ideál!

2. — O nemožnosti absolutní rovnosti a komunismu. — Komunism ani není ideálem sociálním. — Ethika demokratické rovnosti.

A. — Neuznávám absolutní rovnosti. Ne, že bych nechtěl, ale zkušenost mne poučuje, že lidé sobě nejsou rovni svou silou, svým nadáním, svým okolím. Všeliké sociální reformě může tudíž běžet jen o to, aby se domohla nerovnosti co možná snesitelné. Zákon může ustanovit jen rovnoprávnost, nikoliv rovnocennost.

Neuznávám požadavku rovnosti hospodářské. Jsem pro tuhou solidárnost, ale odmítám komunism.

Odmítám komunism hospodářský, nevěřím v komunism duchový (jak jej ku př. líčí Marx) a odmítám komunism pohlavní a rodinný.

Uznávám, že nynější nerovnost je neoprávněna a nespravedliva. Dnes lidé mrou hladem a mrou — chlebem, přesycením.

Nevěřím, že se nutná reforma dá provést jen hospodářsky. Zároveň se musí provést reforma mravů a názorů. Ku provedení této reformy materialism Marxův nestačí. Materialism historický, materialism vůbec je nemožný. Právě proto není mně majetek svátostí, ani soukromý, ani společný. Posuzuji všelikou formu vlastnictví a jeho vývoj především utilitárně, jako prostředek k cíli. Vidím tudíž ve všech poměrech vlastnických jen přechodní formu historickou.

Komunism je možný jen v tom dosahu a na tom základě, jak jej proti Platonovi určil už Aristoteles: na přátelství. To dotvrzují také zkušenosti s koloniemi komunistickými. (Protivníci komunismu často tvrdívají, že žádná kolonie komunistická se nezdařila. To není správné.) Na základě čistě hospodářském, jak jej žádá materialism historický, je komunism nemožný; základní lež komunistů je právě, že každý má chtít, co má soused, a že každý má být, co je druhý.

Všeobecný komunism hospodářský pokládám i v daleké budoucnosti za nemožný; není mně ani sociálním ideálem...

B. — Vyslovil jsem se proti komunismu již ve své kritice marxismu. Od té doby zabýval jsem se problémem stále; měl jsem příležitost studovat některé komunistické obce v Americe a jinde, a pozoruji komunistický pokus na Rusi. Docházím k tomuto závěru: Komunism se požaduje a vyvozuje z demokratické zásady rovnosti. A však rovnost hospodářská, která se vyžaduje, není ještě komunismem. Společné vlast-

nictví je něco jiného než rovnost. Rovnost neexistuje nikde, ani vývojem historie, ani od přírody. Ve skutečnosti je všude, v celé přírodě a také ve společnosti lidské nerovnost. Ale člověk právě proto má ideál rovnosti. Prakticky znamená rovnost snesitelný stupeň nerovnosti. Přední starostí sociální politiky bude odčinit přílišné sociální protivy. Zároveň demokratický ideál rovnosti vyžaduje potlačení všeho škodlivého a nepěkného luxusu a požitkářství. Zakladatelé demokracií a republik vždy se vědomě dovolávali spartánského příkladu starých Římanů. Také v moderním socialismu je značná dose[9] rousseauismus. Nerovnost do jisté míry znamená individualismus, bez něhož není úspěšné hospodaření a úspěšná společenská činnost vůbec možna. A individua, jejich schopnost ku práci, liší se nejen kvantitativně, ale také kvalitativně.

Posud komunistické pokusy byly učiněny jen v malých obcích, a to většinou na podkladě náboženském a trvaly ne dlouho. Do jista, jak nám ukazuje rodina a přátelství, komunismus je možný jen mezi lidmi mravně a rozumně na vysokém, ba nejvyšším stupni vývoje. První teoretik komunismu, Plato, vyžadoval nejpřísnější řád mravní; poslední veliký teoretik, Marx, pokládá komunismus taktéž za poslední a nejvyšší stadium historického vývoje. Ruský pokus dospěl k tak hrozným koncům, že byl učiněn s národem nevzdělaným a mravně rozháraným. Komunismus vyplývá ze zásady bratrství, více nežli ze zásad rovnosti a svobody; komunismus na podkladě pouze hospodářském a materialistickém vůbec je nemožný.

[9] dávka.

Komunismus ve větším rozsahu je znemožněn také mezinárodní závislostí a vzájemností. Žádná země dnes není soběstačnou. Nemůže být tudíž komunismu, jenž by závisel na nekomunismu.

A rozumí se konečně, že může být komunistických soustav velmi mnoho, zejména když by šlo o státy větší a veliké. Hlasatelé komunismu, spokojující jen neujasněným heslem, už tím jsou odsouzeni k politické a sociální neplodnosti a fiasku.

C. — Rus dosud doufá, že revoluce přinese zázraky, věří právě dosud mythicky, nekriticky. Rusům schází, abych se vyjádřil stručně, Kant[10] jejich revolucionismu. Proto také ethicky nedošli dále než k Stepňakově starozákonné teorii („smrt za smrt").

Rusové velmi snadno zapomínají, že jejich cílem není revoluce, nýbrž demokracie; ruský revolucionism příliš často upadá v anarchism a nihilism.[11] Bakunin[12] má zcela pravdu, hlásá-li pro Rusko a pro Evropu novou etiku, nového člověka, ale sám neměl síly postupovat důsledně podle učení této nové ethiky. Demokrat v teorii, byl v praxi aristokrat.

Nová ethika je ethikou demokratické rovnosti; demokratická rovnost vyžaduje kritického myšlení — ruští revolucionáři sice také nahlédli, že především musí být ubity staré pojmy a zvyky, ale ruský revolucionář často myslí starým způsobem a žije podle starých zvyků. Chce být svoboden, ale nemůže se vzdát tradice[13] a silných zvyků nevolnických — první revolucionáři byli právě pro-

---

[10] t. j. silný myslitel, který by vedl Rusy ke kritickému, rozumovému pojímání sociální skutečnosti. — [11] od latinského slova „nihil", t. j. že v nic nevěří. — [12] Bakunin, ruský revolucionář, zasáhl r. 1848 i u nás. — [13] ustálených způsobů.

puštěni z nevolnictví! Nelze namítat, že veliká většina revolucionářů rekrutovala se z lidí svobodných, ze šlechty: otroctví bylo společenským a duševním stavem pánů i otroků.

Nekritičnost ruské revoluce projevuje se v silném pocitu osobní urážky, abych tak řekl, již cítí ruští revolucionáři. Musíme ovšem přiznat, že v Rusku je těžké, nenenávidět reakcionářů osobně... Ale je třeba stále se pokoušet o to, aby boj byl veden neosobně, aby jednotlivec nebyl považován za vinného za mnohé: také carism je pouze část teoretického aristokratismu, také car je jedním z mnohých.

Nehotovost ruských poměrů vytvořila teror[14] jako zvláštní formu revoluce; je eo ipso[15] osobní: jednotlivec může bojovat zase jen proti jednotlivci.

Marxisté mají zásluhu, že zavrhují teror a chtějí připravovat masovou[16] revoluci; usilují právem o politické vzdělání a o výchovu mas: konečná revoluce jistě by mohla být provedena jen masou, stojící politicky vysoko. Jestliže k reformě postačí pouze vzdělání a výchova, stane se krvavá revoluce zbytečnou.

Marxism veřejně se hlásí k revisionismu[17] a je ve většině zemí již uznáván za politickou stranu vedle ostatních stran, nebo alespoň trpěn; to znamená veliké vítězství demokratismu. Neboť ve skutečnosti absolutism a monarchism jsou zásadně překonány, neboť theokracie je překonána pojmově; monarchism dovede dnes uvádět pro sebe jen důvody utilitaristické,[18] v jeho boží milost již žádný

---

[14] postrach, t. j. násilné prostředky bezohledné revoluce. — [15] už tím. — [16] hromadnou, davovou. — [17] k opravnému směru, který neulpívá na slovech Marxových. — [18] svého prospěchu, zájmu.

myslící člověk nevěří. Konstitucionalism a parlamentarism je oboustranná koncese,[19] polovičatost, jež nutně ustoupí novým formám.

3. — Program humanitní a světová situace káže reformy sociální. — Jsme v sociální revoluci. — Předpoklady socialisace: zejména veřejná kontrola hospodaření. — Úkoly dělnictva. — Kde nic není, nedá se socialisovat: spravedlivé rozdělení statků, ale i zvýšení výroby.

A. — Nejen náš národní program humanitní, nýbrž i celá situace Evropy a lidstva ukládá nám pronikavé reformy sociální. To jest pro vnitřní život národní a státní první náš a hlavní úkol. Při tom musíme se vyhnout dvojímu nebezpečí: jednomu zleva, druhému zprava. Jedni totiž se domnívají, že sociální reformy, vlastně sociální revoluce definitivní dá se provést v nejkratší době, přímo za několik měsíců. Tak také soudil sám Lenin na počátku své vlády, ale přesvědčil se, že se mýlil a teď už odhaduje, že sociální revoluce nastane za 30 let. Nevěřím ani tomu. Sociální revoluce už nastala a jsme v ní; ale bude to revoluce evoluční. A je veliký omyl myslit, že sociální revoluce dá se provést podmaněním t. zv. buržoasie. Násilí ani zde nic nepomůže, násilí i zde vytvořilo by jen otroky, a otrok nikdy a nikde nepracuje rád a úspěšně.

Proletáři marně by nutili buržoasii ku práci, jestliže sami tu práci nedovedou kontrolovat. O tom nás poučila Leninova revoluce v Rusku. Věc je nadmíru vážná a kdo jen trochu pochopuje, oč běží, musil poznat, že to, čemu se říká kapitalismus, nemůže být odstraněno všecko a rázem; zajisté kapitalistická technika, její dovednost, její vynalé-

[19] ústupek.

zavost, její podnikavost, nemůže být odstraněna. Lenin sám teď vedle Marxa doporučuje Američana Taylora, a Taylor[20] je přímo klasický mluvčí kapitalistické metody.

Problém socialismu anebo přímo řečeno socialisace je ztížen tím, že danou hospodářskou situací nemůžeme se obejít bez velkovýroby. I když se továrna demokratisuje, zůstává nám velkovýroba, a k tomu dále přistupuje opět historickou situací vynucený fakt, že musíme pracovat pro vývoz a že tudíž se neobejdeme bez obchodu a bez bankovnictví. Nejlepší socialističtí teoretikové a praktikové se o tom již neklamou. Marx řekl, že hlad není socialistickým programem; není jím ani ta zvláštní nervosní nespokojenost, která je způsobena válkou. Ani v oboru hospodářském a sociálním nemůže být rázem definitivní přelom, nýbrž jako ve všech oborech může tu být jen povlovný vývoj. Pokud dělnictvo nedovede celou výrobu a její organisaci kontrolovat a přímo vést, dotud na radikální hospodářské přeměny nelze pomýšlet. U nás ostatně, jako všude, také příliš jednostranně se při socialisaci pomýšlí na postátnění. Zapomíná se, že postátnění mohlo by být za daných okolností jen jinou formou kapitalismu, kapitalismu státního a byrokratického.

Na druhé straně je nutno, aby buržoasie nejen z nouze a donucení se věnovala problémům, daným vývojem socialismu, nýbrž aby positivně spolupracovala s dělnictvem z vlastního přesvědčení sociálního.

---

[20] Taylor je zakladatelem vědeckého vedení práce (využitkování energie, pohybů, individuálních schopností dělníka soustavným způsobem; pokračování taylorismu je v psychotechnice).

B. — S mravního hlediska dívám se také na časové úkoly sociální reformy. Řekl jsem už a opakuji, že tyto reformy musí být pronikavé. Mluvíme všichni o socialisaci. Socialisace za docela abnormálních poměrů, způsobených dlouholetou válkou, je úkol velmi těžký a odpovědný. Vynikající socialističtí vůdcové a spisovatelé prohlašují ji za dané poválečné situace přímo za nemožnou. Chci ku věci něco povědět.

Socialisace předpokládá veřejnou kontrolu všeho hospodaření. Tak, jak se žádá státní rozpočet, stejně tak musí se žádat veřejný rozpočet všech podniků a závodů ve státě, rozpočet výroby, rozpočet všech potřeb. Marx a jeho stoupenci správně analysovali anarchii novodobé výroby: bez znalosti všech hospodářských sil, bez znalosti celkové produkce a potřeb nelze zahájit úspěšnou socialisaci.

Socialisace dále není možná, jestliže masy pracujícího lidu, jestliže dělnictvo se nenaučí pochopit celý proces výroby a distribuce. Nestačilo by tak zvanou buržoasii diktaturou k socialisaci přinutit; žádné násilí není blahodárným, a to neplatí pouze o násilí politickém, nýbrž i hospodářském a sociálním. Při socialisaci neběží také pouze o to, aby dělnictvo se súčastnilo vedení závodů. V normálních poměrech správa nějakého závodu již hotového není věcí nejtěžší; avšak při hospodářské a sociální reformě tak pronikavé neběží jen o spolusprávu nebo převzetí závodů zavedených, nýbrž o vytvoření, zavedení závodů nových, neb alespoň o zdokonalování a účelnou přeměnu závodů a celé hospodářské praxe a organisace. Pro produkci je třeba podnikavosti a podnikavosti je tím více třeba, že všecky státy, celá Evropa je válkou ožebračená. Pravím-li podnikavost, tož nemyslím na spekulaci a hyper-

spekulaci, která se právě v abnormální době tak zhusta zjevuje, nýbrž na podnikavost tvůrčí, na vynalézavost, na geniální využití daných poměrů a vytvořování nových statků. Neběží jen, abych tak řekl, o socialismus distribuce, nýbrž o socialismus produkce.

Mluvím-li o této podnikavosti a tvořivosti, neříkám tím, že se jí nedostává dělnictvu a že jí oplývá buržoasie. Naopak, mám-li býti upřímným na obě strany, musím si postěžovat, že část naší buržoasie zdá se mi trpět nedostatkem právě té podnikavosti. Nemýlím-li se, naše industrie srovnána s industrií západních států, má na sobě ještě ráz řemeslnické dílny. Je právě mladší. Vím, že v tom je jistá přednost, ale jest v tom při dané konkurenci světové také slabost. Tak jako politicky se musíme vyšinout k světovému rozhledu a k politice opravdově světové, stejně musí se všecko naše národní hospodaření, naše industrie, naše zemědělství, náš obchod a naše bankovnictví stát v nejlepším slova smyslu světovým. Vím, že se staly i v tom velké pokroky, ale poměry nového světového hospodaření nutí nás zanechat zděděnou hospodářskou malost. Buržoasie opravdu podnikavá dohodne se s inteligentním, podnikavým dělnictvem. Mne v historii nové doby vždy zaráželo chování dědičné aristokracie. Jak málo pochopila aristokracie francouzská znamení své doby, jak málo naučila se aristokracie rakousko-uherská z politických a sociálních revolucí doby nové. A mně se často zdá, že novodobá buržoasie, tak zvaný velký kapitál, kráčí v tom v šlépějích staré aristokracie. Platí zde slovo starého filosofa: „toho, kdo chce, osud vede, toho, kdo nechce, vleče“. Problém socialisace vyžaduje velmi opravdové a upřímné přemýšlení a

dobré vzdělání dělnictva i kapitalistů; avšak dívám se na úkol socialisace nejen jakožto na úkol hospodářský, nýbrž také jakožto na požadavek mravní. Nevěřím, že tu běží o pouhý materialismus; ostatně snesu snáze materialismus hladového než přesyceného.

Prosím, neočekávejte ode mne podrobný program socialisace. To je úkolem nejen vlády, nýbrž také parlamentu a představitelů dělnictva a buržoasie. Ale je důležito, abychom si uvědomili tendenci doby a ducha, ze kterého sociální reformy se musí rodit. Poslanec Němec nedávno zdůraznil, že v nedlouhé době trvání naší republiky nekrvavým způsobem byly dosaženy mnohé a cenné sociální reformy. Myslím, že všecky strany s největší upřímností přijmou heslo: pronikavé sociální reformy bez krveprolití ...

Sociální reformy, jak je žádá promyšlený a vědecky odůvodněný program socialisace, vyžadují pracovitost všech, všude, ve všem. Pracovitost znamená pocit povinnosti k denní pravidelné, t. zv. drobné práci; válka a její romantismus a stejně romantismus revoluční do značné míry překáží návratu do obyčejných kolejí; doufejme, že tuto nervosnost brzy překonáme ...

Problém je příliš vážný, abych o svém stanovisku chtěl zanechat pochybnost; proto prohlašuji výslovně, že proti socialisaci nejsem. Válka a vzniknuvší z ní sociální revoluce nedovolí nikde nerušené trvání předválečného sociálního řádu. Jsme přece již hodně hluboko v postátnění; ovšem právě toto postátnění může nás poučit, že postátnění není vždy socialisací.

Bude nezbytné, aby se problém socialisace přesněji než posud studoval a rozebíral; nelíbí se mi, že

tak četní přívrženci i odpůrci nevynikají nad pouhé heslo. A zejména nesmí se dělnictvu tolik slibovat; je pochybno, vedlo-li by se dělníkům hned v prvých stadiích socialisace lépe, než za režimu kapitalistického; není vyloučeno, že se mu dokonce povede hůře. Socialisace vyžaduje obětí nejen od kapitalistů, ale i od dělníků — běží přece o veliký princip, běží o přelom věkový, o jehož možnosti a žádoucnosti nemůže rozhodovati dočasný prospěch, třeba i všech.

V době přechodné — a ta bude trvat hodně dlouho — jistě by byl stav smíšený, nejen v zemědělství, nýbrž i v průmyslu; socialisaci nelze provést hned a ve všech oborech, nýbrž postupně v oboru po oboru.

Pro tento postup je nutný přesně formulovaný program; také proto, aby pro všecky, zejména také pro podnikatelstvo nastala jistota.

A rozumí se, socialisační program musil by být smluven mezinárodně; a to pro tempo postupu má také veliký význam.

Reální socialisační program nesmí zapomínat na socialisaci vzdělání. O této socialisaci se tolik nemluví, ale bez ní nebude socialisace hospodářské. Posavadní pokusy o t. zv. popularisaci vědy jsou jen částí úkolu, jenž očekává opravdu demokratické ministerstvo vyučování. Socialisací vzdělání zabezpečí se společnosti tvůrčí individualism, silní jedinci, silni obětivostí. Nemohu než ještě jednou zdůraznit, že socialisační reformy vyžadují přímo matematickou rozvahu; bude třeba pilně pozorovat následky jednotlivých socialisačních pokusů a srovnávat je se stavem dřívějším; nestačí z abstraktních hesel dělat různé dedukce, nýbrž musíme se řídit vlastní zkušeností, poznáním vlastních domácích poměrů.

C. — Nezbytnou podmínku a účinný začátek socialisace vidím ve státní kontrole veškeré veřejné výroby, práce a majetku; spravedlivé sociální reformy nejsou možny, pokud trvá hospodářská anarchie, prýštící z neznalosti skutečného stavu našeho hospodářství. Chronická nezaměstnanost jest jen dalším výsledkem té anarchie, toho neovládání výrobních poměrů. Zničení hospodářských statků válkou a všeobecné ochuzení činí návrat k uspořádanému veřejnému hospodaření tak těžkým; tím těžší, že válka se stala hospodářskou katastrofou všech zemí. Vynikající socialistický odborník (Kautsky) neváhal prohlásit, že podmínkou pokusu o socialisaci výroby jest oživení a v pohyb uvedení produkce samé. Jistě — kde nic není, nedá se socialisovat. Socialisace není jen spravedlivým rozdělením statků, nýbrž také zvýšením a zdokonalením výroby.

4. — O pozemkové reformě. — Otázka velkostatků. — Neparcelovat šmahem. — Pozemková reforma sociální otázkou statisíců; dílem pro budoucnost.

Agrární reforma je vpravdě národní. V tom smyslu totiž, že v našich zemích se vyvinul zvláštní velkostatek, poměry připomínají až nepříjemně na poměry ruské, a odkazují takto ku příčinám neblahého zjevu. Zásadně shodují se všichni i menší velkostatkáři v tom, že ty příliš velké velkostatky jsou už nemožny. Ovšem — jaké má být měřítko velikosti? A jak se velkostatků má využít?

Velkostatky zdokonalily zemědělství, lesnictví a dobytkářství; výroba ve velkém má i tu jak v průmyslu své výhody. Velkostatkáři se hájí, že dodávají městům a průmyslovým centrům potravu. Nepochybuji, že by jistý počet větších statků měl býti zachován; bude třeba rozhodnout, jak mohou

být veliké. A dále třeba uvažovat, jestli na nich má hospodařit jen stát, aneb mohou-li býti ponechány svým majitelům a za jakých podmínek, a nemohly-li by být pronajímány. Nesmí se podlamovat individuální iniciativa a dovednost; přenechávat všechno státu, je chyba, protože ten stát na tak veliký úkol není dostatek připraven. Parcelování šmahem, pokud dovedu soudit, neodpovídá našim potřebám. Běží také o to, využít technické síly a dovednosti soukromých hospodářských úředníků a zřízenců. Vzniká tu již dnes těžká sociální otázka statisíců. Všeobecně se žaluje na nejistotu poměrů. Jistě je to veliký nedostatek, v jehož následku ztrácí stát miliony a miliony.

Agrární reforma je ohromné dílo. Dílo nejen pro několik let, nýbrž pro dalekou budoucnost. Musíme pamatovat na vzrůst obyvatelstva a jeho budoucí potřeby; reformou pozemkovou se spoluřeší nejvážnější problémy naší republiky. Řešení agrární reformy nesmí být paušální. Máme velikou různost území, nejen na Slovensku a Podkarp. Rusi, nýbrž také v českých zemích...

Rozhodnými jsou zájmy celku, odborné vodítko technicko-hospodářské a finanční a státnické pochopení nejživotnějších úkolů naší republiky. Naše pozemková reforma nemá pro svou rozsáhlost, rozmanitost účelů a různost prostředí vzorů ani doma ani v cizině. Musíme-li se učit na své vlastní práci, na svých vlastních chybách, tož rozeznávejme aspoň rychle a hleďme je odstranit brzo. Budou tomu tři roky, co vydán byl zákon záborový. Od té doby ukázalo se, jak se již obecně uznává, že jak naše zákony o pozemkové reformě, tak i organisace úřadů je provádějících, potřebuje oprav — t e d y o p r a v u j m e.

VIII.

O REVOLUCI A BOLŠEVICTVÍ.

1. — Revoluce problémem dnešním. — Psychologie revoluce a revolucionáře. — Ethicky nelze zavrhovat revoluci každou. — Revoluce ne cílem, jen prostředkem. — Revolucionism se překoná prací a pracovitostí. — Revoluce je primitivismem. — Reformaci, ne revoluci.

... V otázce revoluce skrývá se dnešní problém všecek — nejen problém politický, neboť je přece zjevno, že naše století je všeobecně revoluční. Revoluce a revoluce zní se všech stran — revoluce sociální a hospodářská, revoluce politická, revoluce náboženská a filosofická, revoluce literární a umělecká ... revoluce! Co to znamená? Co to znamená, že Francie od veliké revoluce osmkrát změnila svou konstituci a prodělala devět revolucí? ...

Hledíme-li na revoluci, resp. revolucionáře, především čistě psychologicky, zaráží rozčilení revoluční, vůdců i masy; z toho, řekne si každý, nemůže pojít mnoho dobrého. V revoluci se nemyslí — jednání je impulsivní[1] a napodobivé. („Psychologie masy".) Ale jsou revolucionáři také chladnější, každým způsobem jen rozčilenost nekarakterisuje revolucionáře dostatečně. Dnes lidé se rozčilují i bez revoluce — či je revoluce v permanenci? chronická? Zdá se.

Psychologicky důležitější jsou různé motivy k revoluci: zlost a zloba, nenávist, panovačnost a násilnictví, zoufalost, láska k svobodě v různých stup-

[1] vznětlivé.

ních a kvalitách, motivy ideální, ale také mnoho neideálních.

Revoluce pravidlem je více méně utopistická.

Politická a strategická fantastika provádí své administrační a taktické kotrmelce. Ne darmo připomínal L. Blanc[2], že jen ty revoluce se podařily, jejichž cíl byl určen a zpředu ustanoven. Revolucionář býval obyčejně romantik. Do značné míry herec a hráč. Hrá o život. Revolucionář je pověrec, politický fetišista, věřící v sociální a politické zázraky. Věří v náhodu a je přesvědčen, že $2 \times 2 = 5$ nebo 4, jak si to přeje. Je přesvědčen o své geniálnosti a velikosti, hrá na reky — revolucionář je aristokrat, absolutista a tyran, třebaže do boje táhne pod heslem rovnosti a bratrství. Nemůže-li se stát rekem, spokojuje se mučenictvím. Docela bona fide[3] — Blanqui[4] od r. 1827—70 účastnil se 13 povstání, několikrát byl odsouzen k smrti, 37 let ztrávil v žaláři, ač 4krát byl amnestován. Blanqui je typ. Typ starého, pravého revolucionáře. Komuna pařížská byla do veliké míry dílem-nedílem blanquistů.

Revoluci karakterisuje tajnůstkářství. Ona je augurstvím. Tajná policie je jejím oficiálním doplněním. Revoluce je politický a sociální mysticism a myt. Už jsem řekl — pověra.

Engels má pravdu: revoluce jsou dílem menšiny. Jsou aristokratické. Francouzská revoluce je do značné míry dílem aristokratů. Jako válka — druh sportu.

Revoluce je málokdy úspěšná. Málo v čem je tvůrčí. V nejlepších případech uskutečňuje, co při-

---

[2] Louis Blanc, historik a politik francouzský (1811—1882).— [3] v dobré víře = s dobrým úmyslem. — [4] Louis Auguste Blanqui, socialista-revolucionář francouzský (1805—1881).

praveno dříve a dávno. Aristokratism jeví se v revoluční improvisaci[5]. Revoluce je často jen změnou, často je přímo zhoršením, reakcí.

Přirozeně proto revoluci následuje reakce. Jaká revoluce, taková reakce a vice versa ...[6]

... Vidím v revoluci signum[7] slabosti a nedokonalosti ...

... Otázka revoluce není jen problémem historickým, co se totiž dálo, děje a dít bude, nýbrž co dělat mám já. Revoluce musí se tudíž posuzovat také ethicky.

Řekl jsem už své přesvědčení: musíme zavrhovat všeliké násilí a důsledně — sice se nedostaneme dále. Bránit se můžeme, máme, musíme. V krajním případě i železem. Ale vystříhejme se násilí aktivního a násilí vždy nového.

Nelze ethicky zavrhovat revoluci každou. Je někdy nutná. Již katoličtí a protestantští teologové hájili dokonce tyrannicidium[8], nejen revoluci ... V době nové vynikající myslitelé hájili revoluci. Jiní ji zavrhují. Od francouzské revoluce jsou filosofové a politikové rozděleni na dva tábory. Radikálové i mnozí liberálové jsou pro revoluci, konservativci jsou proti. Teoretikové státovědečtí a političtí stejně jsou rozděleni ... Právo na revoluci pokládá se ovšem za přirozené.

Ethickému soudu podléhají zejména jednotlivé fáze revoluce a jednotlivé skutky v ní. Pařížský teror[9] na př. obecně se liší od revoluce předchozí. Liší-vá se proto revolta od revoluce; uvádím F e r r i h o[10],

---

[5] v nepřipraveném činu. — [6] a naopak. — [7] znamení. — [8] zabití vládce. — [9] násilí za účelem postrachu. — [10] Enrico Ferri, kriminalista a politický spisovatel italský (1850 nar.).

jenž podobně jako již V. Hugo[11] v Les Misérables schvaluje povstání (Hugovu válku celku proti části), a zavrhuje vzpouru (Hugovu válku části proti celku); povstání je Ferrimu ospravedlněno tím, že slouží pokroku.

Revoluce nemůže být cílem (není tedy revelací[12]), jen prostředkem. Ale ne každého prostředku smí se užívat k dosažení cíle. Havlíček Bakuninovi vytýkal jesuitism a macchiavellism, protože účel mu posvěcoval prostředky. Je zvláštní jesuitism radikalismu.

Posud společnost budována je více na smrti než na životě. Neumíme ještě žít. Žít plně, positivně. Život vlastní příliš často udržujeme smrtí cizí. Ničíme život vlastní a cizí stále.

Nedovedeme vychovávat svých dětí, nedovedeme je udržet zdrávy, stále plýtváme silou životní, vlastní i cizí. Vraždy a sebevraždy jsou jen akutní projev chronického ničení životů.

Nedovedeme pracovat. Nejsme pracovití. Kdekdo přenáší práci na ruce cizí. Jsme otrokáři a sami otroci. Více — jsme divoši. Chceme se rozčilovat, ale pracovat nechceme. Líbí se nám sport, a sport rozčilí. Také revoluce.

Avšak práce, práce skutečná je práce malá, drobná, všední. Tak jako věda pravá zabývá se jevy nejvšednějšími, tak pracovníkem skutečným je ten, kdo dovede dělat věci malé, všední, nutné. Co je matematice infinitesimální[13] počet, co psychologii a fysiologii malé, téměř neznačitelné prvky, co přírodovědě atomy a mikrobi[14], to ethice je práce drobná.

---

[11] Viktor Hugo, básník francouzský (1802—1885); Les Misérables (Bídníci) slavný jeho román. — [12] zjevením. — [13] s nekonečně malými veličinami. — [14] drobnohlední živočichové (bacily).

Drobná práce je skutečně praktická, konkretní, životní — ty veliké činy heroické jsou obyčejně ve fantasii a in abstracto. Utopism překonává se prací drobnou. Prací se také překoná revolucionism.

V pozorování toho, co nezajímá nikoho, v dělání toho, co ovšem je nudné — v tomť heroové budoucnosti. Posud jich však je málo. Lidé raději obětují život, než by pracovali.

Člověka skutečně moderního a pokrokového poznáš podle pracovitosti. Člověk moderní toť pracovník. Dělník.

Veliké epochy nejsou okamžikové; ani historie, jako příroda, nedělá skoků — zdánlivé náhlé převraty připraveny jsou dávno, jenže lidé toho nepozorovali. Heglovy negace, negace v historii není...

Lidé prohlašují za veliké a rekovné, co je nehorázné, divadelní, hmotné, co hodně bije do očí a škubá nervy. Rozčilenost, nemetodickost, občasné nápady t. zv. geniálnosti, nepořádek bohémství, nervosní agitace, mužný klid, metodickost, myšlení tuhé a silné, život čistý a neposkvrněný, činy a skutečné akce. Ne fantastika, ale poesie. Ne siláctví, ale síla.

Lidé mají vášeň pro mučenictví. Dnes svého nejlepšího člověka utlukou a umučí, zítra mu postaví oltáře. Ale zůstanou divochy stejnými. Dnes dokonce mnozí z bolesti udělali si prostředek slasti.

Proto pravím: Pryč s mučenictvím! Láska je život, ne smrt. Nemáš práva žádat sebeobětování a sám také života neklaď za každou babku! Mučenictví je luxus posavadní etiky sentimentální, romantické a mystické. Ale sentimentálnost a romantika je egoism. Čirý egoism — jen dobře analysuj!

Aby se rozčilovali, lidé žijí v extrémech. Naše historie je tomu velikým, ale smutným příkladem.

Hned Žižkou — hned Komenským. I vznikají Rokycanové, modlící se: „Dejž nám, milý Bože, v prostředek uhoditi!“ Hrozná modlitba a naše kletba. To hrozné t. zv. prostředí zlaté! Taktika ryc nebo nic je pro lidi nemyslící, nepředvídající. Pro hráče. Člověk myslící, opravdový, zná své účely a k nim pracuje. Pro člověka takového otázka radikalismu — oportunismu nemá smyslu... Nemyslící potácí se zleva napravo; člověk myslící, znající své síly, jde svou cestou, pro něho levo a pravo není. Překážky překonává, vyniká nad ně, tvoří nové, ale nevybírá slepě, aby z desíti hloupostí udělal jedenáctou.

„Opatrník“ — — ne. Opatrníky stávají se radikálové a macchiavellisté, spojující v sobě lva s liškou...

Jsem proti revolucionářství. Proto, že věřím ve vývoj a pokrok. Revoluce je šosáctví. Nejhlučnější protišosáctví bývá často šosáctvím. Starými prostředky nelze stvořit nové, a revoluce je prostředek velmi starý. Je aristokratickým sportem.

Revoluce je sázka do loterie. Nevěřím však v náhodu a zázraky. Jsem rozhodný determinista. Ale nejsem fatalista. Cítím svou spoluodpovědnost a povinnost k spolupráci.

Revolucionář je rousseauovský[15] divoch, nedovedoucí pracovat, a lekající se proto rostoucí komplikace[16] společenské. Revolucionář protiví se vývoji a pokroku, protiví se pravé osvětě. Chce žít divošsky, jednoduše — chce nemyslit, nepracovat, ale chce se rozčilovat. Revolucionář je utopista.

Revoluce je hrubým politickým primitivismem.

Reformaci, ne revoluci! Bez skutečné nápravy srdce a hlavy, bez nápravy myšlení a mravů mů-

[15] podle Rousseauova ideálu přírodního člověka. — [16] složitosti.

žeme revolucí odstranit ďábla, ale Belzebuba posadíme na jeho místo.

Praví-li Feuerbach[17]: „Srdce revolucionuje, hlava reformuje“ — dodávám: jen špatná psychologie roztrhuje hlavu a srdce. Marx reformaci nemá rád, jako Stirner[17]. Stirnerovi se reformace nelíbí, že je jen napravováním, není destruktivní. A jako Stirnerovi reformace je zvláštností křesťanskou, kavkazským mongolstvím, tak Marx a Engels protestuje proti lásce.

Avšak ti zlí, ba ani ti nejhorší nejsou tak zlí jako t. zv. lidé hodní, indiferentní. A těch revolucí nepředěláš. Macaulay[18] řekl: Žádný národ nemá dělat revoluci, ale vždy má být odhodlán ji započít. Rozumím tomu tak: Národ nemá být indiferentním, má bdít, má potírat násilnictví v zárodcích a všude, v malém, má vůbec pro svůj cíl pracovat.

A rozumí se: mluvíme o revoluci vůbec, nejen o revoluci politické, branné. Stejná ethická pravidla platí také pro revoluci hospodářskou (stávky), pro revoluci literární — pro revoluci každou...

Ovšem na stanovisku materialistickém tato filosofie revoluce založena není...

2. — Bližší vymezení revoluce. — Revoluce politická i nepolitická. — Vývoj revolucionismu. — A ještě ethika a revoluce. — Revoluční hnutí ruské. — Revoluce a pokrok demokratický.

Pojem revoluce je dosti správně určován běžnou terminologií; všeobecně se rozeznává „puč“, „vzpoura“, „povstání“, činí se rozdíl mezi „rebelií“ a revolucí, jež znamená převrat od základů. V tomto smyslu mluví se pak také o „konečné revoluci“.

---

[17] Sr. str. 38. — [18] Sr. str. 10.

Činí se dále rozdíl mezi revolucí a „občanskou válkou“. Rozeznává se „revoluce shora“ od revoluce „zdola“: „reakce“ je právě také revoluce, je to „protirevoluce“.

Obyčejně myslí se při pojmu revoluce na revoluci „krvavou“, poněvadž může býti také revoluce nekrvavá, třebas násilná a přímo vojenská.

Všechna tato označení podávají přibližně správnou klasifikaci nebo alespoň přehled různých druhů revoluce, a můžeme se spokojit tím, že jsme pouze uvedli různá označení, aniž bychom se pokoušeli o přesnější definice.

Pro Rusko je důležitý zejména rozdíl mezi revolucí masovou a revolucí jednotlivců — terorismem — jak bylo dostatečně vyloženo z dějin ruské revoluce a učení o revoluci.

Obyčejně užívá se pojmu revoluce v pregnantním[19] smyslu revoluce politické. Ale uznávají se také revoluce nepolitické: náboženské, mravní a církevní, filosofické a vědecké, literární a umělecké. Velmi mnoho se mluví o hospodářské a sociální revoluci kapitalismu.

Že rozeznáváme uvedené druhy revolucí, je odůvodněno jejich příčinami a motivací[20]. Je veliký rozdíl, zda revoluce vzniká z přechodné nebo také delší nespokojenosti, jež má za účel pouze změnit situaci, třebas tím, že budou odstraněny utlačující osoby nebo tím, že se změní jednotlivá opatření nebo instituce; a něco zcela jiného jest, jestliže má být dosaženo podle určitého plánu zlepšení celého politického režimu a celého společenského zřízení.

Také zde právem zvlášť se zdůrazňuje francouzská revoluce 18. století jakožto „veliká“ revoluce. Francouzská revoluce a její pokračování

[19] výrazném. — [20] odůvodněním.

měla na rozdíl od dřívějších právě ten smysl, že měla být revolucí v pravém smyslu slova, převratem od základů. Proto byla také připravována filosoficky, ethicky a nábožensky, člověk měl býti obnoven, celý život měl býti zřízen na novém základě. Reakce a restaurace[21] jen ještě posílily toto úsilí, revoluce byla dějinně filosoficky líčena jako obnova společnosti a lidstva, jež se stala nutnou. Tak se vysvětluje moderní víra v pokrok..., pojem nové doby a novosti vůbec, jenž všeobecně se uznává v teorii, v praxi i v politice.

...Na mnohých stranách právě v idei pokroku a evoluce hledá se důvod proti revoluci: tvrdí se, že lidská společnost vyvíjí se tak ponenáhlu, jako se vyvíjely země a celý kosmos[22] ponenáhlu, po stupních přímo infinitesimálních[23].

Záleží na tom, zda se správně konstatují historické události. Ale je fakt, že historie vykazuje revoluce, a zvláště francouzská revoluce nedá se oddisputovat poukazem na novější teorie geologů a kosmologů, vylučující katastrofy. Psychologie a sociologie nás učí, že v oboru duchovním, psychickém vývoj individuí a proto též společnosti děje se krisemi, ostrými rozpory, revolucemi. Je možno připustiti, že kontrasty[24], posuzujeme-li je objektivně, nejsou tak silné, jak se zdá zúčastněným; je možno vykládat revoluci jako událost mimořádnou, je možno si přát, aby revoluce nebylo a aby vývoj postupoval bez revoluce — ale dosud revoluce byly, a stejně se nedá popřít, že právě od doby veliké revoluce revoluční nálada — revolucionism — stal se všeobecným a trvalým. Socialism

---

[21] Obnovení starého řádu, dosazení staré dynastie. — [22] vesmír. — [23] nekonečně malých. — [24] protivy, protikladné zjevy.

a anarchism jakožto nálada mas jsou právě revoluční, a stejně ve filosofii, v literatuře a v umění a v oblasti mravní je revoluční nálada všeobecná. Sociálně politické revoluce těsně souvisejí s revolucemi duchovními; připomínáme výrok Čaadajevův[25], že na západě revoluce byly vždy nejdříve duchovní; že „zájmy" přišly až za ideami.

Moderní revolucionism vyvíjí se od dob reformace a renaissance; náboženská a církevní reformace byla revoluční a vedla přirozeně k sociálně politickému přetvoření Evropy. Národové, kteří přijali a provedli reformaci, vyvíjeli se od té doby sociálně politicky ve směru demokracie, revolucionism neprojevuje se u nich tak radikálně, jako u národů katolických, již reformaci potlačili, a právě proto znovu a radikálněji zahájili revoluci proti theokratickému absolutismu. Francouzská revoluce byla přirozeným důsledkem theokratického absolutismu, proti němuž se obrátilo osvícenství i nová filosofie, oplodněné ideami anglickými a americkými; Diderot[26] charakteristicky vyjádřil náladu revolučních Francouzů, když řekl, že by chtěl posledního krále zardousit střevy posledního kněze. Protestantism byl příznivější moderním ideím, filosofii a vědě a proto byla revoluce u protestantských národů méně radikální a převážně teoretická, literární a filosofická.

Zde musíme poukázati opět na Huma[27] a na Kanta[28] a zvláště na Kantův kriticism: Kantova kritika proti nekritickému mythu má právě ten světodějný význam, že dosavadní theoretické základy theologie a praktické základy theokracie byly vyrvány

---

[25] ruský spisovatel (1793—1856). — [26] Encyklopedista, sr. str. 36. — [27] Sr. str. 36. — [28] Kant (1724—1804), filosof německý.

z kořenů. Hume a Kant navždy zrevolucionovali věřícího člověka.

Revoluce posuzuje se často podle úspěchu, utilitaristicky. Jestliže se zdaří, jestliže má úspěch, uznává se, vlastně její vůdcové; jestliže se nezdaří, vyzní úsudek nepříznivě. Tak svět posuzuje války, tak vůbec posuzuje se každý podnik.

Tento úsudek je ovšem obyčejně nesprávný a nespravedlivý, a má vlastně jen ten smysl, že takto se zdůrazňuje pro iniciativu a pro celý podnik nutná opatrnost a odpovědnost.

Ethický úsudek o revoluci řídí se jejími motivy. Toto pravidlo platí pro ethické posouzení každé činnosti všeobecně a proto platí také pro revoluci; jestliže zcela přesně se přidržíme tohoto pravidla, ovládneme obtíže, jež se naskytly Ropšinovi[29] a ostatním.

A sice je nutné posuzovat takto ethicky každou revoluci — tedy také revoluci v oboru duchovním; filosofický nebo literární kritik a každý svědomitý a vážný dělník předloží si vždy otázku, jak bude přijato jeho slovo i jeho čin. Myslitel není ovšem odpověden za výklad, jehož se může dostat jeho slovům s různých stran; ale svědomitý člověk myslí právě také na své okolí, a počítá s chápavostí lidí, k nimž se obrací. Myšlení je právě sociální, myslíme s jinými a všichni společně.

Ale autor je za následky svých slov odpověden tehdy, jestliže vybízí k činu, štve k němu a sugeruje čin. Tu je mnoho stupňů viny a spoluviny, podle toho, byl-li úmysl vyjádřen jasně a určitě...

Není daleko za námi doba, kdy v Evropě slovo, odchylné mínění trestalo se vyhnanstvím a dokonce smrtí — v Rusku Mikuláš I. odsoudil Dosto-

[29] romanopisci ruskému.

jevského k smrti za to, že předčítal list Bělinského proti Gogolovi a z milosti ho vypověděl na dlouhá leta do Sibiře. Mikuláš byl by mohl odvolat se na Locka[30], jenž atheism chtěl trestat smrtí jako politický hřích. Vždyť slovo je také čin.

Od Bělinského a Herzena[31] zní ethický problém revoluce pro ruské myslitele, zda je dovolen zločin, zda je dovolena vražda? Ropšin si uvědomil, že jako revolucionář nechce pouze obětovat svůj život, nýbrž že musí také zabíjet — — smím zabíjet? To je opravdu otázka svědomí. Tedy: smím zabíjet? Odpověď může znít pouze: ne! Člověk člověku není již bohem, nýbrž právě bližním — člověkem, pro humanistickou ethiku je lidský život bez rozdílu svatý. Žádný člověk nemá práva zabít svého bližního — tento humanitní zákon platí pro všechny lidi bez výjimky. Ovšem také pro ty, kdo vládnou.

Proto vyplývá pro humanistickou ethiku druhé pravidlo, že každý člověk smí, ba musí se postavit na odpor proti ohrožování fysického i duchovního života, ať přichází od kohokoli a za všech okolností. Každý se má bránit proti násilí a násilnictví. Tolstého učení o neprotivení se je nesprávné — jen to je správné, že obránce má se právě jen bránit, násilnictví protivníkovo neopravňuje ho k násilnictví! Ale humanitní etika neposuzuje zabíjení podle starého, starozákonného oko za oko, zub za zub. Mravní pokrok spočívá v tom, že motivace každého činu psychologicky přesněji se individualisuje a že proto každý čin, tedy také každé zabíjení hodnotí se podle okolností. Dnes netrestá se každé zabití smrtí; právníci činí rozdíl mezi

[30] John Locke, filosof anglický (1632—1704). — [31] ruských kritiků.

vraždou a zabitím, a každá vražda netrestá se týmž trestem.

Také úsudek o revoluci, vlastně o revolučním vraždění je třeba pronést s tohoto hlediska humanitní ethiky. Sociálně politická sebeobrana, hájení vlastního i cizího života, ale také všeobecných a zejména také mravních a duchovních zájmů proti násilí vládnoucích je dovolena a je povinností: theokratická aristokracie byla a jest jako absolutism v podstatě násilná a násilnická, tomu učí zkušenost, a proto demokracie právem ji potírá. Revoluce může býti jedním ze správných a nutných prostředků, a potom je mravně oprávněna, může se stát mravní povinností.

Pravím: revoluce může býti správným prostředkem demokracie. Může: jsou právě také revoluce reakční, nedemokratické, nepokrokové, revoluce může býti také zbytečná.

Záleží právě na motivaci revoluce a jejího cíle. Proto pojmově odlišujeme efemerní[32] puče atd. od promyšlené, uvědomělé revoluce reformní. Ale také povstání, vzniklé v rozčilení z bídy a hladu, ze zoufalství, budeme musit posuzovat eticky mírněji; Goethe, veliký aristokrat. dával vinu za revoluce vládě, lid prý není nikdy vinen.

Revoluce, vlastně účast v revoluci, nesmí být podniknuta ze msty nebo z hněvu. Správná revoluce nevznikne také z romantismu a z jeho fantastiky, ani z nudy a cynického opovrhování lidmi; nebudeme zaměňovat také řemeslného kondotiera[33] revoluce za pokrokového revolucionáře — všechna tato hnací pera dají se v revolucích konstatovat[34] u jednotlivých revolucionářů. Záleží na rozhodujícím

[32] chvilkové. — [33] žoldnéři. — [34] stanovit.

motivu těch, kdo hnutí organisují a kdo přejímají vedení s uvědomělou odpovědností.

Proto, posuzujíce revoluci, budeme přesně rozlišovat celé hnutí a jeho jednotlivé fase, periody[35] a jednotlivé činy; je možno ethicky ospravedlnit revoluci jako celek a přece odsuzovat jednotlivé osoby a jejich činy. Kropotkin dává revolucionářům zcela správné předpisy, když žádá, aby krveprolévání omezilo se na nejnutnější minimum[36].

Psycholog, rozbíraje masové hnutí, dává ethikovi mnoho zmiňujících okolností, zvláště také mu vysvětlí všeobecné revoluční rozčilení, jež časem může nabýt forem chorobných; ale ethik, jako správný taktik, vždy zdůrazní, že rozčilení je špatným vůdcem pro reformátory: správná revoluce vzniká z přesvědčení a z rozvahy, že žádný jiný prostředek již nemůže přinést nutného pokroku, a že proto revoluce je nutna.

Pravá revoluce je revoluce reformní, a proto obhájci a hlasatelé revoluce vždy znovu zdůrazňovali, že revoluce musí být duševně připravena, že jen promyšlené a plánovitě vedené revoluce mají žádoucí úspěch.

Může být bez váhání přiznáno, že nemají všichni revolucionáři nutné trpělivosti; ale to platí dnes všeobecně, lidé dosud velmi lehkomyslně sahají k násilí — to vidíme z válek, jež jako obrana rovněž mohou být ospravedlněny, jež však často slouží znásilňování. Řečeno všeobecně, lidé dosud stále a všude promrhávají své životní síly a podporují přímo i nepřímo říši smrti. Nezabiješ! — to platí všeobecně, pro všechny případy, a znamená, že uvědomělý člověk musí všemožně šetřit životní síly své i svého bližního.

---

[35] obměny, období. — [36] nejmenší míru.

V tomto směru má dosavadní zřízení státní a administrace dosud velmi mnoho nedostatků a právě proto lze omluvit i krvavou revoluci. Dokud stát a zvláště monarchism „z milosti boží“ spoléhá nejen na venek, ale i dovnitř vlastně jen na svou armádu, dokud existují války, dokud se odsuzuje k smrti, dotud mnoho nespokojenců bude sahat právě k těm prostředkům, s nimiž právě stát je seznámil — povstání, vzbouření atd. jsou často projevy nespokojenců bez plánu; při stejné bezplánovitosti státní správy působí takové, přímo endemické[37] projevy nespokojenosti, že ex post[38] se vymyslí reformní plán a provedou se reformy. Oxenstierna[39] měl zcela pravdu — každá vláda má revoluce, jichž si zasluhuje: theokratický absolutism zaviňuje svým násilnictvím revoluční protinásilí.

Hodnocení revoluce bude také různé, podle toho, zda hodnotíme výše či níže státní organisaci a zvláště vládu a dynastii; komu stát není nejdůležitější a nejcennější organisací společenskou, nebude pokládat také politickou revoluci za revelaci[40].

Pochopíme-li společenský konsensus[41], vidíme, že revolucionář především sám musí cítit a žít pokrokově a demokraticky, jestliže si osobuje právo vystupovat jako soudce nad životem a smrtí ostatních. Demokratism vyžaduje nejen práv, nýbrž ukládá i povinnosti, demokratism není pouze systém všeobecného hlasovacího práva, nýbrž je to nový názor světový a nový způsob života. Lidé musí být demokraty především vzděláváni a vychováváni pro demokracii. Školu řídí prozatím stát a církev a proto směřuje politický boj právě

[37] Sr. str. 55. — [38] dodatečně. — [39] Státník švédský. — [40] zjevení, zázrak. — [41] souhlas = vzájemnou závislost společenských zjevů.

k osvobození školy od theokracie, a politické vzdělání a výchova musí být získávány mimo školu a proti oficiálním ideálům výchovným. Obtíž spočívá ve fatálním circulu[42], že synové jsou vychováváni otci, mladí starými, demokraté aristokraty. Právě proto je revoluce vzbouření synů proti otcům.

Jestliže se vším důrazem odmítám historické právo, a zavrhuji je vlastně jako contradictio in adiecto[43], tedy nesmím se dovolávat historického práva ani pro oprávněnost revoluce. Ale to činí ti, kdo nové a nejnovější jménem pokroku uznávají za jedinou správnou normu.

Ani staré ani nové a nejnovější není již samo sebou správné a pravdivé — co skutečně bylo a jest, není pravdivé a správné. V tom právě spočívá celý problém!

To je třeba říci hned důrazně proti reakcionářům i radikálům. A musí to být jasno zejména obhájcům nejen revoluce, nýbrž revolucionismu.

Radikalism, stále hotový k revoluci a toužící po revoluci, je ve své dějinně filosofické a politické slepotě často velmi nebezpečný, poněvadž pracuje do rukou reakce[44]. Všichni vzdělaní političtí myslitelé nové doby prohlédli konsensus[45] revoluce a reakce a proto musí být cílem pravých demokratů a vědecky myslících politiků, překonat i radikalism. Překonat — to neznamená hledat t. zv. zlatou střední cestu mezi krajnostmi, neboť toto ubohé učení hlásali vždy nejraději reakcionáři, a ono předpokládá, že existují protivy, nýbrž to znamená důsledně pokrokově myslit a jednat a tvůrčím pokrokem znemožňovat reakci i radikalism...

---

[42] v osudném kruhu. — [43] odpor v přídavku, t. j. že pojem „práva" odporuje pojmu „historický" (dějinný). — [44] zpátečnictví, odpor proti pokroku. — [45] vzájemný vztah.

Radikalism je často nepokrokový. Nechápe, že dřívější revoluce dobyly již jiných a často účinnějších prostředků demokratisace, a nedovede těchto prostředků využít. Jestliže jednou bylo dosaženo konstitucionalismu[46] nebo dokonce parlamentarismu, tedy ústava poskytuje tolik prostředků intensivní[47] politické práce, že revoluce se stává zbytečnou a často neúčinnou. Ethicky je revoluce vždy dovolena jen jako krajní prostředek — až když bylo použito všech prostředků, jež jsou k disposici[48], můžeme použít posledního a krajního prostředku, při čemž ovšem je nutno, aby rozhodnutí stalo se co nejsvědomitěji.

Pokrok neznamená stálou a přímo chorobnou snahu po novotách. Radikálové a revolucionáři často upadají do historismu jako konservativci a reakcionáři, věcné hodnocení nahrazuje se chronologií: pro konservativce je dobré, co bylo včera, pro revolucionáře je dobré, co je dnes, co je nyní a co bude zítra. Konservativec upadá v tradicionalism, revolucionář v radikalism, v novotářství, v modernism a v modism. V tomto smyslu kladu realism proti historismu.

Pokrokový demokratism snaží se překonat konservatism a radikalism: oba jsou utopistické[49]. Nemaje jasného cíle před očima, bojuje jen proti tomu, co je historicky dáno, revolucionář snadno se stává negativním[50]: takový revolucionář je odstrašujícím příkladem politika, jehož předpokladem je existence něčeho starého, jenž bez tohoto starého by nemohl žít; revolucionář stává se reakcionářem, bojovník proti šosáctví je sám šosák. Protišosáctví je často pouze jinou formou šosáctví.

---

[46] ústavnosti. — [47] usilovné. — [48] po ruce. — [49] neuskutečnitelné. — [50] záporným.

3. — Osudný pokus bolševické revoluce a naše cesta.

Chci k vám promluviti, dělníci — a hlavně k vám socialistům se obracím — několik, řekl bych, skoro dělnických slov. Já sám jsem byl dělníkem a cítil jsem vždy s vámi a cítím. Myslím, že jsem to dokázal. Požadavky a přání, které mi byly tlumočeny, přijímám a slibuji vám, že podle sil nejen svých, ale celého našeho státu se vynasnažím, aby se staly nápravy, které jsou nutné. Já vím, že není všecko v pořádku, ale spravedlivý posuzovatel si musí povědět, že po tak velké válce — čtyřleté světové válce — nejen u nás, v celém světě poměry jsou rozhárány; za čtyři léta se dá zničit, co sto let snad budeme napravovat. Ničit se dá snadno, budovat není tak snadné. My jsme v krisi všenárodní, všesvětové. Váš řečník dotkl se krise strany sociálnědemokratické; nevyhýbám se diskusi. Já nerad chodím kolem horké kaše: Vy dělníci, vy socialisté, jste tedy v krisi. Váš řečník právě mluvil o krisi a jak je nutno ji překonati. Já vám povím několik upřímně míněných slov o té vaší krisi, a v čem spočívá.

Představte si dobře, co to znamenalo, že ve vládě naší republiky socialistické strany měly devět ministrů a jednoho předsedu sněmovny, měli jste Tomáška v parlamentu v postavení tak důležitém jako ministerské — tedy deset mužů na vynikajícím místě. Já prosím: srovnejte si to se státy v celé Evropě. V celé Evropě nebylo státu, kde by socialisté měli tak vynikající postavení. My máme 17 ministrů, z těch byla většina socialistů; já jsem jist, že při obezřetné, klidné, plánovité práci vaši ministři v souhlasu s vašimi organisacemi mohli mnoho pro vás udělati. Měli však proti sobě ve straně odpor. Vaši ministři vystoupili z vlády. Ve

příčinách tohoto vystoupení je právě krise sociální demokracie i národního socialismu. Socialismus český prožívá krisi. V odstupu vašich ministrů z vlády je doznání veliké krise vnitřní, a já dodávám: nejen vašich stran, ale celého národa. Já pozoroval věci od samého počátku s opravdovým zájmem a nemohu než vyzvat vás všecky, abyste poměry posuzovali hodně klidně. Rozčilení, soudruhové, není plán, ani nadšení není plán — nejlepší vůle sama nestačí, když není rozvahy a rozumu, a zejména buďte jisti, že k překonání té krise, ve které vy jste, je potřeba hlav a ne pěstí. Dobře si to pamatujte!

Já sám jsem byl skoro rok v Rusku. Prodělal jsem ruskou revoluci. Přišel jsem do Ruska v květnu 1917. Tenkrát byla vláda buržoasně-socialistická. Prodělal jsem revoluci bolševickou od samých začátků až do konce — v Petrohradě, Moskvě, Kijevě. Naši hoši, kteří byli se mnou, vědí, co jsme prodělali.

Znám bolševické Rusko dobře, pozoroval jsem však pečlivě bolševickou revoluci. Konstatuji vám zde podle nejlepšího vědomí a svědomí, že se nám Čechům ruský vzor nehodí. Jestli někdo myslí, že můžeme dělat to, co dělají v Rusku, jest na velikém omylu. Nepouštím se do velikých kritik; na Rusku nemáte komunismu, ani socialismu, prostě proto, že ruský národ není vzdělán pro socialismus. Nechci kritisovat, ale musím konstatovat fakt — neboť jako hlava státu mám povinnost pozorovat a stálým pozorováním ruského vývoje mám povinnost ujasnit si věci, o které jde. Nepouštím se do toho, co by se mělo dělat v Rusku, do toho mně nic není. To si udělají v Rusku sami; ale to vím, že my v Čechách potřebujeme cestu, způsob práce.

metodu sociálních přeměn po našem domácím způsobu a podle našich potřeb. Ruská metoda se nám nemůže hodit. Rusko jest ohromný národ, ale bohužel neumí číst a psát, jest méně vzdělaný, jest na nižším stupni kultury než vy, u něho všecko, co dělá, má tedy jiný ráz, také jeho tak zvaný komunismus. Řekl jsem vám: Komunismu není v Rusku — na papíře ano. Rusko je sedlák, a sedlák nemá komunismu, tam je soukromé vlastnictví. Když bolševická revoluce započala, a když velkostatkářům násilím odňali půdu, půda byla rozebrána sedláky a zůstala v jejich soukromém vlastnictví.

Taková je situace. Já jsem dokonce řekl, že v Rusku není ani socialismu. Socialismus váš a s evropský podle Marxe je socialismus vědecký. Tím se liší váš socialismus od socialismu v Rusku. Jak může býti na Rusi vědecký socialismus, když tam lidé neumějí číst a psát? Demokracie pravá bude jen tam, kde každý jednotlivec bude přemýšlet a bude vychováván pro socialismus, jak říkáte, vědecky. Marx a Engels mluvili o proletariátu, ale myslili na proletariát vzdělaný, jenž dovede pokračovat ve vědecké a filosofické práci Fichteho a Hegela.

Socialisace — ano: já jsem se ve svém poselství prohlásil pro socialisaci a já se vyslovuji zde před vámi pro socialisaci. Bude se socialisovat postupně, bude se začínat s tím, co je, jak se říká, zralé. Právě váš obor je prvý, o který se u nás a v celém světě jedná. To je situace, které vy máte právo využíti. Ale já vám smím a musím radit, že nám nestačí socialisační program hesel, teď potřebujeme socialisace prací, hlavou, plán, jak to soustavně provádět. A toho dosáhneme, když se nedáme vésti pla-

nými hesly. Mohu vás tedy jen vybízet znovu, jak jsem to udělal v pražských továrnách: přemýšlet hodně a součinností všech slušných lidí a pracovníků domoci se toho, oč usilujete. To jest ohromná věc, kterou vy chcete a kterou náš stát chce provésti. Já vím, a vy si na tom zakládáte, že jste strana revoluční. Já sám jsem dělal revoluci, vím, co to znamená. Jsem pevně přesvědčen, že podle stupně vzdělání našeho národa můžeme to udělat v míru a vzájemnou dohodou.

Sociální revoluce, ta už jest. Většina lidí nepostřehuje, že už jest; ji dodělat a dát jí určité poslední formy, k tomu je potřeba, opakuji, rozumu, ne pěsti. Přeměny sociální budou míti úspěch, jestliže budeme mít jasný a určitý plán. Já se nebojím. Když jsem se měl rozhodnout v roce 1914 a 1915 o organisování naší zahraniční revoluční akce, když jsem si řekl: „Budeš vybízet lidi, aby obětovali životy," to pro mne byla tíživá otázka. Nepřeháním, že jsem noci a noci nemohl klidně spát; když pak jsem dal heslo: „Ano, do boje proti Rakousku za každou cenu!", věděl jsem, co dělám. Já jsem ztratil syna, moje dcera byla vězněna, moje žena jest posud nemocna — to vše mne nehnulo. V Petrohradě a Moskvě chodil jsem ulicemi, když kule padaly. — V Kijevě do mých oken přilétaly kule a šrapnely. Já se nebál, já se žádných revolucionářů nebojím. Já jsem byl v ohni, ale právě proto mám právo povědět, že hraní s revolucí dnes po úspěšné revoluci je nevčasné. Když máte možnost mít ve vládě většinu, je revoluční hnutí nesmysl. Když jste dovedli vy svou organisací vymoci tolik — vy starší dělníci — copak se nepamatujete, čeho jste dosáhli cestou organisací? — přemýšlejte, co to znamená, že vy socia-

listé, kteří nemáte většiny v národě, že vy jste měli většinu ve vládě! Chci jen zdůraznit, že jste se organisační a parlamentární taktikou dodělali úspěchu, jakého se v Evropě ani jediná socialistická strana nedodělala.

Já nemám víc, co bych vám pověděl, mohu vám jen přát, abyste, jak si přál Marx, měli socialismus opravdu vědecký, abychom měli proletariát, který by byl s to, kontrolovat vývoj průmyslu, abyste, vy čeští socialisté obou táborů, dovedli řešit otázky v klidu a s rozvahou, které lidskost a spravedlnost vyžaduje.

4. — Rozdíl mezi revolucí politickou a hospodářskou.

Bolševici na Rusku provedli za vhodné jim okolnosti svou revoluci politickou, ale nebyli připraveni pro stálou, drobnou, klidnou, systematickou práci hospodářskou. Odtud krise a fiasko, fiasko právě hospodářské. Když carism padal, když vojsko bylo poraženo a na útěku domů, Lenin svým heslem mír za každou cenu dostal do rukou moc politickou; ale ta nestačí na vedení komplikované soustavy moderního hospodaření. Na té skutečnosti, že moderní hospodaření potřebuje kvalifikovaných dělníků a rozmanitých správců, administrátorů jednotlivých závodů a pak celého systému státního a národního hospodaření, — na té skutečnosti rozráží se každá revoluce jednostranně politická, revoluce nehospodářská. Naopak taková revoluce, hospodářsky nepřipravená, zhoršuje hospodářský a sociální stav dělnictva a celé společnosti, protože ničí hotové statky a rozrušuje hospodářskou souvislost.

———

IX.

POLITICKÉ AFORISMY.

Budiž zdůrazněno se vší rozhodností, že náš nový stát, že republika a demokracie potřebují vedle svého administračního aparátu a armády také pevný mravní základ; bez mravních, bez karakterních jedinců, bez zdravých rodin, bez věrného přátelství, bez loyálnosti k různým společenským organisacím, jejíž jsme členy, bez solidnosti ve vší naší činnosti nemůže býti silné republiky. Demokracie bez uznání mravní autority, autority zásad a povolaných osob, je nemožna. Dosáhli jsme samostatné republiky, protože jsme horoucně věřili ve své národní ideály, že jsme ve svém nitru uznávali a cítili něco svatého a že jsme měli důvěru v lidi a lid; a stejně udržíme si svoji republiku a demokracii, když budeme věřit ve své ideály, když uznáme to svaté a když budeme důvěřovat jeden v druhého. Dobří političtí spisovatelé upozornili na Ameriku a její republiku, že je umožněna velkou úctou k náboženství a mravnosti. Naše republika demokratická, která se vzdala starých politických autorit, která se vzdala monarchismu, militarismu, bude pevně spočívat jen na všeobecné mravnosti.

———

Já vás, básníky, jako tvůrce vědy, pokládal za představitele národa. Vy máte nemenší zásluhy o uskutečnění cílů vytknutých, než my, političtí pracovníci, proto chceme s vámi i nadále spolupůsobiti.

———

Hlavní podmínkou pokroku jest překonání politické lhostejnosti naší inteligence, její apatie k našemu veřejnému životu. Já sám vždy o to usiloval, nestačilo mi povolání profesora, chtěl jsem vždycky inteligenci dávati příklad, že nemáme být politicky nečinni. Znám velmi dobře, jaké to působí obtíže v praxi úředníka, učitele a j., jak jest to nesnadno v úzkém kruhu býti politicky činným, ale není žádné pomoci, my musíme ven z té bázně a musíme ukázati barvu vždy a všude.

...Žurnalism je do veliké míry moderní způsob práce myšlenkové. Myslíme telegraficky a stenograficky (těsnopisně, t. j. zkráceně), t. j. žádáme si poučení krátce a dobře a hodně mnoho. Chceme se dovědět všecko, velké malé, důležité nedůležité. Novinář musí proto být lakonický (stručný, malomluvný) a může být, smí-li předpokládat základní vzdělání čtenářovo hlubší a všeobecné. Žurnalista sám však vzdělání to musí mít — nemá-li je, je nádeníkem v pravém slova smyslu, efemera (zjev chvilkový, jepicovitý), ba méně: je náhodiník, člověk, stroj minutový. Má-li vzdělání, jež sám předpokládat má u svého čtenáře, je moderní mistr slohu a virtuos myšlení.

U nás žurnalistika od samého počátku měla důležitost tím větší, že neměli jsme tak bohaté literatury knižní a časopisové, jako národové jiní. A měli jsme již žurnalisty výtečné. Německy čelili cizině, česky sloužili lidu. Palacký byl žurnalistou, a byl jím především Havlíček. Opakuji, žurnalistu, jakým byl Havlíček, může nám cizina záviděť — jak krásné to zase budou doby, až český novinář z Havlíčka bude hledat poučení, jak má pracovat! Avšak sotva

odstoupil Havlíček, nový parlamentární život a zejména aktivní politika ve Vídni mladším žurnalistům přivedla cizí vzory, hlavně vídeňský, a na těch vzorech klesla žurnalistika, jako cizími vzory naše básnictví často klesá, třeba čerpá z nich bohatší obsah ...

———

Pevnost přesvědčení nevylučuje kompromis v práci. Kompromis v zásadách je naprosto vyloučen. Kompromis práce, ne osob, je možný, zejména místní; proč by při zakládání na př. knihovny atd. nemohli se spojit lidé různých stran? Ale žádný kompromis nesmí porušit zásady; slevíš jednou, dvakrát a již je po přesvědčení veta.

———

Budeme nepřemožitelni, jestliže ve všech stranách a třídách bude větší počet mužů opravdových a myslících, kteří beze všeho umlouvání a viditelného spojování, každý v kruhu svém, pracovat budou za stejným cílem. Jako viditelná církev žije církví neviditelnou, tak i my jako národ budeme žíti bezpečně, jestliže nás značný počet spojeni budeme tím tichým souhlasem, jenž vzniká ze správného posouzení našeho postavení světového a ze správného vysouzení toho, co a jak kde kdo máme pracovati. Pokud se nerozšíří tato neviditelná strana lidí opravdových a myslících, kteří se nebojí, když toho potřeba, pravdě dát svědectví i veřejně, všecka viditelná organisace nám nepostačí.

———

Je potřeba ne hesel, ale politické výchovy. Jako každá výchova, také v politice, a v politice obzvláště, musí se začínat sebevýchovou.

———

Pokrok je osobní a společenský: pokrok je bez plného osobního života nemožný a je nemožný bez plného sociálního života; neboť každý z nás sám je dějinami a společností. Dějiny a společnost nejsou mythické bytosti nad osobním životem individua, nýbrž já, ty, on, my všichni jsme společnost a dějiny.

Politika jako sociální praxe musí se stát součástí mravního přesvědčení. Pokud toho nebude, nebude dobře. Politické své přesvědčení my ovšem máme demokratické, lidové, pokrokové — provádějme je důsledně ve všem našem konání!

... Také politika je již vědou a... od politika třeba vyžadovat politického vzdělání, nikoli pouhého mluvení a po případě horování... Politické programy a národní požadavky spočívají konec konců na některých filosofických názorech, o nichž sociologie a státověda stále a stále pracuje... Neběží o to, nějaký požadavek politický pouze vyslovit (rozumí se, že si každý přeje nejvíce), nýbrž o to, požadavek ten náležitě zdůvodnit; a z toho zdůvodnění vidí se pak celé nazírání politické a vidí se, má-li politický žadatel a zdůvodnitel vůbec nějaké politické nazírání anebo papouškuje-li pouze, co léta a léta slyšel.

Lidé na nižším stupni osvícenosti a mravnosti stlačují nejvyšší ideály a ideje na své niveau. Pravidlo o anthropomorfismu platí nejen pro náboženství, nýbrž i pro politiku.

... Ano, potřebujeme hodně volného myšlení — myšlení, abychom národní organisaci provedli a zdokonalili podle potřeb časových a v duchu našich dějin a podle novodobých našich potřeb. Myslit, volně myslit musíme, má-li poslání a úkol našeho národa všemi jeho členy být chápán a vykonáván.

Pokrok evropských národů a jejich mravnosti zavrhuje již násilí a tudíž války a revoluce útočné; evropský humanitism dovoluje jen války a revoluce najisto obranné.

Problém Evropy, problém člověčenstva není pouze problémem organisačním. Organisování je konec konců činnost mechanická, organisuje se, co je, organisuje se staré; všichni národové teď nemají jen úkol organisační, nýbrž především tvůrčí. Všude musí režim starý, a tudíž starý člověk, ustoupit režimu novému. Tento úkol se dost obecně pojímá úzce a jednostranně; obnovou národů a Evropy se míníva obnova hospodářská a politicko-státní. Nemyslím, že nedoceňuji hospodářství a státu, říkám-li, že státní a hospodářská organisace společnosti potřebuje, má-li být dokonalá, podkladu a základu kulturního — všichni národové potřebují vzdělání, vychování a převychování.

Prvý požadavek politiky skutečně pokrokové a lidové je veřejnost — tedy jen ven před forum politické a pracovat k obživení politického vzdělání celku. Budeme-li mít my silné přesvědčení, vzbudíme také při odpůrcích touhu po přesvědčení. Teprve potom, až budou proti sobě stát strany přesvědčené, nejen strany rozčilené a po případě zfanatisované, bude v Čechách politický život. Teprve přesvědčení odpůrcové budou navzájem ctít své přesvědčení; budeme se stavět proti sobě důvody, ne obvyklým zrádcováním.

... Na každý způsob je nutno, aby všichni, kdo se hlásí k zásadám svobodomyslným a lidovým, pro tyto zásady všude, kde mohou, pracovali. Uznáváme-li oprávněnost strany konservativní, nevzdáváme se tím zásadám této strany; pokrok je v tom, že falešná a slabošská svobodomyslnost nás nebude mýlit, bude na obě strany jasno.

... Lidé opravdu pokrokoví a demokratičtí musí si podstatu našeho národního vývoje uvědomit a vytrvale pracovat, aby ideje a ideály jejich byly pochopeny a přijaty od většiny národa: národ český může pokračovat jen na základě pokrokovém a demokratickém.

Služ republice, služ jejímu lidu, služ lidstvu.

UKAZATEL.

I.

1.—10.: Politika vědou a uměním (Úvodní kapitola k encyklopedii Česká politika, I. Laichter, 1906).

II.

1.—8.: Demokratism v politice (19. V. 1912); Knihovna Studentské revue, sv. VI., 1912. — **9. A.**: Rusko a Evropa, II, 1913, 642 a n. — **9. B.**: O klerikalismu a socialismu, 1907. — **10.**: Z projevu na sjezdu učitelstva vysokoškolského 14. V. 1922. — **11.**: Z poslední kap. Nové Evropy (1918), české vyd. 1920. — **12.**: Z poselství 21. XII. 1918.

III.

1.—12.: Nová Evropa, 1918; čes. vyd. 1920, str. 63 a násl. (se změnami podle 3. vyd. připraveného v rukopise). — **13.**: Z článku v Naší době, IV, 1897, navazujícího na autorův výběr citátů z Kollára, Šafaříka, Palackého, Havlíčka a Nerudy pod názvem Humanita a Národnost v úvodníku téhož (3.) čísla Naší doby; vypuštěny partie polemické, spojení na několika místech stilisticky upraveno. — **14. A.**: Jan Hus (1895), 3. vyd., str. 41. a násl. — **14. B.**: Národnostní filosofie doby novější, 1905, str. 32. — **14. C.**: Karel Havlíček (1896), 2. vyd., 1907, str. 156. a násl. — **14. D.**: Karel Havlíček, 2. vyd., str. 258. — **14. E.**: Česká otázka, (1894), 2. vyd. (1908), str. 183. — **14. F.**: Česká otázka, 2. vyd., str. 4. — **14. G.**: Česká otázka, 2. vyd.

IV.

1.: Nová Evropa, 1918; čes. vyd. 1920, str. 163. a násl. (dle připr. III. vyd.) — **2. A.**: Z poselství 21. XII. 1918. — **2. B.**: Z projevu 7. VI. 1919 k Syndikátu čs. denního tisku. — **3. A.**: Z poselství 28. X. 1919. — **3. B.**: Z projevu v Bratislavě v září 1921. — **3. C.**: Z poselství 7. III. 1920. — **4. A.**: Z poselství 21. XII. 1918. — **4. B.**: Z rozhovoru s red. maďarského vídeňského listu, uveřejněného v čes. novinách 26. III. 1922. — **5.**: Z poselství 1. I. 1922. — **6.**: Česká otázka (1894), 2. vyd., 1908, str. 64. a násl. — **7.**: Česká otázka (1894), 2. vyd. (1908), str. 58. a násl.

V.

1.—6.: Česká otázka, 2. vyd., str. 230. a násl. — 7. A.: Česká otázka, 2. vyd., str. 109. a násl. — 7. B.: Česká otázka, 2. vyd., str. 164. a násl. — 7. C.: Česká otázka, 2. vyd., str. 214. a násl. — 8. A.: Z poselství 21. XII. 1918. — 8. B.: Z poselství 1. I. 1922. — 9.: Z poselství 1. I. 1922. — 10. A.: Mistr Jan Hus a Česká reformace. Řeč 17. července 1910 na Kozím Hrádku. 2. vyd. 1919, str. 24. — 10. B.: Z poselství 28. X. 1919. — 10. C.: Z odpovědi na memorandum českomoravských biskupů římsko-katolických, zaslané ve formě dopisu arcibiskupu olomuckému 2. XI. 1919.

VI.

1.: Česká otázka (1894), 2. vyd. str. 91. a násl. — 2.: Karel Havlíček (1896), 2. vyd. str. 520. a násl. — 3. A.: Z předn. Pokroková politika 2. X. 1910. na II. sjezdě pokrokové mládeže v Chrudimi. — 3. B.: Česká otázka, 2. vyd. str. 141. a násl. — 4.: Student a politika, 1909, str. 26 a násl.. — 5.: Student a politika, 1909, str. 28 a násl. — 6.: O ethice a alkoholismu (1905).

VII.

1. A.: Otázka sociální (1898), str. 1. a násl. — 1. B.: Česká otázka (1894), 2. vyd., str. 192. — 1. C.: Otázka sociální, str. 694. — 1. D.: Česká otázka, 2. vyd., str. 194. a násl. — 1. E.: Otázka sociální, str. 357. a násl. — 1. F.: O klerikalismu a socialismu (1907), str. 15. — 1. G.: Osm hodin práce (1901), str. 13. — 1. H.: O klerikalismu a socialismu, konec. — 2. A.: Otázka sociální, str. 371. a násl. — 2. B.: Z poselství 1. I. 1922. — 2. C.: Rusko a Evropa (1913), II., str. 675. a násl. — 3. A.: Z poselství 7. III. 1920. — 3. B.: Z poselství 28. X. 1919. — 3. C.: Z dopisu min. Horáčkovi 8. VII. 1919. — 4.: Z poselství 1. I. 1922.

VIII.

1. Otázka sociální (1898), str. 692. a násl. — 2.: Rusko a Evropa (1913), II., str. 659. a násl. — 3.: Řeč k horníkům na Březových Horách 24. IX. 1920. — 4.: O bolševictví, 1921, str. 45 a násl.

IX.

1.: Z poselství 28. X. 1919. — 2.: Z odpovědi mistru Jiráskovi 21. XII. 1918. — 3.: Z přednášky Pokroková politika na II. sjezdě pokrokové mládeže v Chrudimi 2. X. 1910. — 4.: Česká otázka (1894), 2. vyd., str. 137. — 5.: Z přednášky

Organisujme se ku práci, str. 61. — 6.: Česká otázka (1894). — 7.: Organisujme se ku práci (1903), str. 56. — 8.: O ethice a alkoholismu 1905. — 9.: Organisujme se ku práci (1903), str. 58. — 10.: Právo přir. a hist. 1900, str. 4. — 11.: O bolš. 1910, str. 40. — 12.: Unum ex necessariis, „Naše Doba" 1906, str. 882. — 13.: O bolš., 28. — 14.: Slované po válce (1923), str. 38. — 15.: Organisujme se ku práci (1903), str. 58. — 16.: Koalice českých stran, „Naše Doba", XI. 3. 1903, str. 162. — 17.: Reorganisace, „Naše Doba", XIV. 1906, str. 403. — 18.: Motto věnované revui Služba v září 1919.

———

OBSAH.

I. Politika vědou a uměním 3

II. Demokratism v politice 26

III. Národnost a humanita 50

IV. Otázka národnostní v naší republice 90

V. O státě 107

VI. O pokrokovosti a realismu v politice 134

VII. Otázka sociální, socialism, socialisace 148

VIII. O revoluci a bolševictví 167

IX. Politické aforismy 189

Ukazatel 195

Obsah 198

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 06 05 02 16 002 0